

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINE
ERINDRINGER

AF

JOHN PAULSEN

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1900

INDHOLD

	Side
Mit første møde med Ibsen	I
Vinteren i Rom	41
Erindringer om fru Collett	88
Mit andet møde med Ibsen (Sommeren i Berchtesgaden)	135
I Goethes by	198
Besøget paa Eidsvold.	252
En norsk Salon (fru Sars).	284

Rettelse.

Side 162, Lin. 10 fr. n. staar: novelle »Michael Kohlhaas« istedetfor: tragedie »Der Erbförster«.

Mit første møde med Ibsen.

Det var min første udenlandsreise i 76. Hvor frisk og dragende den staar for erindringen lig fjerne, blaanende fjelde, der vinker paa én — —

Og jeg nød reisen dobbelt, min ungdom havde været fængslet i en smaastad, hvor hver dag havde sine strenge pligter, og det blev saaledes min første flugt fra den hjemlige rede, min første frihedsrus

Sindet var friskt og aabent til at nyde alt det skønne og nye paa veien, mine evner i sin begyndende, af verden opmuntrede udvikling, jeg vidste, at stille sympatier fulgte mig — og foran mig i en lokkende glans, uden skyer, laa fremtiden . . .

Hvor jeg var glad — og hvor jeg var fuld af tillid!

Et lidet digt, som jeg i kupéen improviserte for Edvard Grieg, min berømte reisekammerat, og som han paa stedet satte musik til, gir en god idé om min daværende stemning.

»Nu lar vi sorgen hjemme bo,
vi nynner jublens sang.
Vi flyr som fugl med korn i klo
henover sjø og vang.

Ei længe rast paa nogen kyst,
det er goddag — adjø!
— O, ungdom, frihed, reiselyst,
fart over land og sjø!«

Jeg opholdt mig først i Kjøbenhavn, hvor jeg nød megen gjæstfrihed og havde det held at møde alle dens tids fremragende mænd og kvinder, Hostrup, Ploug, fru Heiberg, Magdalene Thoresen, Schandorph, forlagsboghandler Hegel m. fl. Georg Brandes søgte jeg, men havde desværre ikke det held at træffe ham.

Hostrup besøgte jeg ude paa hans landsted ved Snekkersten, Ploug inviterte mig ofte til sit deilige hjem paa Strandveien. Han boede om sommeren hos sin svigermor, enkefru Hage, sammen med sin svoger, komponisten Heyse og dennes smukke, begavede hustru. Disse sommer-

dage ude ved sundet staar forunderlig lyse og stemningsfyldte for mig! Jeg kan aldrig glemme dem . . .

Hostrups hjem var meget grundtvigiansk. Tjenestepigerne sad ved samme bord som herskabet og gjæsterne, ved hver kuvert laa en sangbog, og spisningen afbrødes hvert øieblik, for at vi paa vor elskværdige værts opfordring kunde istemme en fædrelandssang eller en salme.

Efter bordet var vi en tur ude paa vandet. Tjenestepigerne var naturligvis med i baaden, og vi havde neppe roet et par minutter, før de tog frem sine sangbøger og hele selskabet begyndte at synge:

»Deilige Øresund,
kantet med klint og lund,
over dig skal vore toner flagre —«

Naar disse tjenestefolk udrettede sit egentlige arbejde, var mig en gaade.

Ogsaa i Plougs hjem holdt man meget af at synge. Efter middagen samlede fru en i regelen børnene om sig, og alle, store og smaa, istemte den gamle folkevise:

»Roselille hun sad med sin moder over bord,
de veksled saa mangt et skæmtens ord,
hahaha, hohoho —«

Fruen bebreidede mig, at jeg ikke deltog i sangen. Jeg undskyldte mig med, at jeg ingen stemme havde, hvad virkelig var tilfældet. »De kan da ialfald nynne med omkvædet,« sa fru — og imponeret af min ligesaa myndige som elskværdige værtinde, passede jeg paa som en smed for at falde ind i rette øieblik, idet jeg med et fortvilet ansigt raabte:

»Hahaha, hohoho«.

I en større middag hos fru Heiberg nød jeg den ære at ha fru tilbords. Det var første gang, jeg var gjæst hos Danmarks berømte kunstnerinde. Ved bordet overrakte hun mig i taus-hed, med et stille smil, en dejlig, purpurrød rose, som hun havde baaret i haanden lige fra min indtræden. Rødmende af undseelse og lykke stak jeg rosen i knaphullet paa min kjole. Der var noget symbolsk i den lille handling, syntes jeg. En blomst, skjænket af hendes haand, betød for mig som et godt varsel, ja som en indvielse til forfatterbanen — — —.

Længe gjemte jeg denne rose, indtil den ved et ulykkeligt tilfælde kom bort for mig.

Fru Heibergs konversation var meget fængs-lende. Hun valgte ikke høie, abstrakte emner,

hendes tale dreiede sig mest om fremragende personligheder, som hun havde kjendt, og var fuld af pikante smaaatræk, som hun havde afluret livet og kunsten.

Da jeg nævnte Ibsens navn, fortalte hun mig, at den store digter havde været i hendes hjem, og hvor forbauset og nedslaaet hun var over hans usædvanlige taushed. Man kunde næsten ikke faa et ord ud af ham.

»Tænk at sidde ved siden af slige guldminer uden at kunne trænge ind i fjeldet,« ytrede hun.

Forholdet til fru Heiberg udviklede sig senere, under mit mangeaarige ophold i Kjøbenhavn, til et sikkert venskab, der varede lige til hendes død. Ofte havde jeg den glæde at besøge hendes hjem, hvor jeg traf mænd som biskop Martensen, geheimeraad Krieger, gamle Madvig etc. Jeg kunde fortælle meget om fru Heiberg, om hendes varme hjerte, hendes fine aand og indtrængende menneskekundskab, men det faar gjemmes til en anden leilighed.

Det faldt mig tungt at forlade Danmark og reise videre. Jeg kom derned i de første dage af juni, da bøgeskoven endnu stod i sin første, uberørte pragt, og var aldeles henrykt af denne danske natur, der er saa forskjellig fra vor som

en blondine fra en brunette, og dog saa skjøn i al sin jevne, fordringsløse blidhed.

Den lysegrønne bøgeskov, det blaa, smilende sund, de kornrige marker, og alle de sorgløse, venlige, meddelsomme mennesker, der kun vil vide af glæden, og som ignorerer sorgen eller ihvertfald strør blomster over den, — alt gjorde et dybt indtryk paa mig. I disse herlige sommermaaneder lagdes roden til en kjærlighed til Danmark, som senere i livet gjorde, at jeg gang paa gang, undertiden syg og beriget med bitre erfaringer, vendte tilbage dertil som til et andet hjem. Ja, Danmark skylder jeg meget — — —

Turen gik videre til Tyskland. I Bayreuth saa jeg de berømte Wagnerforestillinger og havde det held at træffe Liszt, der med sit lange, graa haar og sin store næse aldeles lignede de fotografier, jeg havde seet af ham.

Sammen med Grieg blev jeg inviteret til en soiré i Wagners villa »Wahnfried«, hvad der maatte betragtes som en stor udmærkelse, da Bayreuth i denne sæson var fuld af prinser og berømte kunstnere, der alle havde aflagt mesteren sin visit. Vi maatte altsaa regne os mellem de faa udvalgte. Grieg var dog ikke oplagt til at gaa ud den aften, og jeg maatte altsaa renoncere paa en nydelse, som jeg paa en barnlig maade

havde glædet mig til. Af tyske bekjendte erfarede jeg dog næste dag, hvordan soiréen var løben af. Beundrere af den store komponist overrakte ham en svær laurbærkrans af massivt guld. Wagner satte kransen paa hodet, og bar den hele aftenen, hvad der virkede høist pudsigt, da han var en usædvanlig liden mand og tilmed var helt hverdagslig klædt, i en sort, langskjødret frakke og lysegraa bukser. Man kunde ikke betragte ham uden at trække paa smilebaandet.

Det var i Bayreuth, at Grieg en dag pludselig sagde til mig:

»End om vi tog os en liden tur ned til Ibsen og hilste paa ham?«

»Ibsen! Henrik Ibsen?«

»Ja, hvem anden! — Han bor for tiden i Gossensass. En halv dagsreise med jernbanen — saa er vi der.«

»Tror du, han vil modtage os?« spurgte jeg aandeløs.

Grieg smilte af min bevægelse. Reisen var for hans vedkommende ikke saa lidet af en forretning. Han skulde tale med »Per Gynt«s digter om musikken dertil. Stykket skulde gaa netop det aar i Kristiania.

Næste dag sad vi i kupéen. Taus var jeg den største del af veien og lod de vekslende landskaber ligegyldigt glide forbi mig. Jeg tænkte uafadeligt paa Ibsen. Derhjemme havde jeg læst hans digtning om og om igjen, men formaaede ikke altid at trænge ind i dens dybder Hvormangen søndag havde jeg ikke siddet alene paa mit værelse, med »Per Gynt« i haanden, ganske henrevet af disse vers' tankefylde og poesi, brydende mit hode med et eller andet dunkelt sted! — og nu pludseligt, uden varsel, skulde jeg stilles lige overfor min berømte, menneskesky landsmand, som afstanden, geniet og eksilet havde lagt som et straaleskjær om hodet . . . Det var mig som en drøm alt sammen . . .

Vi nærmede os Brenner.

»Nu er vi snart i Gossensass,« sa Grieg, der tidligere havde gjort turen.

Langsomt, stønnende gik lokomotivet opad den steile bakke. Vi havde naaet Brenners top.

»Dernede ligger Gossensass*),« sa Grieg og pegte paa dalen ved mine fødder. Hurtigt rev jeg kupevinduet ned og bøiede mig ud — —

*) I Gossensass, hvor Ibsen den sommer levede ret ubemærket, er nu en gade kaldt »Ibsenplatz« efter ham.

Jeg saa en landsby, endel hytter og smaa-huse, en stationsbygning og en kirke, der laa vakkert i dalens fang, omgivet af høie, skovbevoksede fjelde — og jeg tænkte straks, i et af disse huse bor han. I næste øieblik vil du træffe ham, tale med ham . . . Hvad vil du sige til ham? Gjøre ham en kompliment i anledning hans digtning, en af disse banale fraser, som han har hørt saa ofte og kjedet sig saameget over?

En beundrer af Goethe, der i gamle dage valfartede til Weimar, har ikke gjort det med større andagt, end jeg nu nærmede mig Gos-sensass.

Toget stansede. Vi var ved maalet. Udenfor den lille stationsbygning mødte vi en ung, sky, italiensk udseende gut, der legte med en anden. Ham spurgte vi om Ibsens bolig. Vi havde held med os. Den sky yngling med den brune hud og de underlig mørke øine viste sig at være digterens eneste søn, Sigurd. Han var straks villig at føre os op til faderen.

Da opdagede vi med et en ældre, undersøetsig herre, der langsomt og sirligt, i dyb tankefuldhed gik henover veien. Jeg kjendte ham straks efter fotografiet.

Ibsen var det.

Hvor nøie jeg husker dette første møde med ham, naturens udseende, min egen trykkede stemning, himlens særegne sky-formationer . . . Det havde regnet, augustkvelden var graalig og fugtig, jorden vaad, saa hvert fodspor i den saaes. De nære fjelde var dunkelgrønne, de fjernere svøbte sig ind i blaa-skjær og taage . . . Hytternes tage skinnede af væde, stien var smudsig . . .

I disse omgivelser tog digterens soignerede skikkelse sig dobbelt fornem ud. Han mindede om en brudgom, der festklædt gaar for at møde sin elskede . . .

Hans sorte fløielsfrak med ordensbaandet, det blændende hvide linned, slipset, der var bundet i en sirlig knude, den sorte, korrekte floschat, de afmaalte bevægelser, den reserverte mine, alt bragte mig til at tænke paa et af hans digte:

»Thi jeg har en skræk for sværmen,
vil ei stænkes til af bærmens,
vil forvente tidens nærmens
i en pletfri bryllupsklædning.«

Grieg forestillede mig. De almindelige hilsener udveksledes. Ibsens ansigt udtrykte hverken glæde eller mishag ved at se os. Det

var fuldkommen roligt. I smug studerte jeg dette mærkelige fysiognomi, de smaa, blygraa øine bag guldbrikerne, den høie, usædvanlig brede, ligesom tankeknudrede pande, de graasprængte lange whiskers, den fine, sammenknebne mund, tynd i linjen som et knivsblad — men at finde ud, hvad der egentlig gav dette ansigt karakteren og i et enkelt ord definere mit indtryk, magtede jeg ikke i øieblikket . . . Jeg stod ligeoverfor en lukket fjeldvæg — en uigjennemtrængelig gaade . . .

Om aftenen spiste vi sammen med Ibsens i værtshuset, byens eneste. Der hilste jeg for første gang paa fru *Susannah Ibsen*, digterens hjertevarme, høisindede hustru, der har inspireret ham til flere af hans storverk, og hvem han har bragt sin taknemmelige hyldest i linjer som disse:

»Hendes hjem er herude
paa frihedens hav,
hvor digterens skude
tegner sig af.

Hendes slægt er de skiftende
skikkelsers rad,
der stiger med viftende
flag i mit kvad.

Hendes maal er at tænde
 mit syn i glød,
 saa ingen fik kjende
 hvo hjælpen bød.«

Fru Ibsen var som jeg fra Bergen, vi havde fælles venner og bekjendte, altsaa berøringspunkter nok — og snart var samtalen i fuld gang.

Ibsen derimod sad stille, uden at deltage videre i underholdningen. Hans gløgge blik bag guldbillerne fortalte dog, at han fulgte med. —

Da Ibsen var i sin første ungdom, snakkede han i den grad uden stans, om løst og fast, at hans kammerater i spøg gav ham navnet »Gert Westphaler«. Jeg betragtede paany hans mærkelig ubevægelige ansigt, og jeg tænkte ved mig selv: »Hvilken smertelig revolution maa der ha foregaaet i en mands sjæleliv, for af den ordrigeste at skabe den tauseste, den mest inde-sluttede?«

Ja, smerten og miskjendelsen har kolde hænder, der nok forstaar at lukke for det varme ord paa ens læbe . . . Ibsen kan fortælle en hel historie derom, hvis han vil . . . Flere af hans digte røber os hans ungdoms lidelser. I »Mindets magt«, hvor han sammenligner sig med

en bjørn, som man under store pinsler lærer at danse, mens musikken lystigt spiller op, heder det tilslut saa sviende bittert:

»Og hvergang gjenklang fra den tid lyder,
det er som jeg bandtes i gloende gryder.

Det kjendes som stik under neglerødder —
da maa jeg danse paa versefødder.«

Da han skrev sin ungdoms herlige, varmblodige værker, havde han den ulykke at leve i Kristiania — denne store provinsby, der kun af navn er en hovedstad, der har alle en hovedstads prætensioner uden at eie dens kunst og kultur. Der manglede et litterært opdraget publikum, der var ingen, som havde mod til at angive tonen, naar ikke parolen havde lydt udenfra, der fantes intet finere, gennemdannet selskabsliv. Om kritikken vil jeg ikke engang tale. Alle hin tids anmeldere var alle matte, uselvstændige ekkoer af Danmarks store Heiberg.

Som et bevis paa publikums uselvstændighed i de dage, vil jeg meddele en anekdote, hvori Welhaven optræder

Han var dengang svanen i vor hjemlige andegaard — den eneste, der eiede dømmekraft og myndighed. Alles øine var rettede mod ham.

En aften optraadte i teatret en ung, svensk sangerinde. Welhaven vidste tilfældig, at hun allerede havde et navn, men Kristianias publikum havde endnu ikke hørt tale om hende — og modtog selvfølgelig hendes præstationer uhyre reserveret.

Hun sang og sang vidunderligt, men ikke en haand rørte sig. Hun sang videre, den ene folkevise efter den anden, en sten kunde røres ved disse toner, kun ikke det, der var haardere end stenen, Kristianias publikum. Det holdt sig fremdeles roligt. Enkelte af tilhørerne skottede dog hen til Welhaven, der med en underlig mine, ligesom forstemt, stod midt i parkettet.

»De venter, jeg skal gi signalet,« hviskede han til sin sidedame, en ungdomsveninde af ham, der har fortalt mig historien. »Nu klapper jeg. Hvis jeg ikke gjør begyndelsen, rører saamænd de bæster ikke en haand i hele aften.«

En bragende applaus lød i sidste øieblik gjennem salen. Man havde lagt mærke til, at Welhavens lyse glacéhansker sloges let sammen.

Publikum vidste nu, at det havde lov til at tro paa sin egen følelse og til at give den tilbagestrængte beundring luft. — •

I denne kolde og triste, for en digter dobbelt knugende atmosfære levede Ibsen aar efter aar.

Ubemærket og ikke anerkjendt gik han om mellem de værdige Kristianiaborgere, — og dog havde han allerede dengang foruden »Hærmændene« og »Fru Inger« skrevet »Kongsemnerne«, dette mægtige nationaldrama, som man ikke kan læse, uden at Shakespeares navn kommer én paa læben.

Ofte kunde man se ham i de tider, har en gammel ven af digteren fortalt mig, sidde ensom paa en af de simple kafeer, med haanden under kind og et forgræmmet træk om munden. Skjægget lod han vokse langt som det vilde, haaret lignede en uredt manke, paa hodet havde han en gammel bulehat.

»Det er Ibsen,« hviskede da Kristianiborgeren, halv sky, til den fremmede. »Det er ham, som skriver for teatret.«

Hvem kan undre sig over, at denne mand blev bitter, og at den dyrekjøbte menneskekundskab parrede sig med menneskeforagt? »At lære menneskene at kjende og dog ikke foragte dem, det er det vanskelige,« siger Goethe etsteds. Samtidig maatte Ibsen opleve, at hans lykkeligere rival, forfatteren af de bondenoveller, der laa i tidens national-romantiske smag, blev feiret som en halvgud . . . Selv sad han, »Kongsemnernes« udødelige digter, alene i glemselen, alene med

sin kolossale ærgjerrighed og sine store tungsindstanker —

Vort eget norske teater var dengang begyndt, dog endnu kjæpende med danske sympatier om sin ret til at eksistere. Da Ibsen indsendte til det et af sine senere saa berømte skuespil, fik han det tilbage med den bemærkning, at direktionen havde besluttet indtil videre ikke at opføre stykker af norske forfattere.

En opmuntrende udtalelse for den mand, hvis digtning udelukkende var beregnet for scenen, hvis hele liv skulde være viet det norske drama, og tilslut give det en æresplads i Europas øine!

Apropos »Kongsemnerne«! Man har sagt, at Ibsen blot brugte seks uger til at nedskrive dette mesterværk, hvorimod han anvendte flere aar paa udarbejdelsen af »Kjærlighedens komedie«. Sandheden er, som Ibsen engang sagde mig, at han i hele ti aar har digtet paa »Kongsemnerne«, hvis idé han allerede undfangede, da han som ungt menneske første gang læste Munchs »Det norske folks historie«.

Hver aften spiste vi nu sammen i »Brauhus«, og disse aftener vil hele mit liv blive mig uforglemmelige. Alt staar saa lyslevende for min erindring, som da jeg for tyve aar siden

oplevede det — Den lille, venlige stue med madonnabilledet paa væggen, værten, den unge, gemytlig tyroler, der kunde latin og italiensk (han havde gennemgaaet et gymnasium), aftensmaden, der i regelen bestod af skinke og speilæg, dertil hjemmebrygget øl eller simpel landvin og en klase druer til dessert, de omvandrende citar-spillere, der nu og da til min glæde og Griegs skræk indfandt sig — og vore samtaler, der fra de mest dagligdagse emner udvidede sig til en debat af livets høieste problemer! Jeg erindrer saaledes godt, at vi en hel aften talte om udødelighed, om der overhovedet gives nogen . . . Hvor andægtig lyttende sad jeg ikke, naar Ibsen, efter langt forbehold, endelig sagde sin mening!

Ibsen var hele dagen ordknap og utilgjængelig. Han indbød mig ofte til spaserture, men mælte ikke et ord. Af respekt for ham gik jeg ligesaa taus, mens jeg med min stok huggede hodet af alle de uskyldige blomster langs veikanten. Han undlod dog ikke ved afskeden at takke mig for det »behagelige selskab«, hvad jeg med et smil hørte paa.

Om aftenen tøde han dog i regelen op og blev meddelsom og munter. Grieg havde en egen evne til at faa ham paa glid. Ogsaa Lo-

rentz Dietrichson, der tilligemed frue og datter havde sluttet sig til vor lille koloni, forstod denne kunst.

Naar Ibsen var i det hjørne, kunde han bli humoristisk og fortælle med en sagte, klukkende latter livsindtryk og anekdoter eller morsomme oplevelser fra sin ægyptiske reise — en fortællemaade, der mindede os om, at vi befandt os ligeoverfor »Per Gynt«s fantasirige skaber, »Per Gynt«, der i sin blanding af ødsel fantasi og glimrende lune, af national raahed og genialitet er som bygget over Ole Bulls og Asmund Vinjes forenede skikkelser . . .

En aften gav han os en malende skildring af Suez-kanalens aabning, som han jo selv havde været vidne til. Jeg syntes, jeg saa alle de brogede scener og figurer for mig, især dvælte min tanke ved keiserinde Eugenie, der deilig og bedaarende som en ny Kleopatra i »gylden snekke med røde purpuseil« kom farende i triumf ned ad Nilen . . .

Ibsen gik med en sjælelig blufærdighed, der ikke er almindelig hos digtere, afveien for alle seksuelle emner. Det erotiske element, der spiller saa liden rolle i hans digtning, traadte heller ikke frem i hans tale. Den strengeste

gamle jomfru kunde høre paa hans oplevelser uden at rødme.

Noget begeistret udtryk, brusende ord, der pegte tilbage paa et dybere følelsesliv, kan jeg ikke mindes, at der undslap Ibsen. Han var negationen selv. Og dog har denne mand — saa siger hans artiumskammerater — i sin ungdom været en blød, følelsesfuld, næsten sentimental natur, og utrykte breve og digte fra den periode stadfæster ytringens sandhed. Men den samme kolde haand, der lukkede hans veltalende mund, lagde sig ogsaa tidlig som en frost over hans varme hjerteliv . . . Selv skriver han jo etsteds:

»Jeg tror, jeg mærker i bringens hvælv
alleslags tegn til forstening.«

For ikke yderligere at saares af verden, byggede han en skal af satire over de myge, ømfindtlige steder . . . Hjertet døde efterhaanden og med det drømmene om personlig livslykke, døren til kjærlighedens og venskabets verden sloges haardt i; børn, blomster, musik, alt, hvad vi andre elsker, blev ham ligegyldigt — men tanken derimod tog stedse høiere og høiere flugt mod uendelighedens »vidder«. Intet problem blev nu for dristigt for hans gransker-aand. Ja, i sin tanke spandt han sig inde som

silkeormen i sit svøb, saa at han tilslut i sin ensomhed kunde sige med Platen:

»Thätig unter menschen
lebt ich ehemals, aber mein gedanke
wuchs in mir von jahr zu jahr, bis endlich
dieser schatz mir ganz allein genügte.«

En dag foretog vi herrer alene — damerne blev roligt hjemme — en udflugt til et smukt og høitliggende punkt tæt ved Brenner. Fodvandringen var lang, ikke uden besvær, og glade var vi allesammen ved i et uanseeligt bondehus at faa til middag en stegt høne med god landvin til. Vi havde kun gjort regning paa brød og mælk.

Ibsen var denne dag i sjelden god stemning. Efter bordet, ved kaffeen og cigarerne, blev han meddelsom og talte om sin ungdom, om litteratur (hvad han saa nødigt indlod sig paa), om Bjørnson, Welhaven etc.

Han spøjte og lo — og jeg blev glad ved at se hans glæde. Jeg tænkte paa det falske billede, som mange hjemme ved læsningen af »Brand« havde dannet sig af Ibsen som en streng, umedgjørlig pietist — en vildfarelse, hvori

ogsaa den muntre, livslystne Karl den 15de gjorde sig skyldig, idet han ved sit første møde med digteren, øiensynlig for at behage denne, begyndte at tale om — moralens nytte.

For Welhaven havde Ibsen megen interesse og talte gjentagende og med behag om denne digter, der i finhed og formsans, i skræk for det raa og almueagtige var saa nær i slægt med ham selv. Med udbytte havde han i sin ungdom hørt Welhavens forelæsninger, og mindet om dennes veltalenhed og smukke, soignerede skikkelse levede stedse friskt hos ham.

Vinje med sit store, udyrkede talent, sin stærke norskhedsrus, havde ogsaa været et led i hans udvikling. Det specifik norske i Ibsens sprog, som det særlig træder frem i »Per Gynt«, denne lykkelige blanding af folkeord, af dagligtale, af maalstræv, maa for en stor del tilskrives Vinjes indflydelse.

Vinje og Welhaven var jo i én forstand forsiden og reversen af samme medalje. En fælles sympati forenede dem ogsaa tilslut. Vinje tilegnede saaledes Welhaven sine skildringer fra England.

Ibsen beklagede, at det beste, Vinje havde skrevet, ikke var blevet trykt, ikke kunde trykkes. Det var en bog om vort folks sund-

heds- og renligheds tilstand i lighed med Eilert Sundts verker — men en utrolig kynisme gik desværre haand i haand med genialiteten.

Camilla Collett var Ibsens favorit. Han var ikke blind for det ensidige ved dette forfatter-skab, der har paavirket hans eget, til gjen-gjæld beundrede han det saa meget mere i dets store træk. Han glemte ikke, hvad andre kan være tilbøielige til, at i en litteratur, der hidtil havde flydt ud i vage, romantiske stem-ninger, har Camilla Collett udstrøet ideerne, at hun var et bud ude fra Europa. Hvad vor litteratur alt i alt skylder fru Collett er endnu ikke tilstrækkelig paavist, men mit haab er, at naar vort litterære bo engang opgjøres af en noblere og mere upartisk forfatter end hr. Jæger, vil fru Collet i fuldt maal faa den ære, som til-kommer hende. Fremtidens mand vil ikke krympe sig ved at erklære hende for bane-bryderen, det nyes talsmand, skjønt hun var kvinde —

Paa tilbageveien fra Brenner gik Ibsen og jeg en stund alene. Grieg og professor Die-trichson var sakket agterud. Professoren lod til at holde et kunsthistorisk foredrag for kompo-nisten.

»De vil jo til Italien?« sagde Ibsen. »Har De nu midler nok til at fortsætte reisen!«

»Ikke mange.«

»Men De bør søge et stipendium. Jeg skal selv søge det for Dem. Tro mig, De faar det.«

Jeg takkede ham bevæget.

Ibsen glemte heller ikke sit flygtige, i godt turisthumør henkastede løfte. Næste aar skrev han, uden mit vidende, en for mig baade som menneske og forfatter smigrende ansøgning — og aaret derefter fik jeg stipendiet, der gjorde mig det muligt at fortsætte mine studier i Rom. —

— En af de følgende dage foretoges en alpebestigning. Ibsen var ikke med, han foretrak i langsom ro at spasere sin vante tur nede i dalen, digtende i stilhed paa sit nye skuespil — det var »Samfundets støtter« — men hans hustru, der er en turist af rang, sønnen Sigurd og nogle tyskere og dansker sluttede sig til toget, der gjaldt Hühnerspiel, en fjeldtop, der rager 8700 fod over havet, altsaa større end vor Galdhøpig.

Med føreren i spidsen, en gammel, skjægget tyroler, hvis aabne skjorte blottede hans stærke, haarrige bryst, drog vi afsted kl. 5 om morgenen, alle forsynte med plaids og alpestokke. Det var meget kjøligt — vi var ud paa eftersommeren — saa kognacflasken maatte hurtigt frem af sit

gjemme. Graalyset herskede endnu over egnen, et let taagedække tilhyllede skoven, og hver markblomst bar en stor dugperle i sin kalk. Men neppe havde vi under mange formodninger om, hvorledes veiret vilde bli, vandret frem et stykke vei, førend det lysnede sterkt i øst, og samtig traadte de hvide Pflersch-gletscher frem af dæmringen, pludseligt farvede af et mildt orange-gult, mens tinderne i nord og syd endnu hyllede sig ind i den kolde graa morgenskygge.

Endnu nogle skridt fremad gjennem duftende graner og alle fjeldspidser antændtes som ved en illumination af de mægtigt frembrydende solstraaler, de flammede i guld, med de fineste farveafskygninger nede mellem fjeldkløfterne.

Efter flere timers stadige, ikke meget anstrængende marsche gjennem mos og bærtuer, over tæpper af nedfaldne kongler og barnaale, i den svalende skovluft, omsuset af gran, birk og ikke saa sjeldent af lærke — dette fagre træ, der i finhed og ynde rivaliserer med birken — naaede vi de høie regioner, hvor vegetationen blir fattigere, træerne staar enkeltvis og en og anden sneplet tegner sig mod den graabrune fjeldbund.

Her stødte vi paa den første »almhytte«, vor sæter.

Den var lav og liden, bygget af raat tilhugne bjælker. Damerne vilde straks ind i den »for at lave kaffe«. Men døren var stængt og nogen fager, rød musset sæterjente kunde vi ikke opdage trods al vor speiden. Ved et kraftigt stød fik vi dog døren op, og med damerne i spidsen trængte vi alle ind i det lille, mørke rum, der var udstyret med en bænk, et senge-sted, nogle tomme mælkeringe og en peis, hvorover en stor gryde, ganske som i en sæter hjemme.

Men ingen kaffekjedel kunde desværre opdrives, heller ikke vand, og det blev da bestemt af damekomiteen, at kaffé først skulde nydes paa nedturen som lønnen ovenpaa strengt arbejde. Vi lukkede, ikke uden et suk, almhytten og leirede os i allehaande magelige stillinger, udstrakte paa vore plaids, udover græsvolden, mens en improviseret frokost indtoges, og vinen gik flittigt rundt.

Efter denne korte hvil brød vi op igjen. Veien blev steilere og barere, og tilslut ophørte aldeles skoven. Et enkelt vissent, ynkeligt træ, uden spor af løv og bark, strakte her i fuld-stændig ensomhed sine grene udover fjeldvidden som den sidste representant for en svunden storæt.

Enkelte markblomster holdt dog endnu tappert følge trods det skarpe høifjeldspust. Alperosen, nu desværre afblomstret, stod i fulde skarer, og rensdyrmosen trivedes udmærket, stikkende frem som graagule fløielspletter mellem stenene.

Dalen dybt nede ved vore fødder, med den blinkende, sig bugtende Eisakflod, smaahusene, kirketaarnet, de farverige, kvadratformede agre, samt de fjerne fjeldkjeder laa nu i fuld dagglans. Vi maatte vende hodet for at se, hvorledes den ene lysende snetind efter den anden dukkede op af fjernet, eftersom vi steg høiere. Tribulain, en smuk, kegleformig, usædvanlig høi top straalte hele tiden foran os i fuld herlighed. Engang gled en sky truende forbi den, hang som en taagedot paa dens hvide spids, men svandt atter til vor store glæde.

Opstigningen forekom mig dog noget ensformig sammenlignet med en fjeldtur i Hardanger, som jeg endnu bar i friskt minde. Her afbryder kun de forskellige træsorter den steile vandringsmonotoni, hjemme hos os var der brede, til rast indbydende plateauer, og hist og her laa et blinkende kjern som det sjæfulde blik i fjeldfysiognomiets strengthed.

Snepletterne antager større dimensioner, eftersom vi skrider frem. Vi nærmer os mere og mere maalet. Det værste punkt er netop tilbage, bestigningen af Hühnerspiels smale kegle. For at naa denne maatte vi passere et ikke ganske fareløst veistykke. Klippen skrumper nemlig her sammen til en ikke meget bred ryg, et slags Gjendin-eg, dobbelt truende ved de to svimlende slug paa hver side. Stigningen gik steilt opad, og foruden at terrænet bestod af løs smaasten og halvmeltet sne, havde vi en ikke ringe blæst at kjæmpe med.

Damerne saa med betænksom mine paa sine folderige skjørter, frygtende for, at de skulde give formeget vindfang. Men vor prægtige fører bevarte hele sin koldblodighed og mente, at der slet ikke var tale om fare, naar man blot gik forsigtigt og støttede sig godt til alpestocken.

Jeg sprang iforveien og var den første, som naaede varden, hvor vore visitkort siden blev puttet ned.

Hvorledes skal jeg skildre synet udover? Her trænges mere farver end ord. De umaa-delige afgrunde ved vore fødder, dalens gaarde, der herfra tog sig ud som dukkehuse, som Nürn-berger legetøi, agrene, der skrumpede ind til gule punkter mellem det grønne, og saa rundt-

omkring, saavidt øiet kunde jage, en krans af mægtige fjelde. Alpetind paa alpetind i blændende sol! De krystalrene, sølvlyse gletscher, der over de blaanende, mod dalbunden enggrønne, i revnerne i mangehaande farvenuancer spillende fjeldsider, tronede majestætisk som en skumklædt »øflok, spredt i hav«.

Og over denne i ophøiet ro hvilende fjeldverden slog den blankeste himmel sin blaa kuppel, mens en stor ørn som det eneste levende i det udstrakte kaos med langsomme, mægtige vingslag gjennemskar luften.

Beskuerens stemning blev dog trods alt det gigantiske »heiter und ruhig« som tysken siger. Hjemme i Norge har synet af et lignende forstenet øde knuget mig næsten til tungsind. »Svartediget« ved Bergen har saaledes mere end én gang kastet skygge over min barndoms glæde. Maaske det milde indtryk her kom af det mindre sønderrevne i fjeldformerne, af linjernes større finhed og liv, og af det fulde, stærke sollys, der forsonende gjød sig udover?

Føreren fortalte os, at vi med en god kikkert kunde se lige til Milano. For et pragtfuldt rundskue! Desværre havde ingen af os tænkt paa kikkert, saa at vi i fantasien maatte udfylde billedet. Hine blaa, takkede kjeder mod

syd, tilføiede han, var de venetianske bjerge. Der laa *Monte Baldo*. I sekundet dvælte vor længsel ved Italien . . . Vi stirrede alle i taus-
hed mod det samme straalende punkt, betagne
af den samme drøm om skjønhedslandet, det
evigt dragende, med dets marmorslotte og laur-
bærlunde, dets mindesmærker og kunstskatte . . .
Ak, den som snart kunde komme derned!

»Dahin, dahin
möcht ich mit dir,
o, mein geliebter, ziehn!«

Mod en anden kant hævede sig Dolomiterne, Syd-Tyrols vidunderlige taarnede og takkede bjergrække som en rad af domer med spir og kors . . . Bag os bredte sig de hvide, vældige alper i Zillerthal, etsteds saa vi mod Schweitz, et andet sted lige ind i Bayern.

Vinen maatte atter frem. En skaal for Tyrol, det herlige Tyrol, vort broderland i naturens vilde ynde!

En tysk maler, der havde sluttet sig til os, greb leiligheden til at udbringe en begeistret toast for den tyske keiser, idet han mindede os om, at netop idag var det aarsdagen for slaget ved Sedan. Talen vandt dog ikke alles sympati. Nogle af os svang hattene og raabte hurra,

men en ung dansk dame i vort følge kneb uvillig munden sammen og bevarte en betydningsfuld taushed.

Turen nedover gik meget let for sig. Vi rutschede, uden at ofre en tanke paa vore bukser, nedover fjeldvæggen, eller vi svang den høie alpestok langt foran os, støttede os godt til den og fløi saa frem i spring og hop over tuerne. Midtfjelds mødte vi en liden solbrændt gjætergut, der havde slynget de bare ben overkors, lagt den blomstersmykkede hat ved siden af sig, og nu lod blæsten stryge gjennem det sorte haar, mens han forsøgte at fylde den store fjeldensomhed ved at jodle for den brogede gjedeflok, der græssede rundt omkring ham . . .

Nogle langtrukne, melankolske, slet ikke uskjønne toner! Vi fremkaldte et smil paa hans alvorlige barneansigt ved at kaste en kreuzer i hans blomsterhat, og drog saa, hoppende paa alpestokken, videre . . . Gutten stirrede længe, længe efter os, idet han med haanden skyggede for øiet . . .

Vi naaede igjen almhytten, hvis eiermand endnu ikke var vendt tilbage. Paany brød vi, uden alle ceremonier, ind i stuen og tog den i besiddelse som vor egen. Damerne snuste om i alle kroge, søgende efter det fornødne til den

vigtige kaffebrygning, som nu skulde gaa for sig. Ogsaa vi herrer blev lagt beslag paa.

En blev sendt efter vand i en fjerntliggende elv, en anden maatte snitte spaaner til ilden, en tredie affordredes fyrstikker, mens en fjerde maatte skrabe gryden, der skulde erstatte den manglende kjedel.

Fru Ibsen paatog sig med sædvanlig elskværdighed værtindens anstrængende rolle. Snart var kaffeen færdig og udsendte sin pirrende duft.

Mens vi med velbehag drak den inde i almhytten og spiste friske hvedebrød dertil, kiger en ældre bonde med et hølæs paa ryggen ind til os gennem den aabne dør. Vor fortrolige samtale stansede med ét. Vi saa forundret paa ham — og han gloede paa det fremmede lag, hvis tungemaal han ikke forstod. Endelig kom det for dagen, at det var »Senneren« selv, hyttens retmæssige eier. Paa en meget spagfærdig maade fortalte han, at han »nok var den, som hørte til her«.

En masse undskyldninger fra vor side. Vor fører hviskede ham hurtigt nogle ord i øret, og da han derpaa fik sin part af den sorte drik, fik han rigtig munden paa glid og skildrede os en senners ensomme liv og ensformige arbejde . . .

Først kl. 8 om kvælden kom vi trætte og glade hjem til vort »Brauhaus«. Vi havde brugt femten timer til turen, men den var ogsaa vidunderlig. Ibsen stod udenfor hotellet og bød os hjerteligt velkommen tilbage . . .

— I september allerede faldt den første sne i Gossensass. Vi sad nede i det aabne »lysthus« og frøs, svøbte os ind i vore plaids, mens vi keg op mod de hvide tinder. Men i længden var denne forandrede temperatur ikke til at holde ud. Uhyggeligt var det at spasere, endnu uhyggeligere at sidde hjemme paa et koldt værelse.

»Mod syd, mod syd
til en solskinskyst«

sang jeg med Ibsen. Mens Grieg forlod os for at tage hjem til Norge, reiste jeg med Ibsens sydover, til Kaltarn, en liden, solvarm landsby, ikke langt fra Italiens grænse. Med jernbanen var det kun 6—8 timers reise.

Men hvor overgangen var stor! Og vor levevis forskjellig! Varmt solskin istedetfor snekave, Gossensass' skinke og øl erstattet af druer og vin. En forsmag paa Italien!

Nogle unge bønder, jeg mødte paa veien, havde stukket en rød blomst bag øret — atter et tegn paa, at vi var nær det land, hvor skjønhedssansen er mest udviklet.

Yndige Kaltern! — Hvor ofte har jeg ikke tænkt paa dig og paa alle de lyse, sorgfrie billeder fra hine dage! — Den venlige borgermester, hos hvem Ibsen boede, med hans trivelige hustru og citarspillende smaabørn, det gamle kloster, som jeg ofte besøgte, og hvis opmærksomme prior, der altid kaldte mig »mein lieber herr«, førte mig om i alle cellerne, idet han fortalte mig om Rom, hvor han havde studeret som ung præst, — vinhaverne med deres bussemænd af en vogter, der pludselig i et afskrækkende middelalderligt kostume og med en jernstav i haanden dukkede op mellem rankerne, rede til at hugge ransmanden ned; min brave vært, hvis skjelmske tjenestepiger, hver med et lys i haanden, fulgte mig om aftenen gjennem de lange, mørke gange til mit afsidesliggende sovekammer, spaserturene i den deilige omegn og udflugterne til Mendel, de blomstersmykkede madonnabilleder paa veien, roturene paa den nærliggende indsjø — hvert enkelt billede staar i sine smaa nuancer endnu saa levende for mig!

Især glæder det mig at mindes de daglige ture med fru Ibsen og søn til »Christians loch«, en bondegaard med restauration, hvor man efter den lange vandring i solvarmen fik den lifligste vin og de modneste druer, og hvor kellnerinden, den snille, skjæve Kathrine altid var villig til at deklamere Schiller for os. Hun kunde mange af hans digte udenad. Jeg hører hende endnu med sin trohjertige bondedialekt deklamere:

»Millionen, seid umschlungen,
dieser kuss der ganzen welt.«

Om Goethe havde hun derimod ikke hørt tale. Schillers populære retoriske lyrik var trængt ned i de lag, hvor Goethes aandsfornemhed og tankedybde stængte ham ude.

Med Ibsen var jeg flere gange ude og fiskede. Af frygt for at jeg skulde forsove mig, kom han selv op paa min hybel i graalysningen og vækkede mig.

Vi sad i baaden, solen var endnu ikke oppe, dammen laa mørk med et koldt skjær, i øst trængte bleggyldne striber sig frem paa den skyfri himmel, der lovede os en varm dag, og i den retning saa vi breddens vinhaver, graa og formløse i den nøgterne belysning.

Ibsen lod til at være en passioneret fisker og han havde et vidunderligt held med sig. Hver gang han flygtigt, som i distraktion, kastede snøret ud, bed straks en stor fisk paa krogen. I løbet af en halv times tid havde han fanget en tolv stykker.

Mine egne smaa forsøg var derimod ganske resultatløse.

Ibsen kom tilslut i det prægtigste humør. Denne succes som sportsmand glædede ham nok mere, end om han havde feiret en stor digterisk triumf.

Om Aleksander Dumas den ældre, der som bekendt var en udmærket kok, fortæller man, at han var langt stoltere, naar man komplimenterte ham for hans fortrinlige omeletter end for hans verdensberømte, i alle sprog oversatte romaner. Og da Heine, der i Paris havde hørt Paganini, begejstret udtrykte sin taknemmelighed, fik han af den store violinist til svar det hurtige, næsten ængstelige spørgsmaal: »Men hvordan synes De saa om min entré, om min maade at hilse paa? Synes De, jeg bukker pent?«

Paa tilbageveien var Ibsen særlig tankefuld. Han skrev som sagt i de dage paa »Samfundets støtter«.

Altfor snart maatte vi skilles fra Kaltern, der blev vakrere og farverigere, jo mere efteraaret skred frem. Den 1ste oktober skulde Sigurd være tilbage i München for at fortsætte sine studier ved gymnasiet, og en af de sidste septemberdage — klar og straalende som en sommerdag — forlod vi den lille idylliske plet i Syd-Tyrol, hvis skønne natur og trohjertede mennesker havde gjort et dybt indtryk paa os alle.

Ofte tænker jeg i vemod: Mon jeg nogensinde skal se Kaltern igen?

Med Ibsens fulgte jeg tilbage til München. Det var første gang, jeg gjæstede Bayerns hovedstad, som jeg senere skulde blive saa fortrolig med, da jeg slog mig ned der i flere aar.

Da jeg fra kupeen af saa byen ligge skinnende i morgensolen, bred og anseelig, med de mange taarne og kirkespir, alperne i det fjerne og den kolossale Bavariastatue ragende op over det hele, blev jeg slaaet af beundring. Dengang havde jeg endnu ikke seet Paris og Rom.

»Hvor byen er stor!« udrød jeg.

»Man kan ikke bo i en mindre,« svarte Ibsen med en træt mine.

Under mit ophold i München viste Ibsen mig megen godhed. Han introducerede mig blandt andet til friherre von Perfall, chefen for de kongelige teatre, hvorved jeg fik anledning til som gjæst at overvære alle forestillinger i teater og opera og modtage skjønhedsindtryk, som altid vil bli mig uforglemmelige. Gjengivelsen af Wagners værker fandt jeg især ypperlig — operaen i München stod dengang højere end operaen i Berlin. — Ibsens »Hærmændene« blev ogsaa opført den sæson. Spillet var udmærket, især glimrende Hjørdis' fremstillende, og iscenesættelsen var saa rig og storslagen, at jeg med vemod maatte tænke paa vore smaa teaterforholde derhjemme.

Først under et senere besøg i München gjorde jeg Paul Heyses bekendtskab. Min tyske oversætterinde, frøken Emma Klingefeld, indførte mig i hans gjæstfrie, kunstelskende hjem. Da jeg første gang med Grieg som cicerone vandrede om i Münchens gader, viste han mig en liden smuk villa, ikke langt fra propylæerne, idet han sagde: »Derinde bor Paul Heyse.« Længe stirrede jeg paa huset med den lille have foran, jeg kunde neppe rive mig løs . . . For Heyses fornemme, sjælfulde, formfuldendte digtning

nærte jeg allerede dengang den største beundring.

Ikke anede jeg den dag, da jeg som en nysgjerrig fremmed passerte villaen, at jeg engang skulde sidde derinde i de lyse, med malerier og billedhuggerarbejder smykkede værelser som en ven af huset, som en velkommen gjæst, for hvem værten læste op sine geniale noveller, mens de endnu var i manuskript, ukjendt af forlægger og publikum . . . Ja, mange lyse, skjønhedsrige timer har jeg tilbragt i dette kunstens ægte hjem Held og veldsignelse over det!

— Men tilbage til Ibsens! Vi var nu i midten af december, og da jeg havde bestemt mig til at feire julen i Rom, begyndte jeg at tænke paa afreisen. Men fru Ibsen, der var godheden selv, opfordrede mig indtrængende til at blive helligdagene over i München sammen med dem og mine andre landsmænd. Jeg modstod dog alle overtalelser. Italiens laurbær og oranger løkkede mig mere end fru Ibsens hjemlige julegran.

»Mod syd, mod syd
til en solskinskyst.«

Min sidste kvæld i München tilbragte jeg hos Ibsens. Afskedstimen var der. Jeg var vel

bedrøvet, men ikke i den grad, som man skulde vente. Mine tanker sværmede allerede længselsfuldt om i Italien, hvorfra kun en dagsreise skilte mig . . . Italien, Italien! Ak, hvilken dragning laa der ikke bare i Navnet!

Hvorfor denne utaalmodighed efter at komme afsted? har jeg senere ofte spurgt mig selv. Anede jeg dengang dunkelt, at jeg dernede i vidunderlandet gik min skjæbne imøde, at jeg der skulde lære livets dobbeltansigt at kjende, være saa lykkelig og saa — ulykkelig, at jeg siden efter med Musset kunde tale om

»ces lieux, ou j'ai failli mourir.« — —

»Farvel, kjære ven,« sagde Ibsen, fulgte mig lige til gadedøren og trykkede for sidste gang hjerteligt min haand.

Det havde lykkedes mig, hvad der havde været det forgjæves maal for saamange begavede landsmænds bestræbelser, at vinde dette fornemme, sky, ordknappe digtergeni, der var saa saaret af verden og af sig selv . . .

Den tauseste mand, jeg kjendte, havde skjænket mig det rigeste udbytte. Han havde sat et mærke i mit liv. Det blev en af disse grænsepæle, hvorimod man i aarenes løb vender sig og ser tilbage, maalende vemodigt afstanden

mellem det drømte og det af en fattig virkelighed opnaaede —

Da jeg forstod, at Ibsen troede paa mit talent, slog jeg fast, at jeg vilde vie hele mit liv til litteraturen og ikke sky noget offer af velvære og borgerlig lykke, som en forfatters bane hos os i regelen vil paalægge én.

Det var ikke mange aar efter, at jeg nedskrev disse linjer:

»Jeg valgte mig min livsens gang
med fattigdom, med savn og sang,
med stjerner i det høie,

og gik end veien knudret tidt,
det trøster mig, jeg valgte frit
min digtervandringens møie.

Hver rose, som jeg henrykt brød,
den tanke gjorde mere sød,
tornene mindre høie. —

Jeg valgte mig min egen gang,
det kan mig ret fornøie!«

Vinteren i Rom.

Jeg ankom til Rom i midten af december 1876 og fandt straks i kafé Artisti nogle skandinaver, som hjalp mig tilrette i den store, fremmede by. Heldigvis havde jeg allerede i Bergen lært lidt italiensk af den gamle hr. L'Abbé, saa at jeg til nød kunde gjøre mig forstaaelig for de indfødte.

Aldrig glemmer jeg dette første indtryk af verdensstaden. Jeg var aldeles betaget — ligesom løftet op i en ny og skjønnere tilværelse, slynget op paa en af de lyksalige kyster, som eventyret fortæller os om. Det var ikke byen selv, som fortryllede mig — gader og huse var ganske almindelige, syntes jeg, den berømte korso var saaledes snever og uanseelig som Østergade i Kjøbenhavn — nei, det var den blaa, klare himmel, den milde solskinsluft, dobbelt

henrivende nu ved vintertid, menneskernes skjønhed og livfuldhed, gratien i deres hilsen, ilden i deres mørke blik, blomsterduften alle vegne fra, og det bløde vokalrige sprog, der kjærtegnede mit øre som en melodi . . .

Jeg havde en følelse af, at skjønhed, livsglæde og lidenskab fra alle kanter bølgede imod mig . . . Der var i luften noget, som beruste mig og fik mit hjerte til at banke stærkere . . . Aa, her kunde jeg leve hele mit liv!

Til juleaften, som skulde feires i den skandinaviske forening, gjordes store forberedelser. Malerne dekoreerte, damerne samlede blomster og grønt til vægge og borde, og enkelte — de mest husmoderlige af dem — havde travlt med at tænke paa spisesedlen, der skulde være helt hjemlig. Den traditionelle risengrød turde jo ikke mangle paa en saadan aften. Og jeg, der var den eneste »poet« mellem skandinaverne, blev af komitéen opfordret til at skrive en sang til festen.

Ikke uden spænding saa jeg juleaften imøde. Jeg havde hørt, at den vilde blive feiret med flere gammeldagse ceremonier. Ibsen havde saaledes fortalt mig, at da han i gamle dage feirede jul i Roms skandinaviske forening, laa der ved hver kuvert en krans af laurbær, som

man smykkede sig med. Disse kranse forandrede som ved et trylleslag gjæsternes ydre. De ufine, hverdagslige ansigter saa dobbelt hverdagslige ud under denne pynt, hvorimod de unge, smukke og karakterfulde flatteredes stærkt, de lignede guder og bakkanter. Naar man betragtede denne række af laurbærkranste hoveder, maatte man tænke paa de gamles symposier, hvor en ung og fager Alkibiades lytter til Sokrates' visdom . . .

Den skandinaviske forening havde sit lokale i det gamle palazzo Corea, tæt ved Augustus' mausolæum, i *via de pontefeci*. I den store hyggelige sal, hvis fornemste prydelser var en statue (danserinden) og nogle basreliefs af Thorvaldsen, samlede sig julaftenen et talrigt og muntert selskab. Den lille kunstnerflok, der til stadighed boede i Rom, forsvandt næsten mellem de mange tilreisende rige grossererere, professorer, literater etc. Flere af herrerne var i kjole og hvidt slips, en stærk kontrast til de egentlige kunstners skjødesløse dragt, damerne var i lyse, smukke toiletter. Til min skuffelse kunde jeg slet ikke opdage nogen laurbærkrans ved kuverten. Denne vakre, poetiske skik var nok forlængst gaaet af mode.

Der blev holdt mange taler, for hjemmet, for kvinden etc., især glimred St. Bille, den be- kjendte danske forfatter og politiker, ved en vittig, lunerig toast, der baade fra indholdets og formens side var mesterlig. Danskerne har som bekjendt sin styrke i at tale, svenskerne i at synge og nordmændene i — at raabe hurra.

Tilslut afsang man mit lille, improviserte digt til melodien af »Fridtjofs vikingebalk«.

»Vi fór alle mod syden med længsel og lyst,
imod syden, mod mindernes jord.

Men iaften vi glemmer den solrige kyst
— fuld af vemod gaar tanken mod nord.

Ja, iaften vi glemmer paa lauren at se,
og at prise orangernes glød.

Vi blot husker paa hjemmet i kulde og sne
og paa granen, som fattigt det bød.

Og paa stjernernes blink over snevide vang,
klang af bjelder og granskogens sus . . .

I hver rude er lys, fra hver vraa toner sang.
Der er høitid i hytte og hus.

Men vi ved dog de hjem, i hvis julglade kor
der er tone af vemod ikveld.

Der et sæde er tomt om det festlige bord,
vi fra barndommen kjender saa vel.

Ja, de tænker paa os — og vi tænker paa dem,
 hver en elsket deroppe i nord,
 og vi signer i stilhed vort sneklædte hjem,
 og vi mindes vort land og vor mor.

Hvert et skjønhedens frø, som med higende sans
 her vi samler paa mindernes strand,
 skal engang blive blomst til din vaarfriske krans,
 du vort norden, vort fædreland!«

Da sangen var slut, hviskede min sidedame, frøken Schreiber, en norsk malerinde, som Welhaven i sin tid udmærkede meget, til mig: »Fru Colban vil drikke med Dem.«

Jeg saa forvirret op mod bordets spidser. Der i høisædet sad en gammel, elegant dame, der med moderlig venlighed nikkede og smilte til mig, med glasset i haanden.

Vi havde baade julegrød og julegran, skjønt vi var saa langt borte fra hjemmet. Julegrøden havde forresten en mistænkelig lighed med konditorvare, nogle store, ubestemmelige melklumper i en hvid sauce, der smagte af bitre mandler — og julegranen var nok et afkvistet laurbærtræ. Men slige smaating formaaede slet ikke at ødelægge stemningen, der steg høit, hvad den gode romerske vin ikke havde liden andel i.

Aftenens glanspunkt var, da en statelig svensker reiste sig og med det fyldte glas i haanden sang: *Du gamla, du höga, du fjell-friska nord*«. Hans stemme var saa kraftig og skjøn, og hans foredrag saa inderligt, at vi alle fik taarer i øinene . . . Der blev som en pause i den glade fest, mens man mindtes alle de kjære derhjemme i snelandet.

Aftenen sluttede, hvis jeg husker ret, med en liden dans. Resultatet af festen var, at de fleste af gjæsterne, der havde mødt hinanden reserverte som fremmede, skiltes ad som gamle venner, der holdt af hverandre, juletanken og julemindet forstaar at binde hjerterne sammen, alle bliver mer eller mindre barn igjen . . .

Jeg forestilledes for alle mine landsmænd, blandt andre for billedhugger Borch og frue, der siden, under mit lange ophold i Rom, viste mig stor godhed og gjæstfrihed. I Borchs primitive kunstnerhjem tilbragte jeg mange hyggelige stunder. Aftensmaden lavedes i regelen inde i stuen, hvor gjæsterne opholdt sig, mens fruuen sad ved pianoet og sang sine norske folkeviser for os. Det hændte da ikke saa sjældent, at den musikalske frue glemte, at der snurrede noget inde i ovnen — og at skinken med speilæg kom i forbrændt tilstand paa bordet. Men

vi lo allesammen af dette lille uheld; vi holdt os til vinen og appelsinerne, og for at trøste os trakterte værtinden med dobbelt saa mange folkeviser.

Ibsen havde været saa elskværdig at give mig sit visitkort med nogle anbefalingsord med til Bille og frue, og af dette bekendtskab havde jeg megen glæde og nytte. Hr. Bille, en høitdannet og kundskabsrig mand, var mig en udmærket cicerone, baade i Rom og ude i kampagnen. Næsten hver dag foretog jeg nu i hans familjes og venners selskab større og mindre udflugter, til Monte Testaccio, til Albani og Frascati. Naar vi var ude i kampagnen, spiste vi oftest middag i den første, den beste bondehytte. Anretningen var enkel nok, den bestod i regelen af skinke, brød og ost — men den gode, stærke landvin og vor egen munterhed krydrede rigeligt det tarvelige maaltid . . .

Hvor vi lo og passierte, og hvor mange vrøvlede taler der blev holdte! Livsglæden skummede over som vinen i vore glas . . . Jeg erindrer godt, at jeg en dag af hr. Bille fik en reprimande, fordi jeg i min overgivenhed gik for vidt, jeg bombarderte flere af gjæsterne med appelsiner.

Hr. Bille havde foruden sine andre fortrin ogsaa det at være en meget praktisk og økonomisk mand. Naar vi efter en saadan i fællesskab vel anvendt dag, hvor vi sædvanlig benyttede en god vogn med to heste, skulde gjøre regnskabet op med ham, var det forbausende, hvor liden hvers andel blev. Jeg slap i regelen med et par lirer — en lire har jo ikke engang en kroners værdi.

Min dag i Rom løb saaledes hen. Om formiddagen besøg i gallerier og museer, for hvis beskrivelse jeg sparer læseren, om eftermiddagen en tur paa Monte Pincio, hvor beaumonden samler sig, mens musikkorpset spiller. Her fik jeg mere end engang en venlig hilsen af den deilige kronprinsesse Margherita, efter at jeg ærbødigt havde taget min hat af, idet hun kjørte forbi. Hun havde en maade at hilse paa, som jeg ikke kan glemme. Hun vendte sig næsten helt om i vognen, mødte ens blik og bøiede saa med ubeskrivelig ynde hodet.

Om aftenen spiste jeg sammen med skandinaverne i »Genio«, eller vi vandred til »Croce«, et tarveligt osteri, i en af korsoens sidegader, der mest besøgtes af den romerke almue, og hvor vi saaledes havde god anledning til at se folkelivet paa nært hold. Da vi i Croce ikke

kunde faa mad, men blot vin, gjorde vi paa veien derhen indkjøb af levnetsmidler. Enhver bragte noget til den fælles husholdning, eftersom hans portemonnaie den dag var vel forsynet til. En købte en stegt høne, en anden et par haardkogte æg, en tredje lidt salat eller ost.

Naar da alle vore delikatesser stod foran os paa bordet, hvor en af vore elskværdige skandinaviske damer fungerte som værtinde, og opvarteren bragte os den dunkelrøde Chianti eller den gule, perlende Orvieto, en sand gudedrik, kan det nok være, at humøret kom op. Ja, disse sammenskudslag i Croce var uendelig morsomme! Aldrig har maden smagt mig bedre end i dette smudsige romerske lokale, hvis støvede træbænke og borde vilde være en god husmoder en torn i øiet.

Hver ny, improviseret ret blev modtaget af en jublende overraskelse. Til dessert havde vi syltede oliven eller stegte kastanjer, som vi købte af en liden sortsmudsket gut, der gik omkring i osterierne og falbød sine varér. Mens vi spiste og drak vor herlige vin, glemte vi ikke at studere omgivelserne. Rundt om os ved træbordene sad bønder og bondepiger i sine brogede nationaldragter, billedskjønne modeller, solbrændte kuske og bredskuldrede arbejdere, her og der et

ungt elskovspar, beskyttet af en gammel, værdig matrone, der havde sat sit graa haar op paa en egen maade i form af et slags rosetter foran ørene. I nakkeknuden var der stukket lange naale.

Alle sad de stille og velopdragne, talende sagte sit musikalske sprog og nippende i smaa drag til vinen. Italieneren er meget maadeholden. Aldrig ser man i det land, hvor druen vokser og vinen er billig som mælk, berusede mennesker. Derimod saa jeg ikke sjeldent, at den romerske almuesmand slog vand i vinen for at dæmpe dens styrke.

Romerne er ogsaa svært høflige, som man kan vente det af et gammelt kulturfolk. Ofte udarter denne høflighed til en tom form uden værdi, men altid er der noget elskværdigt og gratiøst ved den.

Da en ung mand i min nærhed, efter dragten at dømme en arbejder, mærkede, at jeg saa paa hans vinglas, hvis indhold havde en eiendommelig blandet farve, bukkede han for mig og sagde: »*Favorisce, signore!*« — »Vær saa god, herre« — Jeg reiste mig og smagte paa drikken.

Romeo — saa hed opvarteren ved vort bord — var saa smuk og statelig og havde saa fornemme manerer, at hele vort selskab kaldte

ham for *il principe*, fyrsten — et navn, han lod til at høre med synlig fornøielse. Han forsikrede os ogsaa med stolthed, at han var »*romano di pure sangue*« (romer af ægte blod). Han var ligesaa tjenstvillig som nedladende i sit væsen. Jo, han protegerte os allesammen, og vi, der saa godt likte ham, var glade ved hans protektion. Kun han fik lov til at servere os.

Vor glæde kulminerte, naar en ung sangerinde eller mandolinspiller dukkede op i osteriet og underholdt os med sin musik. Saalænge denne varede, sad italienerne ganske stille, næsten lydløse — ikke et eneste glas klirrede — slig medfødt respekt har den romerske almuesmand for kunsten, selv i dens enklere former. Vi skandinaver holdt støi nok.

De italienske folkeviser, sungne til mandolinen, gjorde med sin bløde, vuggende melodi et stærkt indtryk paa mig. Ord og musik kunde forfølge mig lang tid bagefter . . . Især var der en liden, vemodig elskovssang, som ikke vilde ud af mine tanker:

»*Ti voglio ben assaie,
ma tu non pensi a me.*«^{*)})

^{*)} Jeg holder saa af dig,
men du tænker ikke paa mig.«

En aften i Croce, da jeg var særlig glad, opdagede jeg, idet jeg leende kastede hodet tilbage, at taget var malet himmelblaat med en guirlande af grønt omkring. »Men dette er jo et rent paradis!« sagde jeg til min naboerske, der smilte af min naive begeistring. Hun havde allerede været flere vintre i Rom.

Blandt de faste gjæster ved disse sammenkomster i Croce vil jeg særlig nævne malerinden frøken Christiane Schreiber, der kunde fortælle saa interessant om sin ungdomstid og om Welhaven, den yndige begavede Sofie Ribbing fra Sverige, frøken Schreibers uadskillelige veninde, Kathinka Kondrup, den geniale danske billedhuggerinde, straalende og livlig, til hvem jeg især havde sluttet mig, og nordmanden kandidat Oscar Westergaard, en elskværdig original, der snart blev min gode ven.

Det er med vemod, at jeg nu mindes hine lykkelige festaftener i Croce. Flere af deltagerne er døde, andre lever, men er uhelbredelig syge som Kathinka Kondrup, der nu opholder sig paa en dansk sindssygeanstalt. Hvor hun var livsglad dengang nede i Rom, hvor hun forstod at nyde tilværelsen, kastende et gjenskin af sin tindrende livslyst over os andre . . . Jeg ser hende for mig en sommerdag, dansende i det

fulde sollyg, under den aabne himmel, med en ung sortøiet bersagliere i en vigne udenfor Rom, hvor det skandinaviske selskab den søndag var taget hen. Smykket med vinløv og roser, varm af solen og dansen, lignede hun en bakkantinde . . .

For en velsignelse for os mennesker, at vi ikke kan se ind i fremtiden, at vi ikke formaar at løfte det uigjennemtrængelige slør, som skjuler den! Dette er den beste gave, som guderne har skjænket os dødelige, — en gave, som vi ikke kan være nok taknemmelige for.

Efter en saadan aften i Croce, kørte vi ofte ud til Kolossæum, især naar det var maaneskin. De gamle, vældige mure tog sig saa imponerende ud i den dæmpede, sølverne belysning . . . Ofte legte vi i maaneskinnet som ustyrlige børn derinde mellem ruinerne, — det vil sige, de yngste af selskabet — og havde ingen tanke tilovers for alle de historiske minder, som den gamle bygning burde vække. Vi levede i nuet og bekymrede os ikke stort om fortiden.

Blandt de anbefalingsskrivelser, jeg medbragte til Rom, var ogsaa en fra mine katolske venner i Bergen, til monsignore Nardi, en høitstaaende geistlig. Nysgjerrig efter at erfare brevets indhold — alle anbefalingsbreve bør

efter min mening være aabne — var jeg indis-
kret nok til at bryde det. Monsignoren under-
rettedes om, at et ungt, skikkeligt menneske, der
lød navnet John Paulsen, ikke tilhørte den eneste
saliggjørende kirke, men at han var et fortabt
faar, der dog endnu stod til at redde for den
sande hjord etc.

Jeg maatte smile af min gamle ven, der var
naiv nok til at tro, at man nede i Rom skulde
have nogen interesse af at omvende en fattig og
ubekjendt norsk kunstner. Ja, havde jeg været
en millionær, der havde kunnet skjænke store
summer til kirke og klostre eller en verdensber-
ømt digter, med hvis omvendelse man kunde
reklamere i aviserne — ja, det havde været en
anden sag!

Jeg besluttede mig til ikke at overrække
brevet, naar jeg besøgte monsignoren, men ind-
skrænke mig til at frembære en hilsen.

Monsignore Nardi boede som en ægte kirke-
fyrste i et stort palads tæt ved Kapitol. Jeg
maatte vente længe i et stort forgemak, mellem
andre audientssøgende, inden jeg slap ind.

Han modtog mig meget venligt. Det første,
han spurgte mig om, var, hvilket sprog jeg
ønskede at tale med ham. Selv talte han næsten

alle. Jeg valgte tysk, da jeg endnu var lidet fortrolig med det italienske.

Monsignore Nardi var en gammel, fin, slank herre med skarpe træk og et ungdommeligt smil. Der var et præg af sindsro og livsglæde over ham, som man ofte finder det hos katolske geistlige. Hans væsen var fornemt og aabent som en verdensmands, han havde ogsaa tjent pavehoffet som diplomat ved flere fremmede legationer.

Efter at have forhørt sig om den katolske propaganda i Bergen, spurgte han mig, om jeg ikke ønskede at forestilles for paven, da han i saa fald vilde skaffe mig en audients. Jeg afslog med tak hans tilbud, jeg havde netop gennem vor konsul, hr. Ræder, erholdt tilladelse til sammen med et par andre skandinaver at besøge hans hellighed.

Monsignore Nardi døde desværre ikke længe efter min ankomst til Rom, netop som han stod paa nippet til at blive kardinal.

En vinterdag, der i sin mildhed og lysglans mindede om foråret, kørte jeg ved middagstid langs ripettaen, over Tiberen, til Vatikanet, pavens residens, dette kjæmpemæssige bygningskompleks, som efter sigende indeholder 11000 værelser, 200 trappegange og 20 gaardsrum.

Audientsen skulde finde sted kl. 1. Jeg var i en eiendommelig stemning, der ikke var fri for spænding og en viss beklethed.

Om et øieblik skulde jeg altsaa stedes ansigt til ansigt med kirkens berømte overhoved, Pius den 9de, hvorum jeg havde hørt og læst saa meget — jeg skulde se den mærkelige pave, der i sin ungdom i 1846, altsaa et par aar før februarrevolutionen, var gaaet i spidsen for de liberale reformer, hilset med begeistring af det unge Italien, der i ham saa virkeligjørelsen af alle sine fagre frihedsdrømme.

Det var ogsaa et syn, som nok kunde forvirre en varmblodig ungdom! En pave — typen paa det bestaaende, uforanderlige, ufeilbare — i spidsen for det politiske fremskridt! En pave — foregriber af revolutionen! Havde man ikke grund til at tro, at nu var det kommet, det tusenaarige rige, hvor lam og tiger græsser fredeligt ved siden af hinanden?

Desværre skuffede Pio nono alle de haab, som det unge Italien havde knyttet til hans regimente . . . Overvældet og skræmt af den frihedsbevægelse, som han selv havde været med at fremkalde, men ikke formaaede at beherske og rense for udskeielser, sluttede han sig hurtigt til reaktionen . . . Og siden fik alt moderne

fremskridtsarbejde ingen bitrere fiende end den gamle pave —.

Vognen kørte ind paa den berømte Petersplads med obelisk og den store, smukke kolonnade. I al sin vældighed laa Peterskirken for mig — tilhøre for den Vatikanet.

Jeg førtes opad marmortrapper, gennem lange korridorer, hvis vinduer var smykket med glasmalerier. Hist og her stod en ung schweizer i sin eiendommelige dragt med rødgule striber, pibekrave om halsen og i haanden en hellebard — ikke ulig en tysk landseknægt fra middelalderen — eller jeg mødte en travl kammer tjener, der trippede omkring i rødt fløiellivré, og som havde den godhed efter at have keget i mit »*permesso*« at vise mig veien til en ny korridor og en ny hal . . .

Vatikanet forekom mig som en labyrint, som jeg behøvede en Ariadnetraad for at finde vei i. Efter at have passeret endnu en korridor og saa et prægtigt værelse, hvor en stor del af schweitzergarden var samlet, havnede jeg endelig i audientssalen, hvor jeg blev anvist en beskeden plads.

Vi maatte vente længe, inden hans hellighed viste sig. Der var god tid til at se sig om, beundre salens størrelse og skønhed, friserne i

taget, de herlige gobelinstapeter, der forestillede scener af Kristi lidelseshistorie, det farverige tæppe paa gulvet, i hvis midte stod et fyrfad med duftende røgelse . . .

Omtrent 30 herrer var samlet i værelset, alle i den foreskrevne sorte kjole og hvidt slips, men uden hansker. At bære saadanne forbød etiketten. Samtalen gik ængsteligt, hviskende som i en kirke . . .

Endelig aabnedes sidedøren — alle strammer sig op og nogle trækker pusten saa dybt, at jeg kan høre det — en rødklædt kammerherre træder ind, derpaa nogle abbeder i violette dragter. Disse høie geistlige hvisker dæmpet sammen. Fra sideværelset, gennem den aabne dør, hører vi en velklingende, hjertelig stemme, og derpaa en ærbødig mumlen.

Paven nærmer sig.

Som et sus gennem ageren en sommerdag gaar der en dyb, skjult bevægelse gennem hele forsamlingen . . . Der er han, apostelen Peters efterfølger, guds statholder paa jorden — han, der kan løse og binde, som bærer himmerigs nøgle i den ene haand og banstraalen i den anden . . .

Idet paven nærmer sig, falder vi alle i

taushed paa knæ.*) Et høitideligt øieblik, fuld af aandeløs spænding . . . Den dybeste alvor hviler over den bøiede skare, hvoraf dog mange er protestanter, der kun af nysgjerrighed har indfundet sig til dette skuespil. Man har næsten ikke mod til at løfte øinene fra gulvet og se op.

Paven var klædt i hvidt med et stort kors om halsen. En af de vakreste oldinge — han var dengang 84 aar — som jeg i mine levedage har seet. Han havde denne friske farve, der minder om et vinteræbles, og som man træffer paa hos gamle mænd, der har ført et regelmæssigt liv og glæder sig ved en fuldkommen sundhed. Det sølvhvide, kortklippede haar passede godt til de milde, rolige træk . . . Øinene, ungdommelig blanke og klare, var usigelig vakre i sin blanding af hjertensgodhed, velvilje og — skjælmsk lune. Rygtet vilde ogsaa vide, at paven i sin ungdom var en af de muntreste og elskværdigste løytnanter i hele adelsgården, og slet ikke blind for damernes skønhed.

*) Man fortalte mig, at ved en audiences blev en englænder staaende, da paven traadte ind. Pio nono sagde mildt: »Jeg er paven.« — Englænderen svarede, idet han løftede hovedet: »Jeg er Lord Ruthven.« — Det endte med, at paven forlod værelset.

Han mindede i det hele ikke saa lidet om de billeder, jeg havde seet af Thorvaldsen — den samme skjønne ro, det samme barnligt naive i udtrykket.

Et par sekunder stod han stille og lod blikket glide mildt forskende henover forsamlingen. Saa rakte han i taushed haanden til kys til den, der knælte tæt ved ham, og saa videre til den næste i rækken, idet han med en eller anden begunstiget vekslede et par ord.

Paven var omsider paa sin vandring gennem salen naaet til min ringhed. Da den abbed, der ledsagede ham med vore permessoer i haanden, forestillede mig som en beboer af *ultima Thule*, og jeg ærbødigt havde kysset pavens haand, henvendte han paa fransk et par venlige ord til mig. Han spurgte blandt andet, om jeg var fra Kristiania. Saa gik han smilende videre, passerende i taushed min nabo, en fornem svensker, der fuld af vrede over denne forbidaelse hviskede: »*Fan' ta gubben!*«

At paven specielt bærede mig med tiltale, tilskriver jeg ikke alene, at jeg kom fra *Norvegia*, et fjernt og ukjendt, i italienernes øine meget barbarisk land — men ogsaa at paven skal have havt en ungdomsven fra mit fædreland. Under hans ophold i Brasilien i yngre

aar stiftede han bekendtskab med en derboende norsk kjøbmand Rink — og om denne sin ungdomsven skal han senere have forhørt sig med interesse.

Rundgangen var forbi. Enhver havde reist sig . . . Paven stillede sig nu op i midten af værelset og holdt paa fransk en liden tale, hvori han blandt andet sagde, at vi alle, enten vi var katoliker eller protestanter, ved daaben tilhørte ham. Vi faldt igjen paa knæ, da han meddelte velsignelsen. Men da han i denne ogsaa inddrog vore koner og børn, faldt flere af de pur-unge englændere ganske ud af sin andægtige rolle og fniste sig imellem. De var nemlig endnu i den slyngelalder, hvor man snarere mindes skolebænken, end man drømmer om ægteskab.

Under hele audientsen havde pavens væsen et præg af mild faderlighed.

Med et hjerteligt »*Addio figli* — farvel, mine børn!« — gik han ud af den modsatte dør af den, han var kommet ind, fulgt af sine røde kammerherrer og violette abbeder.

Audientsen var slut.

Jeg skulde aldrig mere træffe Pio nono. Han levede, sin rolle tro, som »fange i Vatikanet« og viste sig aldrig udenfor Vatikanets mure. Og aaret efter døde han. Jeg saa ham

ligge lig i Peterskirken — skjøn i døden som i livet. Ansigtet havde marmorets ædle bleghed og fornemme ro. Han laa i et af sidekapellerne tilhøre, et aabent gitter lukkede indgangen til kapellet, men liget var stillet saaledes, at man gjennem jernsprinklerne kunde naa den afdødes tøfler og kysse dem. Og der var mange troende, som benyttede sig af anledningen til at vise paven denne sidste, fromme hyldest.

Viktor Emanuel, Pio nonos store modstander, der repræsenterede statens uafhængighed ligeoverfor kirkens anmasselse, havde jeg tidt anledning til at se paa Monte Pincio, hvor han viste sig hver dag i promenadetiden.

»*Il re galantuomo*«, som italienerne kaldte ham, der var ligesaa farlig for kvindehjerter som for sine politiske modstandere, havde et ydre, der var alt andet end indtagende. Det var en liden kraftig, undersætsig mand, enkelt klædt, med en gammel silkehat paa hovedet og med en uhyre stor sort moustache i det grove, røde, med mange filipenser forsynede ansigt, der altid bragte mig til at tænke paa de spedalske i pleiestiftelsen i Bergen.

Som saa ofte her i livet passede ikke konvolutten til indholdet — skæbnen er jo en stor ironiker — for indholdet var sandelig her ædelt

nok. Viktor Emanuel var en modig, nobeltænkende fyrste, ligesaa klog som elskværdig, der med rette beundredes af det folk, der havde delt kampens farer og seire med ham. —

— En af mine kjæreste udflugter i Rom var til den protestantiske kirkegaard ved Cestiuspyramiden. Her fandt jeg i hovedstadens nærhed et roligt asyl, hvor jeg uforstyrret kunde overgive mig til mine drømmerier. Den stilhed og vemod, som hvilede over stedet, havde noget forunderligt tiltrækkende for et nordisk gemyt . . . De høie, sorte cypresser stod ranke som obelisker mod den solblaa himmel eller de bøiede sig svagt og yndefuldt for et vinddrag — og pinjerne, hvis form ligner vore furuer, bragte mig til at tænke paa det fjerne, fjerne hjem . . .

Mellem blomstrende myrtehække, roser og laurbærbuske skjød hvide marmorfigurer op fra gravene, ligesom vinkende . . .

Her feirede jeg med andagt de store afdødes minde . . . I tause rækker drog de forbi mig, alle disse ildfulde, urolige kunstnersjæle, for hvem engang den hele jord var for snever, men som nu efter sin omtumlede livsgang har fundet fred paa denne lille, afsides plet, i læ af den gamle pyramide. Her hvilede Shelley, Keats, Goethes søn og mange andre, mindre kjendte

kunstnernaturer, hvem længslen efter skjønhedslandet lokkede til syden — kun for der at finde en grav.

Ogsaa et par af Norges beste sønner ligger begravede paa dette sted. Digteren Hauch — han, hvis barndom henrandt i Hardanger, ved Malmangernutens fod, og i hvis poesier vor strenge fjeldnatur for bestandig har kastet sin skygge — og ikke langt fra ham P. A. Munch.

Særlig bevæget stod jeg ved Munchs grav. Jeg tænkte paa alt, hvad denne sjeldne mand har været for mit fædreland, hvis glimrende fortid han i sine værker byggede op paany, og hvis ære han aldrig blev træt af at gjenreise, overalt, i gamle skritter, i mindesmærker, i gamle dialekter og dunkle runers tegn søgende spor af det store Norge, som engang var. Han udarbejdede os et adelsbrev, som vi med rette kan være stolte af . . . Men legemets kræfter stod desværre ikke i forhold til den rastløse, evigt arbejdende aand . . . Han døde af overanstrengelse i sin kraftige manddomsalder.

»Ved pyramidens fod en blomsterjord,
 hvor mildt cypressen suser vemodsklagen . . .
 De store kunstnerhjerter ifra nord,
 de lagdes alle her i sarkofagen.

Her hviler Hauch, min skald fra barndomsdagen,
 Shelley, hvis harpe lød som aandens kor,
 og Keats med sine bitre afskedsord,*)
 og her — hvi blir med ét jeg saa betagen?

Her hviler du, vor sagas stolte svane,
 der tegned med dit blod vor folkebane,
 og døde saa — en værdig svanesang.

Cyprer ømt sig mod din gravsten helde . . .
 Jeg vilde dog, du laa blandt Norges fjelde
 i granesus og paa konvellers vang.◀

Denne sonnet skrev jeg en aften, da jeg vendte tilbage fra et besøg paa kirkegaarden. —

Hver lørdagsaften havde vi fest i den skandinaviske forening, og disse lørdagsaftener var altid usædvanlig muntre og hyggelige. Det var, som om skandinaverne havde ladet de ubehagelige sider af karakteren blive hjemme i norden med kulden og regnen og hernede kun udfoldede, hvad der var elskværdigt ved den. Man passerede utvungent, man læste hjemmets aviser eller musicerede og man glemte ikke at smage paa den romerske landvin, — aftenens eneste

*) »Mit navn er skrevet paa bølgen.«

traktement. For mad fik vi ikke, men de fleste af os havde jo ogsaa spist middag ved kl. 6 tiden.

Foreningens formand, den brave, elskværdige professor Ravnkilde, der var bosat i Rom, var en virtuos paa pianoet og altid rede til at spille for os. Og min veninde, fru Thora Borch, gjorde sig heller ikke kostbar, men sang norske romancer og folkeviser hele aftenen, naar hun var i det lune. Hun havde en sjelden ren stemme, og over hendes foredrag var der noget saa blufærdigt, jomfrueligt uberørt, at vi kunde drømme om alle hjemmets liljer og liljekonvaller . . . Hun kjendte godt Ole Bull, der skulde have sat megen pris paa hendes sang.

Nu og da optraadte en eller anden svensk dame paa gennemreise med et stort bravournummer. Og vi var taknemmelige for alt og havde ikke saa sjældent blomster med til de indtagende sangerinder.

Ofte sluttede aftenen med en liden svingom, og naar det var godt veir, gik vi ikke direkte hjem fra »foreningen«, men vi spaserede til den anden side af Tiberen for at høre Peterskirken »sukke« — de gamle mure gav virkelig nu og da en sørgelig klagende lyd fra sig, et naturfænomen, som kan forklares ved stenenes po-

røsitet og fugtighedens indvirkning — eller vi kjørte ud til Kolossæum, som vi aldrig blev træt af at betragte i maaneskin.

Uforglemmelige skønne aftener, fulde af livsglæde og poesi!

— Af mere bekendte skandinaver opholdt sig det aar ikke mange i Rom. Foruden hr. Bille husker jeg kun forfatterinden fru Marie Colban.

Da fru Colban, fru Colletts veninde og jevnaldrende, i sin tid har spillet en rolle, vil det ikke være afveien her med et par linjer at opfriske erindringen om hende.

Hun kunde dengang være en 60 aar. Det var en fin, mager, elegant dame af middelhøide, med et fremmedartet udseende. Med sin hvidgule hud, sine mærkelig sorte øine og det glatte sorte haar lignede hun ikke lidet en syd-lænderinde — eller en af vore hjemlige tatersker. Man sagde ogsaa, at der var taterblod i hendes aarer ligesom der i Jonas Lies er finneblod.

Hendes ansigt var mere interessant end smukt, udtrykket var indtagende, baade fint og klogt. Over hendes væsen var en tilkjæmpet ro, der dækkede over et oprindeligt meget lidenskabeligt sind. I regelen gik hun klædt i silke- og fløilskjoler af et gammeltdags snit og var

ikke utilbøielig til at føre konversationen paa fransk. Hun havde i det hele en svaghed for den fornemme verden, men hun tilhørte den jo ogsaa paa en vis, da hun fremfor sine landsmandinder havde haft anledning til at bevæge sig i den. At holde en saakaldt »salon« var ogsaa en af hendes glæder.

Hendes gang var lydløs og glidende, hendes bevægelser bløde og gratiøse, hendes stemme sagte og diskret.

En skarp iagttagere vilde opdage, at hun havde to sprog, et naturligt og et tillært. I almindelighed talte hun et slebent, dialektfrit norsk, som hun vistnok ikke uden møie havde konstrueret sig — men naar hun pludseligt overraskedes, i et anfald af glæde eller forskrækkelse, gik naturen over optugtelsen, og hendes sindsbevægelse brød da ud i en østlandsdialekt, der straks røbede, hvilken by i Norge hun var opvokset i.

Med en stor hjertensgodhed forbandt hun en ikke ringe affektation som de fleste af hin tids fine damer, hvis ungdomsaar faldt i romantikens glansperiode. Selv min kjære fru Heiberg var ikke helt fri derfor . . . Men denne art af affektation har jeg altid fundet temmelig uskyldig, den har saa langt fra at støde, for mig snarere havt noget rørende ved sig.

Alle disse gamle æstetiske damer bar nemlig i sin sjæl et høit skjønheidsideal, og i deres bestræbelser for at forme en gjenstridig virkelighed efter dette kom der let noget kunstlet og høitstemt i deres væsen.

Fru Colban havde saaledes en tilbøielighed til at omskrive de mest hverdagslige begivenheder i et poetisk sprog. Da hun engang skulde fortælle, at en forlægger i Amerika vilde udgive i oversættelse en af hendes bøger, gjengav hun dette saaledes: »Man fordrer mig hinsides havet.« En anden gang, da hun var saa sterkt optaget af et nyt arbeide, at hun lukkede sin dør for fremmede, sagde hun: »Digtingens aand er kommet over mig — og jeg kan ikke modstaa.«

Som ung enke reiste hun til Paris, hvor hun ernærede sig ved oversættelser og ved korrespondancer til norske aviser. Hun oversatte blandt andet paa fransk professor Hansteens »En reise i Sibirien«. Og hendes korrespondancer til »Morgenbladet« var i en aarrække et af dette blads trækplastre. Mangen hjemfødning sugede i den tid sin aandelige næring af disse fru Colbans kvikke pariserbreve, der baade ved sit stof — man var sammen med prinser og

diplomater og berømte kunstnere — og ved sin eiendommelige form forstod at pirre læseren.

Fru Colban blev straks modtaget i Paris' mest udsøgte selskab, hun talte jo flydende fransk og havde et væsen som *une grande dame* — og efter at hendes paa fransk skrevne »*Lettres d'une barbare*« af den høitstaaende dame, som de var adresserede til, blev offentliggjorte i et pariserblad, aabnede sig for hende den ene fornemme salon efter den anden . . . Hun havde paa en maade faaet et navn.

Men hun omgikkes ikke udelukkende aristokratiet, hun kom ogsaa i anseede kunstnerkredse, overalt medbringende sin gløge iagttagelsesevne og samlende stof til sine korrespondancer. Foruden flere gamle legitimistiske familjer kjendte hun personlig næsten alle storheder under det andet keiserdømme, George Sand, Octave Feuillet, grevinde d'Agoult (Daniel Stern), Liszt, Alfred de Vigny etc. Denne sidste var hendes gode ven, og i grevindens rige, kunstelskende hjem boede hun ofte som gjæst i længere tid.

Fru Colban optraadte i Paris' selskabsliv som »den hvide dame«, har man fortalt mig. Da hun ikke havde raad til at kjøbe de kostbare toiletter, som udkrævedes, bar hun altid en

simpel, hvid tyllkjole, og da hendes bekendte undredes over dette, forklarede hun, at saadan var det skik hjemme i Norge. Jeg tviler ikke om, at denne hvide dragt har klædt hende udmærket, og desuden var hun jo — *une barbare*, der havde ret til i alt at følge sit eget hoved.

Paa sine gamle dage — efter at hendes parisiske korrespondentvirksomhed forlængst var afsluttet — begyndte hun at skrive romaner. Men ét er at være en intelligent og aandrig feuilletonist og kauseur — et andet er at være digter. Fru Colbans spæde, begrænsede talent slog her ikke til. Hendes romaner, der i sin tid vakte en viss opsigt, er delvis allerede nu glemte. De var uden den personlighedens myndighed, der overbeviser, uden dybere litterær værdi og dertil forfattede i en reaktionær aand — i denne henseende saa aldeles ulig hendes store samtidige fru Collett.

Da jeg første gang hilste paa fru Colban, overraskedes jeg ved at se, hvor enkelt hendes romerske hjem var. Hun boede i hjørnehuset tilhøire ved opgangen til den spanske trappe, det samme hus, hvor Keats døde, og havde kun ét værelse, der i tarvelighed rivaliserede med mit eget. En stor seng faldt straks i øinene.

Fru Colban likte heller ikke, at man besøgte hende, det vil sige om dagen. I regelen nægtede hun sig hjemme. Da vinteren kan være ret kold i Rom, og det havde sine vanskeligheder at faa værelset opvarmet, sad hun gjerne og skrev i sengen, med et brett foran sig istedetfor pult, fra tidlig om morgenen lige til kl. 5. Hun var arbeidsomheden og energien selv, under hendes stille blidhed skjulte sig en forbausende viljekraft. Og i pengesager var hun et mønster — ikke mindst for unge, usolide kunstnere. Hun vilde aldrig laane, selv om hun var i forelegenhed, jeg tror, hun sultede heller eller satte sig paa halv kost. Hvorledes hun med sin lille enkepension og de smaa, tilfældige honorarer kom ud af det henede i Rom, var en gaade for mange. Hun klagede aldrig — hun delte med os andre sine glæder og beholdt sine skuffelser og sorger for sig selv.

Om aftenen derimod var man hjertelig velkommen hos hende, — da holdt hun sin »salon« — og da var hverken værelset eller fru Colban til at kjende igjen. I luften laa spor af røgelse eller parfume, sengen var som forsvundet inde i skyggen, gardinerne var rullet ned, lampen med den rosenrøde skjærm tændt, og paa bordet, der var prydet med friske blomster, stod dam-

pende te, som vor elskværdige vertinde — der ligesom var blevet yngre og skjønnere — til-lavede med egen haand.

Saaledes formaar en fin og god kvinde ved ringe midler at skabe et hyggeligt hjem og gjøre det hyggeligt for andre. Vi skandinaver trivedes godt hos fru Colban. Og passieren gik aldrig istaa. Fru Colban forstod at underholde og fængsle, uagtet hendes konversation var uden dybde og uden originale tanker. Den var behagelig let og brusende som skummet af champagne — paa sin vis ægte fransk — og først og fremst var den fuld af takt, en saare prisværdig egenskab, som vi nordmænd just ikke udmærker os ved.

Da jeg næste vinter, efter et længere op-ophold paa Capri, vendte tilbage til Rom, fandt jeg fru Colban i nye omgivelser, der bedre passede til hendes elegante person. Hun havde nu en smuk, større leilighed ved Via Babuino, jeg husker, at indgangen til salonen var prydet med billedhuggerarbejder og grønne vækster, og fru-
 en var nu paa sine modtagelsesaftener pragtfuldt klædt, i silke og fløil, med en slags hermelinskaabe kastet løst over skulderen, og et langt, hvidt kniplingsflor slynget malerisk over hoved og hals, hvorfra det faldt ned i lange ender.

Hun modtog forresten ikke, underligt nok, i den store, vakre salon, men i det lille soveværelse, hvor der brændte en mat, rød lampe, og hvor hun selv uden nogen tjeners hjælp, serverede os teen. Det mindede om høie, franske damers *levées* i forrige aarhundrede.

»Man lever i Paris, men man dør i Rom,« sagde engang i fortrolig samtale fru Colban til mig. Og hun var uden at vide det profet, da hun ytrede disse ord. Ikke mange aar efter — i 1884 — lukkede hun sine øine i den skjønhedsstad, som hun holdt saa af, og ligger nu begravet ved Cestiuspyramiden, ved siden af P. A. Munch.

Gjennem fru Colban, der af prinsesse Mathilde Bonaparte var bleven anbefalet flere af de høieste kredse i Rom, gjorde jeg bekendtskab med fyrstinde Wittgenstein, en mærkelig dame, der især er bleven bekendt ved sit forhold til Liszt. Den store dæmoniske musiker havde grebet skjæbnesvangert ind i hendes liv, som han tidligere gjorde det i grevinde d'Agoults, der for hans skyld forlod sin ægtefælle i Paris og flygtede med ham til udlandet.

Fyrstinden var tysk, men havde bosat sig i Rom, hvis gallerier og museer interesserede hende meget. Hun gjaldt ogsaa for at være en fin

kunstkjender. At Litszt, der var gaaet over til katolicismen, ogsaa opholdt sig i Rom, gav vistnok byen en forøget tiltrækning. Man ymtede forresten om, at Liszt i al stilhed var bleven abbed for at undgaa et ægteskab med fyrstinden, der nu var bleven fri og gjerne vilde skjænke ham sin haand.

Naar man saa fyrstinden, var man ikke utilbøielig til tro paa dette rygte. Det var en liden tynd, ældre dame med skarpe træk, som jeg hverken fandt smuk eller tiltrækkende. Hun eiede ikke engang dette fine, distingverede, som i regelen er de høifornemme damers arvelod, og som fru Colban i den grad havde tilegnet sig, at det var blevet som hendes anden natur.

Hendes konversation virkede trættende, da den udelukkende bestod af spørgsmaal. Om hun kun lededes af almindelig nysgjerrighed eller nærede haab om at gjøre psykologiske studier, skal ikke jeg kunne afgjøre. Hun vilde vide alt, om min person, mine livsforhold, hvad jeg havde skrevet, hvad jeg tænkte at skrive, hvad jeg drømte etc.

I regelen sad jeg alene med hende i den store salon, og efter at en gammel, livréklædt tjener havde budt mig en kop te, begyndte hun sin udfritten. Paa mit ufuldkomne tysk maatte

jeg saaledes en aften fortælle hende hele indholdet af den første bog, jeg havde skrevet, hun skjænkede mig ikke et eneste kapitel — og naar jeg udmattet, søgende efter ord i det fremmede sprog, stansede et øieblik, opmuntredes jeg med et: »Ich verstehe alles so gut — Bitte, gehen Sie doch weiter!«

En sjelden gang lod hun mig hvile ud, og vi talte sammen om andre ting. Saaledes erindrer jeg, at hun engang med megen interesse forhørte sig om Bjørnson, som hun lod til at kjende personligt.

Ofte, naar hun trættede mig med sine evindelige spørgsmaal, tænkte jeg: »Gid du vilde fortælle mig lidt om dit eget liv!« Efter hvad jeg havde erfaret, havde det været rigt og stormbevæget nok — —

En aften, hvor hun havde plaget mig over evne, sagde hun ved afskeden, idet hun som sædvanligt rakte mig sin haand til kys: »Kom nu igjen, min unge ven, naar De er rigtig fuld af drømme og tanker, som De kan dele med mig —« Jeg fik et bestemt indtryk af, at denne gamle, ensomme fyrstinde som en rigtig vampyr holdt livet i sig ved, aandelig talt, at udsuge unge menneskers hjerteblod . . .

Da jeg stod nede paa gaden, udenfor paladset, følte jeg mig saa flau og tom som en udpresset citron — og jeg svor paa, mens jeg stampede i brostenene, at jeg aldrig mere vilde sætte min fod i fyrstindens hjem. Jeg kom der heller aldrig mere. —

— Da det nu var ud paa vaaren, gjorde jeg længere ture i Roms omegn. En vandring tilfods i Sabinerbjergene, der varede i flere dage, staar især tydeligt for min erindring. Jeg tog over Palestrina, og det yndige Olevano, hvor mange skandinaver pleier at tage sommerophold, til Subiaco, hvis storladne natur med sine høie fjelde og brusende vandfald ikke saa lidet mindede mig om hjemmet.

Jeg var frisk og glad som ungdommen sædvanlig er det og gjorde mig ingen sorger for fremtiden. Jeg husker, at jeg, trods heden og støvet, gik og sang den største del af veien . . . Naturen var saa skøn og eiendommelig. Rundt om mig blaaned de lange bjergkjeder med disse rytmiske bølgelinjer, som man ser saa tidt i Italien, og som virker saa harmonisk paa øiet . . . Vandet brusede nede i dalen, og her og der paa en solbrændt utilgjængelig høi laa en klynge af smaa, graa stenhuse, der lignede et middelalderligt røverrede . . .

Naar heden blev for stærk og halsen var fuld af støv, forsvandt jeg inde i en eller anden kjølig kjælder og skyllede støvet bort med et glas god vin. Denne var overalt fabelagtig billig, saa at jeg kunde drikke meget, uden at min portemonnaie synlig lettedes.

Men nu, da jeg er blevet ældre, vilde jeg ikke gjerne gjøre en saadan fodtur om igjen. For den romerske natur er lidet egnet til at spasere i. Den er en aristokrat, der siger »*Noli me tangere*«. Den vil ikke, at man skal rykke intimt ind paa livet af den, nei, den vil sees paa afstand.

Da det bløde, deilige grønsvær, som vi i norden har slig rigdom af, mangler, kan man ikke hvile ud i den og strække sine trætte lemmer. Den tørre jordbund er desuden ofte fuld af giftige smaa kryb, som man ikke nok kan tage sig ivare for. Solen stikker og brænder, veien og buskene er hvide af støv, og selv træerne, de høie, gjennemsigtige pinjer, de slanke, spidse cypresser, staar der i modsætning til vore løvskove mere til pynt for landskabet end til at give skygge og læ for den mødige vandringsmand.

Den romerske natur bør man helst se fra en skyggefuld veranda, hvor man kan sidde i ro

og, uforstyrret af solens brand og insekternes stik, beundre dens plastiske former, dens fornemme trævækster, der hører som hjemme i dyrkede haver, og dens sarte, henrivende lysvirkninger . . .

Paa disse mine udflugter havde jeg ofte følge af en god ven fra Norge, som jeg vil kalde ved hans fornavn, Alexander. Han kjendte Italien bedre end nogen anden og var altid villig til at være min cicerone.

Alexanders livstildragelser hørte ikke til de almindelige. Efter at have taget sine eksaminer ved universitetet hjemme, var han som ung mand kommet til Rom paa en rekreationstur. Og nu gik det ham, som det er gaaet saamange nordboer, han blev hélt fortryllet af Italien, dets skjønhed og folkeliv. Landet »bergtog« ham aldeles. Her og kun her vilde han for fremtiden leve! Heldigvis var han fri og formuende, saa han kunde tilfredsstillе alle sine ønsker.

Den katolske religion, der altid har forstaaet at bevæge letmodtagelige kunstnersjæle, øvede ogsaa sin magt over ham, der var et stykke af en digter . . . Den poetiske madonnadyrkelse, den herlige kirkemusik, de mystiske, fantasi-vækkende ceremonier erobrede efterhaanden

hele hans hjerte. For alvor tænkte han paa at gaa over til katolicismen.

Naar vi gik sammen gennem Roms gader, arm i arm, fortroligt snakkende med hinanden, knælede han andægtigt og tvang mig til at knæle med sig, hvergang vi traf paa et madonnabillede, hvad der desværre ofte hændte. Uheldigvis var disse madonnabilleder ofte placerede paa mindre renlige steder, ligeoverfor rendestene etc. — og jeg tør med sandhed sige, at jeg har ofret mere end et par bukser paa venskabets alter.

Det var den samme Alexander, som lokkede mig til sammen med sig at tage et kort ophold i klostret Monte Cavo, der ligger paa toppen af et af Albanerbjergene. Vi maatte bruge mange kneb, inden vi slap ind i klostret, hvor man ikke modtager den første, den beste landeveisstryger. Alexander fandt saaledes paa, at vi skulde udgive os for fromme pilgrime, der var paa veien til Jerusalem. Og for ham var det let at gennemføre denne rolle, han var ikke alene katolsk i sit hjerte, men han kjendte saa godt som nogen munk alle de indviklede ceremonier og kunde alle de latinske bønner udenad. Men jeg, stakkers hedning, der ikke en gang

kunde mit pater noster! Jeg følte mig som en synder, der var trængt ind i helligdommen . . .

Især var jeg ulykkelig ved de tidlige morgenandagter. Længe før solen var staaet op, blev jeg slæbt hen til et nærliggende kapel, hvor jeg maatte trykke mine magre knæ mod det kolde stengulv og længe blive liggende i denne ubekvemme stilling, omgivet af munke, der mistænksomt iagttog mig, idet de fremmumlede de lange latinske bønner, som jeg ikke kjendte.

Angst for at de skulde opdage, hvilken hul broder jeg var, og støde mig ud som en ulv, der havde listet sig ind i faarehjorden, gjorde jeg alle korstegn og dikkedarer efter, mens jeg som en skolegut ilfærdigt efterplaprede hver latinsk frase, med angstens sved paa panden og blikket i sønderknuselse sænket mod jorden.

Endnu mindes jeg, ikke uden skræk, disse morgentimer i kapellet.

Mens jeg følte mig som en fange i klostret og var misfornøjet med alt, med den daarlige føde, der bestod af ormstukken salat, ufordøielige melspiser og sur vin — med uroen om natten, hvor jeg flere gange blev vækket af min dybeste søvn for at deltage i en bøn eller andagt, svævede min ven i den syvende himmel . . . Alt forekom ham vidunderligt paa denne hellige

grund. Og for at sætte kronen paa hans henrykkelse fandt han i sin celle et billede af Filippo Neri, den bekjendte helgen, der i religiøs ekstase knuste flere af sine ribben — og han havde desuden det held en nat at drømme om de henrettede matyrinder . . . Hvad kan et fromt katolsk hjerte forlange mere?

At blive munk, sidde i en ensom celle og læse gamle pergamenter, stod nu i lang tid for Alexander som idealet. Og tilslut kunde han ikke længer modstaa den kaldende stemme. Han lod sig optage i et kloster. Men nu var det ogsaa forbi med herligheden, han ribbedes for alle sine illusioner, den ene efter den anden. Aldrig havde han fundet samlet paa én plet saamange gamle, dovne sladderhanke og rænkesmede som i dette hellige tilflugtssted, betroede han mig, og han takkede sin Gud for, at han ikke havde aflagt det bindende løfte, men kun var novice, saa at han uden hindring igjen kunde slippe ud derfra.

Kureret for sine klostergriller giftede han sig kort efter med en smuk romerinde. Under mit næst sidste besøg i Rom i 1890, havde jeg den glæde at være gjæst i hans hyggelige hjem, vi talte fortroligt sammen om gamle dage og mindedes med et smil vor ungdoms fantastier.

Alexander var en meget begavet mand. Han besad en stor klassisk dannelse, var vel bevandret i de nyere sprog og havde en udpræget sans for litteratur og kunst, især for billedhuggerkunsten. Der havde i sin tid været tale om at knytte ham til vort universitet.

At jeg for min del fik et lidet indblik i grækernes lyse, harmoniske aandsverden, skylder jeg ham. I veltalende ord som en digters, paa spaserture og hjemme paa mit værelse, skildrede han for mig det land og folk, der var ham det kjæreste af alt, og af hvis skjønhedsværker vi den dag idag drager næring . . . Platons symposium læste jeg første gang, veiledet af ham . . .

Den berømte torso i Vatikanet, om hvilken man fortæller, at Michel Angelo som gammel og blind lod sig føre hen til for kjærtegnende at føle paa dens svulmende muskelspil, satte altid min ven i en ren henrykkelsestilstand. Han gjorde mig, der var uden al forstaaelse, opmærksom paa alle dens skjønheder og finesser og skrev endog et længere digt til dens ære.

Da jeg nylig læste de Goncourts dagbøger og fandt, at han betragtede denne torso som det allerypperste af græsk billedhuggerkunst, stillende den høit over Laokoonsgruppen og Apollo

fra Belvedere, maatte jeg atter erindre min vens begeistring for den.

Ved vore smaa sammenkomster i Roms osterier — naar vi f. eks. skulde feire en bortdragende landsmand med et afskedsbæger — var Alexander det uundværlige element. Sammenkomsten blev ved hans nærværelse til en fest. Med sin ideelle, let henrevne natur forstod han at flette blomster ind i hverdagens væv og gjøre den skjøn. Hans varme, poesifulde taler løftede stemningen og blev dens tolk. Disse taler havde forresten et mytologisk tilsnit, der gjorde dem mindre forstaaelige for enkelte af tilhørerne.

Min ven, der ikke var fri for den tro paa overnaturlige kræfter, der ligger i tidsaanden, som er saa belemret med spiritisme, hypnotisme og teosofisme, fortalte mig ofte høist mærkelige historier. Saaledes denne om Thorvaldsen.

Den berømte danske billedhugger reiste som bekjendt tilbage til Kjøbenhavn efter at have tilbragt over en menneskealder i Italien. Da han forlod Rom, overdrog han til en bekjendt af sig, en dansk kunstner, at passe paa sit atelier samt at fuldføre flere af hans der efterladte, halv-færdige arbejder. En aften, da denne mand som sædvanlig stod alene i Thorvaldsens atelier, beskjæftiget med at hugge paa en marmorblok,

gik der pludselig som en susen gennem det, ledsaget af et intenst lysglimt, der kastede et grelt skjær henover de blege statuer . . .

Manden blev dødelig forskrækket, hammeren faldt ud af hans haand — og han forlod straks atelieret for at besøge en ven, hvem han aandeløs meddelte tildragelsen, som vennen havde omtanke nok til at skrive ned. Han noterede baade dag og time, da det forunderlige skete. Og manden var saa ræd, at han ikke havde mod til at gaa hjem og sove i sit ensomme kammer, men bad vennen om lov at tilbringe natten i hans selskab.

Saa gik der en tid hen. Posten gik langsomt i de dage, men endelig kom der brev med store, sørgelige nyheder fra Danmark.

Thorvaldsen var pludselig død under et besøg i det kgl. teater, rammet af hjerteslag. Vennerne regnede straks ud, at Thorvaldsen var afgaaet ved døden i Kjøbenhavn samme aften og ved samme klokkeslet som den sælsomme lysning viste sig i atelieret i Rom . . .

»Men hvad skal dette forklare? Hvad lære vil du, jeg skal drage deraf?« spurgte jeg min ven.

»Det er helt simpelt, synes jeg. I det sekund, Thorvaldsen følte dødens komme, er hans sjæl i denne lysform vendt tilbage til atelieret,

hvor han havde tilbragt sin meste tid og skabt sine store, uforgjængelige arbejder . . . Sin sidste, bevidste tanke har han skjænket den kunst, han elskede saa høit, og som han udelukkende levede for . . . Goethe siger etsteds, at han egentlig kun har levet i sin produktion, mon ikke Thorvaldsen kan sige det samme? Og hvem ved, om ikke hans allersidste tanke har været sorg over, at flere af hans ypperste arbejder stod ufuldførte dernede i Rom? De havde maaske i færdig stand overgaaet i fuldkommenhed alle hans tidligere og føiet nye, straalende blade til hans laurbærkrans? De ufødte digte er jo de skjønneste.« —

— Nu begyndte karnevalet, men da dette til overmaal er bleven skildret fra Goethe og nedover, vil jeg ikke trætte læseren med mine indtryk deraf. Jeg morede mig udmærket, jeg var i korsoen og i teatrene, jeg dansede paa Navonapladsen under aaben himmel, hvor jeg var nær ved at faa et knivstik af en hidsig, skinsyg italiener — jeg kastede blomster og konfetti paa damerne og var med at slukke lys paa mocoliaftenen . . .

Ofte forklædte jeg mig. Min ungdommelige, ret smukke værtinde hjalp mig med at maskere mig. Selv deltog hun ikke i karnevalets glæder.

Som romerinde af folket var hun meget huslig, hun kunde i ugevis, dag efter dag, holde sig hjemme, spaserende om i sal og kjøkken i en ikke ganske proper morgendragt, med nedtraadte tøfler og uredt haar. Hun havde, saavidt jeg forstod, aldrig været over paa den anden Tiberbred og seet Peterskirken og Vatikanet, hun plagedes ikke af videbegjærlighed, hun holdt sig, indolent som hun var, til sin egen gade *via Rasella*, og hørte messen i den lille kirke, som der fandtes.

En dag, da jeg som sædvanlig gik paa Monte Pincio og hørte musikken, kom mig imøde en majestætisk dame, prægtigt klædt, i mørkebrun fløielskjole med slæb og med vaiende struds-fjer paa den elegante hat.

Denne fornemme dame nedlod sig til at hilse venligt paa mig. Forvirret og ærbødigt tog jeg min hat af, idet jeg tænkte: »Det er en eller anden prinsesse, men hun tar feil af personen.« Da jeg var nærved hende, opdagede jeg, at »prinsessen« var min — vertinde fra *via Rasella*, hvem jeg hidtil kun havde haft anledning til at se i huslig negligé.

Efter karnevalets slut tog jeg med turiststrømmen sydover til Neapel og derfra til Capri, hvor jeg tilbragte sommeren, og hvis eiendom-

melige natur og sæder jeg har søgt at skildre i min roman »Margherita«.

I Capris ensomhed tænkte jeg ofte paa det rigt bevægede liv i Rom, og jeg syntes, jeg havde al grund til at være fornøiet med mit første, saa inderlig attraaede besøg i verdensstaden.

Erindringer om fru Collett.

Den officielle fru Collett, forfatterinden, er kjendt af alverden. Der er skrevet en række biografier og literære afhandlinger om hende. Selv har jeg ydet mit bidrag dertil. Baade hendes geniale digtning og hendes modige, utrættelige kamp for kvindesagen er belyst fra alle kanter.

Den private fru Collett derimod, mennesket, er mindre kendt, og det er om denne, som livet bragte mig saa nær, og som jeg lærte at holde meget af, at jeg vil nedskrive mine smaa erindringer. Et og andet i dem vil maaske kunne være en fremtidig literaturhistoriker til nytte. —

Første gang, jeg havde den glæde at møde fru Collett, var i 1876 under mit ophold i København. Jeg havde naturligvis læst og læst om

igjen »Amtmandens døtre« og »I de lange nætter«, jeg nærrede megen beundring for hende, en beundring, der paa en ungdommelig maade havde givet sig udslag baade i prosa og poesi — og ilede nu med at opsøge min berømte landsmandinde.

Hun boede i et lidet hotel i nærheden af Bredgade. Pigen førte mig ind i salonen, hvor jeg maatte vente meget længe, inden fruén viste sig. Ukjendt med verdens skikke, var jeg kommet for tidligt, det var endnu ikke visittid.

Endelig aabnedes døren, og fru Collett svævede ind lydløst, gratiøst. Hendes gang var virkelig en svæven som en dansendes, og denne lette, elegante holdning beholdt hun til det sidste. Hun var i morgendragt, hvorover hun i skyndingen havde kastet en sort fløjlsmantille, og, hvis jeg ikke husker fejl, bar hun paa en vifte — denne vifte, der aldrig forlod hende, men som hun selv paa sygelejet holdt knyttet fast i de fine hænder.

Hun lignede slet ikke det billed, jeg havde dannet mig af hende ved læsningen af hendes skrifter. Jeg havde tænkt mig en bred, myndig, imponerende kvindeskikkelse, og fandt i stedet for en spinkel, mager, noget sky dame, der talte lidet og sagte, og hvis blik og gestikulation slet

ikke havde noget udfordrende. Øjnene var matte og nærsynte, uden glans, og haaret havde tabt sin blonde farve og var gaaet over i cendré. Munden var lille og usædvanlig fin, figuren slank og bøjelig som en ung piges. Kinderne havde endnu en let rødme.

Fru Collett gik da i sit 63 aar.

Jeg havde ikke talt længe med hende, inden jeg opdagede, at hun var fuldstændig uvidende om mine literære bedrifter. Ikke engang min lille afhandling om hendes forfatterskab kendte hun. Des mere pris maatte jeg sætte paa den godhed, hvormed hun kom mig, den fremmede, imøde. Den store sympati, jeg forud nærrede for hende, kunde blot befæstes ved et personligt bekendtskab med den gamle, noble dame.

Ved afskeden opfordrede fru Collett mig til snart at komme igjen. Jeg benyttede mig af tilladelsen og søgte hende kort tid efter i hotellet, men da var hun allerede flyttet. Nu boede hun paa Klampenborg. Da jeg for at overrække hende min første Bog »Af bylivet« tog derud med jærnbaneln, var hun igjen rejst til byen. Alt nu, skønt vort bekendtskab var saa flygtigt, sloges jeg af den rastløshed i hendes karakter, der gjorde, at hun ikke fandt

sig hjemme nogetsteds. Altid noget nyt, altid forandring.

Schweigaard fortæller om den unge Camilla Wergeland, som han traf i Paris, at hun lod til at drømme om en »fuldkommenhedstypus«, og at i savnet af denne laa hendes lidelse . . . Jeg kan tilføie, at denne ideale fuldkommenhed søgte hun ikke alene hos sine medmennesker, men ogsaa hos sine omgivelser, i formen af et hus, i indretningen af et værelse etc.

Hun besad nemlig en udpræget skjønheds-sans, som kun den ægte kunstneraad har det, og hun led maaske mere for at gjennemføre sine idealer paa huslighedens omraade end for hele sit polemiske forfatterskab. Dette var foruden rastløsheden en af grundene til, at hun altid vekslede bolig. Altid var der noget iveien med værelset, tapetets farve, møblernes form, eller en grel lysvirkning, som stødte hendes fine smag.

Fru Heiberg fortalte mig engang om fru Collett, at da denne første gang skulde besøge København, skrev hun i forvejen til en dansk veninde om at finde hende et passende værelse. Men dette var i sandhed ingen let opgave. Fru C. forlangte nemlig ikke alene sol, elegance, stilhed m. m., men vilde ogsaa have en veranda,

hvorpaa der skulde være græske søiler. Den danske dame gjorde alt for at behage fru C. og fandt en nydelig, solbeskinnet leilighed til hende i et elegant strøg, men da fru C. endelig kom, var hun alligevel misfornøjet. De græske søjler manglede.

Hos frøken Knipschildt i Gotersgade, hvor fru Collett boede de sidste vintre i København, klagede hun altid over den nærliggende kaserne, der ødelagde udsigten for hende over botanisk have, og hun gav værtinden forblommede vink om, at — kasernen burde nedrives. Da jeg engang under et besøg i pensionatet udtrykte min glæde over den vakre udsigt, svarede hun hovedrystende: »Ja, men kasernen staar der endnu!«

Jeg forlod København og reiste med Grieg til Bayreuth for at overvære Wagnerforestillingerne. Høsten og en del af vinteren tilbragte jeg i München. En vakker dag fik jeg brev fra hende, hvori hun meldte mig sin ankomst til »kong Ludvigs glade by«.

En sjælden samling af norske damer, udmærkede ved begavelse og elskværdighed, de fleste kunstnerinder, opholdt sig dengang i München: frøken Harriet Backer, frøknerne Gram, frøken Kielland, frøken Ida Wedel-Jarlsberg m. fl. Og saa en hel koloni af malere, som senere er

blevne mere eller mindre berømte: Eilif Petersen, Werenskjold, Heyerdabl, Skredsvig, Kittelsen, Wergeland, Rusten etc., for ikke at tale om digteren Henrik Ibsen, der mellem de andre indtog en fyrstes stilling.

Livet i en saadan norsk kunstnerkoloni udenlands maatte være høist tiltalende for fru Collett. Hun befandt sig ogsaa meget vel. Ibsens, hendes venner fra gamle dage, kom hende i møde med udstrakt haand, de galante malere var hendes ciceroner i byen og paa gallerierne, og malerinderne gav paa hendes fødselsdag en liden fest til hendes ære, hvor der ikke sparedes paa blomster.

Fru Collet modtog foruden en laurbærkrans en masse buketter og var i sit beste lune. Dagen efter takkede hun sine elskværdige landsmandinder og kunstnersøstre for det hyggelige samvær ved at sende dem følgende rimbrev. Jeg aftrykker det her, da det i sin mærkelige blanding af humor og bitterhed er saa karakteristisk for fru Collett.

»Naar længe alt man bagud er af dansen,
naar man fornægtet er
af Christiansen, Jansen og fru Hansen,
af Paul og Per,

naar man maa sige sig: opmuntringskransen
 den faar du først, naar du er støv og ler
 og synderlig den trænger ikke mer —
 hvad under da, man blir som lidt fra sansen,
 naar pludselig, lyslevende det sker!

Saa gik det mig igaar.

Det var just en af hine mærkedage.
 hvor man ret nøie kalder sig tilbage,
 hvad helst der burde være gemt og glemt,
 hvor hver en hjertefiber er forstemt
 og tanken: selv at være gemt og glemt
 os trykker mer end vægt af mange aar —
 da se, o, hvilket under!
 sker der mirakler ogsaa nu om stunder?
 Imens jeg sidder saadan, fjernt fra hjemmets
 scene,

mig følte ret saa trist og ene,
 en straale fra et fremmed ømhedsvæld
 faldt mildt og kvægende i den forstemte sjæl.
 I blomsters rige flor,
 i aftnens festlig tændte kjerter,
 musikkens søde toner — vennehulde ord
 et tilraab naaed mig fra unge, friske hjerter.
 »Vær kæk!« lød deres røst — »glem ej din
 sangerpligt!
 Øv freidig du som vi din ædle kunst!
 O, bryd dig ei om mængdens usle gunst!

Syng, som du kan, trods utak og trods smerter,
 ja, aand dit liv kun ud i sang og digt!
 Den krans, vi dig om panden vinde.
 skal vække tankens kvalte væld paany derinde.
 En gren den dølger — vid det — til den martyrglorie,
 som knyttet er — det gaar os ei af minde —
 til alle sande kunstneres historie.
 — Var det maaske min Wergelandsnatur,
 der, vil man paastaa, mer end nogen anden,
 brat skifte kan fra moll til dur?
 — Knappt var af kunstneressøster-kransen jeg omslynget,
 hvad sker, et nyt mirakel!
 Da føler jeg forknytte stakkel
 mig som ved trylleri forvandlet og forynget! —
 Tys, raabte jeg, det er et ord:
 Med denne krans om panden
 herefter giver jeg — hør, hvad jeg svor —
 al verdens tak og utak fanden,
 begynder atter paa en frisk at skrive,
 at Per og Paul, og Paul og Per
 og mange, mange fler
 skal faa at mærke, at jeg er i live«.

Hun holdt ord. Hendes næste arbeide hed
 — »Fra de stummes leir«.

Ibsen og fru Collett harmonerte godt. Selv var hun en »Ibsen i skørter«, som jeg engang spøgende kaldte hende. Ibsen holdt af mennesket og saa op til forfatterinden. De har paa virket hinanden gensidigt. »Kærlighedens komedie« var neppe blevet til, hvis ikke »Amtmandens døtre« havde brudt isen, »Svanhild« har endog sit bestemte, nærliggende forbillede, og »Et dukkehjem« havde neppe set lyset, hvis ikke fru Colletts agitatoriske emancipationsvirksomhed var gaaet forud. Begge er klare, logiske, tankerige aander, begge betragter vort land som en ny-koloni, raa, rig, ufærdig, et rydningsland, der engang kan blive til noget, naar Europas kultur som en befrugtende strøm ledes ind over det. Begge er eksklusive, ensomme og aristokratiske, foretrækkende udlændet for hjemmet.

Fru Collett arbeidede i sine frihedsbestræbelser kun for da men, hendes lige, professorindernes og amtmandindernes udvalgte klasse, og glemte ganske almueskvinden, pigen af folket. Hun oversaa dem, som hun i de fine hoteller, hun paa sine reiser tog ind i, oversaa tjener-skabet. Ogsaa Ibsen skriver ubevidst for »the upper ten thousand«, for de højest dannede, intelligensens udvalgte. Almuen læser ham ikke

— og han skøtter heller ikke synderligt om at forstaaes af den. —

Fru Collett var distraktionen i egen person. Hun glemte altid sine hansker, sin vifte eller brillerne, der ofte fandtes knuste under bordet, og hendes venner gik altid paa jagt efter savnede gjenstande. Endog vigtige manuskripter var hun saa uheldig at kaste bort. Undertiden tabte hun sin portemonnaie, hvori der kunde være ikke ubetydelige summer, engang i Rom 500 frcs.

Hendes stedsans var saa lidet udviklet, at naar hun skulde besøge venner, tog hun feil af huset og gik ind i stuen til fuldstændig fremmede. Engang slog hun sig helt gemytlig ned i en saadan fremmed leilighed. Heller ikke forstod hun at passe tiden. Altid kom hun for sent — hvad der især ærgrede hende, naar hun skulde tage med jernbanen.

Fru Heiberg har fortalt mig, at J. L. Heiberg satte megen pris paa fru Collett, som i gamle dage jævnlig var deres gæst. Han havde gennemset manuskriptet til »Amtmandens døtre« for hende og i de stærkeste udtryk — han kaldte hende saaledes en »Sprogets virtuos« — opmuntret hende til udgivelsen. En ting kunde dog Heiberg ikke rigtigt forsone sig med, og det var det opstyr, fru Collett gjorde, naar hun skulde gaa om

aftenen. Aldrig kunde hun finde sit tøj — baade familien og tjenerskabet satte hun i den anledning i aktivitet — og naar hun endelig var vel hjulpen og ude af døren, og Heibergs med lettet sind havde trukket sig tilbage, ringede det stærkt. Det var fru Collett, som kom igjen for i en klagende tone at spørge om noget, hun havde glemt, et lommeværkløse, en paraply, eller hvad det nu kunde være. Heiberg blev træt af disse plagsomme nattescener og sagde engang til sin hustru, at naar den norske digterinde atter beærede dem med sit besøg, skulde fru Heiberg ved ankomsten selv modtage hendes tøj, stykke for stykke, lægge det paa en bestemt plads i garderoben og ved afskeden selv give hende det igen og se nøje efter, at intet manglede, hverken lommeværkløset, viften eller brillerne.

Fru Heiberg passede ved næste besøg paa som en smed. Alt gik udmærket. Fru Collett kom vel afsted med sine pakkenelliker, og Heiberg og fru Heiberg sad alene tilbage i dagligstuen og lykønskede sig med, hvor fiffigt de denne gang havde baaret sig ad.

Da ringer det paa entrédøren, som om fanden var løs. Det var fru Collett, ledsaget af sin lille søn Alf. — »Hvad der nu var i vejen?« — Jo, hun manglede en af sine galocher. — Nu

blev der en søgen og en rumsteren uden ende, man ledte under borde og bænke — tjener-skabet blev igjen kaldt ud — men alt uden resultat. Da sagde pludselig den lille gut med store øine til moderen: »Men Mama, du har jo to galocher paa én fod«. — Dette var for meget selv for Heibergs gnavenhed. Han brast i en hjertelig latter.

Ogsaa Ibsen kunde af personlig erfaring tale med om fru Colletts distraktioner og smaa besynderligheder. En aften sent — det var i München — da Ibsens netop skulde gaa til sengs, ringede det paa entrédøren. Det var fru Collett. Hun havde netop set en af Wagners operaer, der havde begeistret hende i den grad, at hun følte en uimodstaaelig trang til straks at meddele sig til Ibsen. Hun kom alligevel ikke til at sove den nat. — En anden aften, da Ibsen fulgte hende hjem, gik hun gade op og gade ned, øiensynlig uden noget bevidst maal. Endelig anede Ibsen uraad og spurgte hende, hvor hun egentlig boede.

»Ja, ved ikke De det, Ibsen?« lød hendes lidt skamfulde svar. Selv havde hun glemt det.

Med droskekuskene laa hun i stadig feide, og jeg maa tilstaa, at det var alt andet end behageligt at blive inviteret af fru Collett til en

køretur. Hvor udmærket end turen forløb, vidste jeg paa forhaand, at den skulde ende med en scene, naar betalingen skulde erlægges. Thi fru Collett stod i den urokkelige tro, at kuskene bedrog hende, at de forlangte høiere takst af hende, fordi hun var kvinde. Men ifølge hendes lighedsprinciper vilde det ikke passe sig at gaa paa akkord, for hun havde jo her en mission at udføre. Kuskene maatte saa modstræbende frem med tariffen, de blev grove, skældte og bandte — og jeg maatte tage min stridslystne landsmandinde i forsvar.

I Rom gjensaa jeg fru Collett. Denne gang var hun særlig uheldig med sin bolig. Hun flyttede mange gange i løbet af den vinter. Ingen af de hoteller, hvor hun efterhaanden boede, kunde tilfredsstille hendes særegne skønhedsfordringer.

Da jeg først hilste paa hende, fandt jeg hende i et stort og elegant værelse i et af Roms beste hoteller.

»Hvor De bor pent her!« sagde jeg.

»Her!« udbrød hun overrasket. »Jeg vil netop bort herfra, jeg kan ikke holde ud at

være her en dag længer. — Ser De den dør der! Den er jo gul. Jeg kan ikke like den gule farve, og desuden staar den i skrigende modsætning til farven i tapetet.«

Veninderne, frøknerne Schreiber og Ribbing, fandt saa et nyt, komfortabelt logis til hende — men det syntes hun heller ikke om. De hvide reflekser fra nabohusets solbeskinnede væg generte hende i den grad, at hun maatte tage bort. — Da jeg atter hilste paa hende, opholdt hun sig i et henrivende lidet hotel ved foden af Monte Pincio. En yppig have, smykket med marmorfigurer og fontæner førte op til hendes værelser.

»Her maa De da være fornøjet?« sagde jeg, beundrende omgivelserne.

»Slet ikke! Jeg flytter herfra imorgen, jeg faar slet ikke sove for nattergalene derude i haven. De synger hele Natten.«

En tid blev saa fru Collett borte for mig. Jeg vidste ikke hendes nyeste adresse. Omsider opdagede jeg, at hun boede i en liden, obskur gade i et privathus. Hendes nye værelse var i mine øjne baade tarveligt og stygt, men, underligt nok, denne gang var hun tilfreds.

Over sengen hang der er draperi af falmet, rødt sirs, væggene med de billige skilderier var

rødmaalede, og det gamle, slidte gulvtæppe havde samme farve. Ogsaa bordtæppet var rødt.

»Den mand, der har arrangeret dette værelse, har været en kunstner,« sagde fru Collett, idet hun med behag mønstrede stuen. »Kan De ikke se, hvor alle farver passer sammen, hvordan det hørøde i sengegardinet gaar sammen med den vinrøde tone i bordtæppet og glider sagte over i tapetets purpurbund. — En symfoni i rødt!«

Jeg maatte med et smil indrømme, at fruen havde ret. Farverne kunde dog være lidt friskere. Atter et udslag, tænkte jeg, af dette skønhedsinstinkt, af denne sans for farvers harmoni, som hun hele sit liv led saa meget for, i stadig kamp med pensionatsmadammer og hotelværter, der vilde ordne alt efter deres eget hoved uden at tage hensyn til fru Colletts.

I samtalens løb beklagede fru Collett sig over, at hun endnu ikke havde modtaget nogen kontravisit af vor gesandts frue, baronesse E.

»Hun kommer neppe her,« svarede jeg.

»Hvorfor ikke?«

»Fordi den gade, De for tiden bor i, ikke nyder noget godt ry her i Rom.«

Forskrækket saa hun paa mig over brillerne. Et par dage efter forlod hun den mistænkelige

»symfoni i rødt« og tog ind i Roms fornemste hotel, hvor hun fik et par værelser, som kronprinsessen af Danmark nylig havde beboet.

Denne vinter deltog fru Collett meget i selskabslivet. Foruden vor ugenlige lørdags-sammenkomster i den skandinaviske forening, gav ministeren og konsulen soiréer. Fru Collett var altid en af hædersgæsterne. Denne hendes lyst til at være sammen med andre glade mennesker undrede mange, da hun ansaaes for en sky særling.

Hemmeligheden var, at hendes væsen var fuldt af modsætninger. Ensom, taus og tilbageholdende af naturen, havde hun paa den anden side en trang til livlig og aandrig omgang; hun elskede selskabelighed og satte endog megen pris paa at blive udbuden. En stor fest med straalende lys, musik og blomsterpragt satte hende altid i henrykkelse. Især holdt hun af dans — hun sværmede i sin ungdom lidenskabeligt for balletten — og lige til de sidste aar fandt hun en fornøielse i at svæve afsted efter valsens lette toner.

Sjældent har jeg set et menneske gaa hurtigere over fra knugende mismod til ungdommelig livsglæde. Det har været Wergelandsnaturen i hende, den, hun selv omtaler, som

»brat kan skifte fra moll til dur« — kunstner-temperamentet. Om morgenen kunde hendes tale være saa fuld af bitterhed og haabløshed, at jeg efter ringe evne søgte at trøste hende, om eftermiddagen, naar jeg atter traf hende paa Monte Pincio, hvis herlige beliggenhed, hvis roser og statuer hun elskede saa høit, var stemningen allerede en anden. Mens orkestret spillede Faust-valsens, en af hendes yndlingsmelodier, sad hun smilende paa sin lille, lejede stol og vuggede hovedet i takten efter melodien, som en ung pige, der har balfeber. Naboerne saa forundret paa den gamle, bebrillede dame, hvis bevægelser var saa livlige.

Hendes store nærsynethed var skyld i at der tidt hændte hende ulykker. Hun snublede i trapperne eller kom paa gaden i konflikt med forbikørende vogne. Foruden smaa forstuvninger brækkede hun flere gange benet — men alle disse uheld bar hun med stoisk ro. Hun, som ellers klagede over knappenaalsstik, taug under disse store smerter.

Sidste gang hendes fod kom til skade, var hun samtidig meget bekymret for et manuskript. Hun havde sendt det for maaneder siden til en redaktør hjemme, men trods flere paamindelser ikke faaet noget svar.

Jeg aflagde hende en kondolence-visit i hotellet. Paa mine deltagende spørgsmaal svarede hun ganske forkert. Vi tænkte øiensynlig hver paa sit.

»Hvor det var leit, frue, at dette skulde hænde —

»Ja, det kan De nok sige — og jeg har ikke engang en afskrift.«

»Det vil sikkerlig vare længe, før foden blir lægt« — —

Fru Collett saa forundret paa mig. — »Foden! — Hvem taler om foden!« udbrød hun utaalmodigt. »Den har jeg stødt saa mange gange og bryr mig slet ikke derom. Men mit manuskript, mit kostbare manuskript! Jeg har endnu intet hørt fra redaktør N. — Men skriv De til ham, lov mig det. — Maaske det virker.« —

Karnevalet kom. Jeg kastede mig med al ungdommens livsglæde ud i den brusende flod. Jeg holdt mig til nogle italienske venner og undgik skandinaverne. Da hørte jeg, at man en dag, midt i karnevalsglæden, havde set en gammel, sortklædt dame staa alene og græde bitterligt paa den spanske trappe, hvor modellerne i reglen holder til. Og den gamle dame vilde slet ikke fortælle nogen, hvad der var

hændt hende. Jeg anede straks, at det maatte være fru Collett og erfarede snart sammenhængen.

En eftermiddag, hun var i godt humør, passerede hun paa vejen til Monte Pincio den spanske trappe, hvor foruden modellerne en masse karnevalsklædte smaabørn, alle deilige som gudsengle, morede sig med at synge og danse. En slog paa tamburin, en anden svang sig i tantarellaen, mens en tredie akkompagnerede musikken ved uafadeligt at klappe med de smaa hænder. Fru Collett standsede, grebet af beundring over dette sydlandske folkeliv, der er lige saa gratiøst som malerisk. Hun kærtegnede flere af børnene og kunde ikke se sig mæt paa deres sælsomme skønhed. Hvor gerne hun vilde glæde dem paa en eller anden maade! — I det samme gaar en konditor forbi, bærende paa et stort, duftende fad kager og postejer. Uden at prutte køber fru C. hele fadet og deler kagerne ud til børnene, der takkende og jublende omringer hende.

Men saa kommer det slemme efterspil. Da fru Collett skal betale kagemanden, opdager hun til sin skræk, at hendes portemonnaie, hvori der var en større sum, hele hendes ejendom i øjeblikket, er borte. Kagemanden, heftig og varm-

blodig som alle italienere, bliver rasende og udstøder trusler, da han ingen penge faar for sine varer. Han tror, at han har at gøre med en bedragerske eller en forrykt englænderinde. Men stakkers fru Collett er ikke i tvivl om, hvem der er tyven. En af de smaa, deilige «guds-enge», som under dansen omringede hende og rykkede i hendes kjole, havde stjaalet hendes portemonnaie. Og denne utaknemmelighed hos de smaa, skønne børn, bedrøvede hende saa dybt, at hun pludselig brast i graad midt i det glade solskin, mellem alle de lystige mennesker.

Et par dage efter var hun af en rig landsmandinde inviteret til at tage plads paa hendes balkon i korsoen for at se slutningen paa karnevals festen. Det var et eller andet stort optog. Pludselig, midt under festen, besvimer fru Collett — og da hun faar sin bevidsthed igen, klager hun over sult. Paa grund af tyveriet havde hun været i pengeforlegenhed, men havde ikke haft mod til at betro sig til nogen. Hun frygtede vennernes overraskelsesudbrud og formaninger — hun havde hørt dem saa tidt — og hun havde en rædsel for at blive kaldt »upraktisk«. Hun indbildte sig nemlig at være det modsatte, og hun var lige saa stolt af nogle broderier og manchetskjorter, som hun i sin ungdom havde

syet til sin far, som af hele sit berømte forfatterskab. —

Her er maaske stedet at fortælle et træk, der viser fru Colletts gode hjertelag. Det passerede ikke den vinter i Rom, men senere.

En aften, jeg sidder alene paa kafé Colonna, træder den unge Sigurd Ibsen ind og rækker mig et brev med en reserveret mine, som om han anede, at han var overbringer af noget ubehageligt. Det var fra fru Collett, fortalte han.

Brevet var tungt, som om det indeholdt penge. Overrasket aabnede jeg det og fandt 300 frcs. i guld. Da jeg havde læst brevet — det var forresten skrevet saa elskværdigt og taktfuldt, som kun fru Collett kunde skrive — gjorde jeg i harme en saa heftig bevægelse, at guldstykkerne væltede ud af brevet og rullede hen over kafeens marmorgulv.

Jeg var netop saa lykkelig denne vinter i Rom, himlen havde ingen skyer. Til penge-sorger kendte jeg ikke, jeg nød en god helbred, skrev paa en bog, som levende interesserede mig, og havde desuden den glæde næsten daglig at omgaaes Ibsens.

Hvad der nu ærgrede mig over al maade var, at jeg af fru Colletts brev erfarede, at sladderlystne skandinaver i Rom havde indbildt

fru Collett, at jeg foruden sjælelige sorger ogsaa led næringsssorger — og hun, der havde fattet godhed for mig — var straks rede til en haandsrækning.

»Hvorfor kan ikke de fordømte skandinaver lade mig være i fred,« sagde jeg til Sigurd Ibsen, der jo var helt uskyldig i det passerede.

Dagen efter bragte jeg fru Collett guldstykkerne tilbage. Jeg takkede hende, saa godt jeg kunde, jeg var virkelig rørt over hendes handlemaade. Men jeg behøvede ikke nogen hjælp for tiden, tilføiede jeg, jeg havde penge nok og ventede desuden et godt honorar for et skuespil.

Hun blev forstemt og negtede at tage guldstykkerne. Jeg lagde dem paa bordet lige foran hende. Hun troede mig ikke, kunde jeg mærke, hun mente, at jeg handlede ud af en overdreven finfølelse.

»Hvorfor er De saa stolt?« sagde hun. »Større mænd end De har maattet finde sig i at blive hjulpede af venner. Jeg kan betro Dem,« tilføiede hun med sagte stemme, som var det en stor hemmelighed, »at vi engang i Kristiania maatte skyde sammen til selve Welhaven.«

Da jeg trods hendes indtrængende ord fremdeles afslog, begyndte hun at græde og

sagde, at den eneste glæde, hun i de sidste aar havde, var at kunne være noget for andre. Hun fortalte mig om en ung student, hun havde hjulpet frem, som artede sig saa vel, og fra hvem hun netop havde modtaget et pent brev, — et brev, der rigtigt fornøiede hende.

Da jeg til afsked rakte hende haanden, vilde hun ikke modtage den. Hun var krænket. I døren vendte jeg mig med en bøjning og saa spørgende paa hende, ventende, at hun skulde kalde mig tilbage. Men hun stod taus, i samme stilling, grædende, ved siden af bordet med guldstykkerne.

Ud paa forsommeren foreslog hun mig, at vi skulde tage til Neapel sammen. Hun havde ikke følge og vilde helst reise med en landsmand. Jeg svarede af flere grunde undvigende, jeg skrev paa en bog, der krævede ro og ensomhed, og jeg vidste forud, at sammen med fru Collett vilde jeg ikke faa tid til arbejde. Hun vilde for resten med lethed kunne faa andet rejsefølge, trøstede jeg mig med; der var i Rom flere skandinaver, som netop da skulde gøre turen til Neapel og Sicilien.

Uden at underrette fru Collett derom reiste jeg kort efter alene sydover. Paa Capri erfarede

jeg den sørgelige nyhed, at fru Collett i Neapel var bleven overkørt. Men det underlige var, at fru Collett drog mig til ansvar for sin ulykke. Venner fortalte, at da man spurgte fru Collett, hvordan det egentlig var gaaet til, svarede hun resolut: »Det var Paulsens skyld!«

Udbrud af indignation fra tilhørernes side.

»Hvorledes? — Har han kunnet brække Deres ben?«

»Ja, det er sandelig hans skyld, for hvis han havde ledsaget mig til Neapel, som jeg bad ham om, var dette ikke hændt mig. Saa havde jeg samme dag uheldet skete, gaaet ved hans arm i via Toledo, beskyttet af ham, i stedet for at jeg nu gik ganske alene og i min nærsynethed blev revet om af de gale heste.« —

Hvad kunde man svare til en logik af denne art?

Da jeg kom tilbage til Rom, hvorhen fru Collett ogsaa var kommen, hørte jeg af fælles venner, at jeg var falden i unaade hos fru Collett, og at jeg gjorde klogest i ikke at søge hende. Men jeg brød mig lidet om de andres snak. Paa den spanske trappe købte jeg en masse kamelier og roser, og bevæbnet med denne enorme buket gik jeg lige op til hende i hotellet. Hun sad ved frokostbordet, da jeg kom.

»Jeg burde egentlig ikke se Dem mere,« sagde hun efter en lang, ildevarslende taushed. Ærbødigt bukkede jeg og vilde gaa. Da raabte hun efter mig, og stemmen var nu blidere.

»Hvad er det for deilige blomster, De har der?«

»De er til Dem, frue — hvis De ikke vil forsmaa dem.«

Det endte naturligvis med, at vi blev gode venner igjen, og at jeg maatte tage plads ved frokostbordet.

— Fru Collett var bekjendt for sin kjærlighed til dyr — det var et træk, som laa til hele familien — og hun led derfor dobbelt ved at se, hvordan de følesløse romere mishandlede heste og æsler. Hun kunde ikke passere et saadant forpint dyr uden at bevidne det sin tause deltagelse ved at klappe det og tale godt til det — men desværre misforstod undertiden det dumme æsel fruens ædle bevæggrunde og sparkede ud efter hende, og det var da komisk at se hende med en fornærmet mine fjerne sig fra den utaknemmelige firbenede.

Under mit andet ophold i Italien, vilde skjæb-
nen at vore veie igjen skulde krydses. Ved
Golfen, i det deilige Sorrent, mødtes vi en dag
uventet nede ved stranden.

Fru Collett var i sit gode hjørne, jeg erin-
drer, at hun gik og nynnede paa en gammel
sang »Robin Adair«, som havde fortryllet hendes
samtid, hendes egen mand ikke mindst . . . Jeg
hører hendes fine, spæde gammelkone-stemme.
Men hver tone var saa ren. Et ægte musikalsk
gemyt var hun. Kjerulf var hendes yndling,
derimod kunde hun slet ikke like Mozart.

Hun røbede glæde over at se mig og bød
mig hjem til sig.

»Ved De, at Welhaven har boet her i nær-
heden?« sagde jeg en dag til hende.

»Hvor?« udbrød hun overrasket.

»I hotel »Tramontana« tæt herved.«

Uden at svare tog hun straks sin hat og
sit overtøi paa. »Lad os gaa derhen!« sagde hun.

»Men vi kjender jo slet ikke hotellets
folk?«

»Det gjør ingenting. Kom bare!«

Jeg adlød. Sammen gik vi ned over veien,
mellem de høie mure, under blomstrende akazie-
træers skygge. Hvor nøie mindes jeg dagen —
det var i paasketiden. Den straalende italienske

himmel, de grønne firben, der i solskinet smuttede hen over muren, veiens hvide støv og duften af orangeblomsterne fra de nærliggende haver — denne tunge, sødlige duft, som man aldrig kan glemme, naar man én gang har indaandet den. Som vin beruser den og stiger én til hovedet.

Fru Collett sagde næsten ikke et ord hele veien, hun var øiensynlig optaget af sine egne, vemodige betragtninger.

Vi var ved »Tramontana«. Uden at give nogen forklaring til værten om sit ærinde, traadte hun ind i den store salon. Værten og et par opvartere fulgte os i hælene, fru Collett ænsede dem ikke.

»Her er høit under loftet,« sagde hun efter at have mønstret værelset. »Det passede for en sjæl som hans.«

Hun rørte sig stille, som var vi i en kirke.

Vi gik videre, jeg lod fruén føre an, idet jeg fulgte hende, lydig som en page. Jeg tænkte, hun maa alligevel kjende hotellet og folkene. Efter at have passeret en korridor, stødte vi paa et værelse, hvor en ung englænder badede sig. Albions nøgne søn lod til at blive lige saa forskrækket som fru Collett. Hurtigt retirerede

vi og naaede endelig den store veranda med den verdensberømte udsigt.

Golfen laa lige under os, straalende i eftermiddagssolen, sølvblaa langt ude, med grønne, klare striber over sandbunden inde ved kysten. Paa den anden side af bugten hævede Neapel sig amfiteatralsk op ad skraaningerne, til høire Vesuv med sin graahvide røgsøjle, til venstre Capri, svømmende som en kæmpestor delfin paa de solgyldne bølger . . . denne vidunderlige Golf, om hvis skjønhed jeg saa tit havde disputeret med fru Collett! Hun foretrak nemlig udsigten fra Malmøen ud over Kristianiafjorden — den var langt interessantere, paastod hun, og havde et finere perspektiv.

Men fru Collett havde idag intet øie for de skjønne naturomgivelser. Mindet om Welhaven, hendes ungdoms helt, hendes hjertes digter, havde faaet strenge i hendes bryst, der ikke havde været rørte paa længe, til vemodsfuldt at klinge. Den fjerne, skjønne, begrædte ungdom, rig og stormende som en vaardag! Vaar i hendes hjerte, vaar ogsaa i Norges historie — Kunde hun nogensinde glemme —?

Med lukkede øine, som for bedre at fremmane et dyrebart billede, stod hun der midt i Sorrents sommerpragt, blot erindrende den gamle

ulægelige kummer, der ved et tilfælde var vakt paany. Hun havde glemt alt, ogsaa at jeg var tilstede.

»Hvor den mand har mishandlet mig!« udbrød hun uvilkaarligt og mumlede uforstaaelige ord, en hel monolog. Stadig stod hun der i solskinnet, med lukkede øine, mens taarer randt ned over det gamle noble ansigt. Bevæget, i stum sympati, saa jeg paa hende. Og jeg tænkte med ærbødig undren paa den forunderlig seige, rørende hengivenhed hos kvinden, en troskab, der overlever alt. Hun var kun et barn, 17 aar gammel, da hun første gang mødte Welhaven — nu var hun snart 70; men det var som hele hendes mellemliggende liv var udstrøget for dette ene straalende og smerterige ungdomsminde!

Fru Collets ungdomstilbøjelighed for Welhaven er nu kjendt af alle. Denne store, undertrykte følelse har udviklet hende som menneske og delvis inspireret hendes forfatterskab. Som en fager blomst er »Amtmandens døtre« skudt op af dens bitre, taarevædede grund. Hun har selv hentydet til den i flere af sine skrifter, i episoden med det rosenrøde brev i »De lange nætter«, i digtene »I kirken« og mest utilsløret

i »En døende«, hendes sidste, vemodige skriftemaal:

Som taage synker i denne stund
alt, hvad jeg her maatte lide.
Et husker jeg, et eneste kun,
det var min bitreste kvide.
Nu stiger den frem fra sin fængselsgrund,
lydt skrigende vil fra blegnende mund
— — — alle skal faa den at vide.

Nej, nej, var stum du de lange aar,
vær stum, min sorg, til det sidste!
Holdt ud du i hjertets fejreste vaar,
hold ud — ret snart vil det briste! —
Stil, rolig, min skat, min bitre fryd,
min straf, min stolthed, mit hjertes pryd, —
jeg tager dig med i min kiste.

Hvad var det, som skilte disse to hjerter, der af skjæbnen syntes bestemte for hinanden? Begge unge, smukke, højt begavede, begge hørende til samme selskabelige kreds. Nogle af Welhavens dejligste, mest stemningsrige digte er til og om hende.

Skulde Welhavens kjærlighed til hende, hvad flere har troet, kun have været en fantasi-forelskelse, lige saa attraaløs og selvopgivende

som Falks til Svanhild? Eller laa kløften endnu dybere? Vi ved intet. Men fru Collett har selv givet os vink til gaadens løsning ved etsteds i sine værker at tale om »vore hjemlige Montague- og Capuletti-forholde«. Hun har altsaa selv betragtet sig som en moderne Julie, hvis hjerte ofredes paa familiehadets alter.

Naar de dagbøger, som fru Collett har efterladt sig, og som jeg kjender brudstykker af, engang ser lyset, vil vi forhaabenlig faa rede paa dette forhold og andre, der slynger sig ind i Welhaven-Wergelandsfeiden. Det var fru Colletts ønske, at dagbøgerne skulde trykkes efter hendes død, uden at noget i manuskriptet udelodes eller ændredes. Da hun engang — det var paa hendes sidste sygeleie — røbede frygt for, at man af familiehensyn skulde undertrykke disse hendes livserindringer (og af tidligere erfaring havde hun god grund til at nære betænkeligheder) foreslog jeg hende, at hun i sit testamente skulde overdrage mig udgivelsen. Men saa meldte døden sig — og afskar enhver videre forhandling.

Til forfatterinden, frøken Clara Tschudy, for hvem fru Collett nærede venskab, udtrykte hun døende det samme ønske, øjensynlig urolig for sit efterladte manuskripts skjæbne.

Efter fru Colletts begravelse aflagde frøken Tschudi mig et besøg for at raadføre sig med mig, om hvad vi burde foretage i sagens anledning. Begge følte vi det ansvar, der lige overfor den afdøde og vor fattige memoirelitteratur hvilede paa os. Jeg foreslog at se tiden an. Samtidig sendte jeg en notits til »Aftenposten«, hvori jeg meddelte dagbøgernes eksistense og fruens sidste vilie desangaaende.

Der er nu hengaaet flere aar siden fru Colletts bortgang, men hendes dagbøger er endnu ikke engang bebudede til offentliggjørelse. *)

*) Paa given foranledning vil jeg her oplyse, at jeg slet ikke forveksler fru Colletts dagbøger med den brevveksling, som fru Collett i sin tid førte med sin mand. Fru C. beklagede sig i Rom over, at hun ikke kunde finde nogen forlægger til denne brevveksling og gav mig hele pakken til gennemsyn. Brevene var skrevet paa gammeldags, fint og tyndt »postpapir« og med saa gnidret, næsten ulæselig skrift, at jeg efter megen møie maatte opgive arbeidet. Jeg raadede da fru C. til at lade brevene renskrive. Naar hun havde et ordentligt manuskript, fik hun nok en forlægger.

I de siste aar nævnte ikke fru C. denne brevveksling. Det var dog at ønske at den blev udgivet. Ikke alene hendes, men ogsaa Colletts breve — han var jo en fin, aandfuld kritiker — har literær værdi og vil vække megen interesse.

Fru Colletts stilling til broderen, Henrik Wergeland, blev mig aldrig rigtig klar, skjønt vi ofte nok talte om sagen.

De var to oprindelig højst forskellige og af livet forskjelligt udviklede naturer. Ild og vand er ikke større kontraster end disse søskende. Lige saa livsglad, lyrisk og fremfusende som han var, lige saa tungsindig, reflekteret og selvbeherket var hun. Den ene var demokrat — den anden aristokrat lige til fingerspidserne. Hun havde arvet hele sin faders kjølige, strengt grublende karakter, var filosofisk anlagt som han med en sjelden skarp tænkeevne. Det harmløse, lyse, ungdomsfreidige Thaulow-blod rullede derimod raskt gennem broderens aarer.

Fru Collett har efter min mening oprindelig hverken forstaaet sin broder eller rigtig sympatiseret med hans digtning. Hvordan skulde hun ogsaa det, hun, for hvem som for hele hendes dannede samtid Welhavens glatte elegance var idealet? Først efterhaanden, i aarenes løb gik broderens sande værd op for hende. Ingen har været mere forbauset end fru Collett, da en retfærdigere efterslægt erklærede broderens formløse, sprudlende, af hende lidet gouterede digte for at være mesterværker. Med underlige følelser som i dunkel bevidsthed om at have begaaet en uret,

maa hun have læst om igjen denne digtning, som i hendes ungdom aldeles overstraalede af Welhavens »Soiréebilleder«.

Naar hun i sine værker nævner broderen, kalder hun ham altid »stakkers Henrik«. Det er den samme beklagende, med dadel blandede tone, hvormed en agtværdig familie omtaler det mislykkede medlem, som ikke har gjort den ære. Men for os andre var Henrik Wergeland ingen »stakker«, men den store, glade, lysbringende aand, der gav det nye Norge sin indvielse, og hvis navn vil straale for al fremtidens ungdom.

I sine sidste leveaar søgte fru Collett paa alle maader at gjøre sin ufrivillige forseelse mod broderen god igjen. Med den omvendtes iver gik hun endog saa vidt, at hun vilde gjøre broderen til en slags helgen, fri for alle menneskelige skrøbeligheder — men af dem, ved vi, havde Wergeland, trods al digterstorhed, ikke saa faa. Da hun i professor Skavlans bog om broderen fandt en hentydning til hans tilbøjelighed til stærke drikke (der forresten ganske var i tidens smag) blev hun som ude af sig selv. Et eksemplar af bogen, der var tilstillet hende, sendte hun i sin første opbrusende indignation tilbage.

Jeg fik indtrykket af, at hendes forhold til broderen havde været meget køligt, især efter hendes giftermål med professor Collett, der jo tilhørte den Wergeland fjendtlige leir. Karakteristisk nok nævner Wergeland næsten aldrig den smukke og begavede søster i sine breve. En gang spurgte jeg fru Collett, om hun havde besøgt broderen under hans sidste, lange sygdom. Hun taug en stund. Saa meddelte hun mig, at hun hin fatale 17de mai, der gav Wergelands i forveien svage helbred, det sidste stød, havde mødt ham paa slotspladsen, og at hun da venligt havde bebreidet ham, at han vovede sig ud i et saadant veir.

Slige tilfældige møder lod til at have været de eneste.

Fra sit dødsleie sendte hun »Nylænde« et brev, hvori hun søger at gjøre rede for forholdet til broderen. Samtidig med, at hun protesterer mod at have sluttet sig til hans modstandere, det Welhavenske parti, maa hun indrømme, at hun mod sin vilie havde foraarsaget ham kummer, og at hun i hans øine stod som en »frafalden«.

Dette brev er som et skrig fra en urolig, angertynget sjæl, der har trang til at skrifte sin brøde, inden munden lukkes for evig.

Hør hendes sidste, bedende ord!

»Ak, min broder, her i livet var ingen forstaaelse mulig, men jeg skal gjøre alt — alt — for at afsone den sorg, jeg har forvoldet dig!« —

Af fru Colletts skjønhed gik der i hendes ungdom stort ry. Der findes hverken noget billede af værdi eller nogen byste af hende fra den tid, kun en uheldig tegning, som faderen har udført. Men skal vi slutte fra de følelser, hun vakte hos fremragende mænd, og fra digternes begejstrede udtalelser, maa hun have været en sjelden fin og yndefuld fremtoning. Den svenske forfatter Ridderstad yder som gammel mand hendes skjønhed sin tribut i formfuldendte vers, og den bekjendte digter, Theodor Mundt, en af førerne for det unge Tyskland, hvem hun i sin ungdom mødte i Hamburg, skrev om hende digtet »Den nordiske sylfide«, hvori han, den forsmaaede tilbeder, klager over hendes kulde og beder hende vende tilbage til de norske gletschere, der ikke er koldere end hun selv. Og hvor stemningsfuld er ikke Welhavens skildring af hende i »Soiréebilleder«!

Der kom en stans i soiréen,
 da præstens datter traadte ind,
 og sladren, der gik om til theen,
 blev stum ved hendes lette trin.

Den fine alf paa seksten aar
 var fostret i de grønne dale,
 og i vor vinterlige dvale
 vi studsede ved hendes vaar.

Hun stod med en usynlig krans
 i denne festlig smykte skare;
 thi kun om hende laa den klare
 og milde kvindeligheds glans.

— — — — —

I hendes ords og blikkes adel
 laa der en sjæl af renest art;
 fager og fin og uden dadel
 hun blev salonens dronning snart.

Endog i fjerne lande forherligede tilbedere
 hendes minde. Asbjørnsen fortæller os, hvor
 overrasket han blev ved at finde paa en af
 Ægyptens pyramider navnet Camilla Wergeland
 slynget som en krans om de gamle stene . . .
 Her i ørkenen har en ulykkelig nordbo (man
 ved, hvem det var) fundet en sørgmodig tilfreds-

stillelse i at tænke paa den fjerne, uopnaaelige elskede.

Fru Colletts af digtere og forelskede saa besungne skjønhed har efter min mening mindre bestaaet i trækkenes regelmæssighed (Ansigtsformen var for bred f. eks.) end i det sjæfulde, yndige udtryk, i de blaa øines renhed og den straalende teint og lokkefylde, for ikke at tale om figuren, hvis bøielige slankhed og svævende gratie fik digterne til at sammenligne hende med gazeller og sylfider.

I sin alderdom, da hun var mager og bøiet, mindede hun med sin usædvanlig høie og brede pande, de dybtliggende, ligesom indadskuende øine og den sluttede mund om en af Michel Angelos sibyller.

Ofte blev hun i de sidste aar af malerne opfordret til at sidde for dem. Men hun var ubevægelig. Da Eilif Petersen, for hvem hun havde meget venskab, i Paris bad om at faa lov at male hende i legemsstørrelse, fik han ogsaa et nei.

»De skulde kommet til mig med den anmodning for 40 aar siden,« sagde hun med sit fine, godmodig-bitre smil. »Nu er jeg gammel og styg.«

Eilif Petersen svarede paa sin elskværdige maade, at han »den gang var undskyldt af gode grunde, han var nemlig ikke født.« — Og saa maatte hun hjerteligt le.

Jeg tillod mig at gjøre hende opmærksom paa, at hver alder har sin ejendommelige skjønhed, at ligesom i naturen maa der i menneskelivet gives høst og vaar — at begge i en kunstners øje er lige interessante — og at hun var lige saa smuk nu, omend paa en anden maade, som hun havde været i sin ungdom.

Med moderlig, overbærende venlighed smilte hun af mig.

»Og det er Eilif Petersens mening at forære Deres billede til nationalgalleriet i Kristiania.«

Jeg kunde ikke have ytret noget uheldigere. Hendes ansigt fik et haardt, uforsonligt udtryk.

»For at folk i Kristiania skulde pege fingre af det, eller maaske kaste sten paa det,« svarede hun. »Tak!«

Hendes stærke uvillie mod Kristiania er almindelig bekjendt, hun opholdt sig nødtvungent der. Gang paa gang slaar denne uvillie os i møde i hendes skrifter. Hvem husker ikke det berømte sted i »Amtmandens døtre?«

»O, du store, du lille by, hvad er det dog for en sky af kulde og mismod, der ruger over dig! Du er stor nok, du tusindnæbbede! Stor nok til langsomt at hakke det individ tildøde, der ikke morer dig længere, eller som du ellers har faaet noget imod. Dog ikke stor nok til, at en saadan ulykkelig kan finde en vraa til at skjule sig i. Den mand, som har faaet skygge af plet paa sin ære, den kvinde, som engang er gjort latterlig, kan lige saa godt grave sig en grav straks og styrte sig i den, hvis han eller hun ikke foretrækker at begrave sig i Tromsø eller Kristiansand. Stor er du, du har allerede en stor bys lidenskaber og fortærende higen og krav, og hvor lille dog og hvor fattig, da du ikke formaar at fyldestgjøre et af dem«.

Hendes klager mod Kristiania var ogsaa delvis berettigede. Naar hun en sjelden gang var hjemme, mødte hun kun liden sympati, selv hos folk, hvor hun mest kunde ventet det. Ingen tog sig af hende eller viste hende disse selskabelige udmærkelser, hvorpaa hun, den ensomme, satte dobbelt pris. Hun frøs i denne kolde Kristianialuft — som saa mange andre, mindre aander end fru Collett har gjort det. Det er for en ømfindtlig, skønhedselskende kunstnersjæl sandelig ikke let at leve i Norges

unge, ufærdige hovedstad. Modsætningen mellem livet ude i Euroras hovedstæder, hvor man overalt hyldede den berømte forfatterinde, kvindesagens fører (i Kjøbenhavn gav man saaledes en stor, offentlig fest til hendes ære) og ligegyldigheden her hjemme i hendes egen by, maatte jo berøre hende smerteligt.

Hendes anke over manglende anerkjendelse er begrundet. Georg Brandes reducerer saaledes hendes storverk »Amtmandens døtre« til en noksaa vittig roman og fremhæver paa dens bekostning — »Kjærlighedens komedie«, Ibsens ungdomsarbejde, der øiensynlig har modtaget stærke paavirkninger af »Amtmandens døtre«.*) Og Bjørnson affeier i sin artikel om »Moderne norsk litteratur« fru Collett i fire linier.

»Norge har en masse digtere, men ingen kritikere,« skrev engang en dansk literat. Der er som en kløft mellem digterne og deres publikum. Fru Collett led især under dette misforhold. Saaledes maatte hun opleve, at anden række af »Sidste blade«, maaske det mest glimrende, hun har skrevet, en mægtig og rig bog,

*) Hr. Brandes har i en artikel i »Politiken« oplyst, at »noksaa« paa dansk ikke har den forringende betydning som hos os — tværtimod.

om hvilken Ibsen ytrede, at hun i den ødsler saa med tanker, at en almindelig forfatter vilde lavet tre bøger af den, blev tiet ihjel. De enkelte anmeldelser, som fremkom, var korte og matte, ingen lod til at have forstaaelse af det nye i tanken, det henrivende i stilen.

Hendes nag til Kristiania havde forresten en personlig lidelse til baggrund. Den by, hvor man har set fagre haab dø, elsker man ikke længer.

»O, du sørgelige by,« siger hun i »Amtmandens døtre«, »hvor man er fordømt til evig at tømme erindringens bærmel Eier du da ingen drik for haabet og glemselen? Den, der engang i dit skjød er bleven hjertebedrøvet, kan aldrig blive glad mere. Overalt, hvor man gaar, støder man paa et kors, der betegner, hvor en glæde, en illusion ligger jordet.«

Fru Collett fortalte mig engang om en fest i studentersamfundet, hvortil hun og det vistnok med rette havde ventet indbydelse. Hun havde jo i sin tid foræret samfundet Welhavens og Wergelands byster. Flere af hendes gamle veninder, gifte damer i rangklassen, skulde derhen. Men enkefru Collett blev ikke inviteret. Om aftenen listede hun sig ned til festpladsen.

Musik og sang af unge mandsstemmer strømmede i aftenens løb gennem aabne vinduer ud til hende. Og hun, som saa gerne vilde været derinde under lysekronerne, mellem alle disse unge, glade mennesker! Hendes liv havde i den sidste tid været saa ensomt og trist. Med tungt hjerte sneg hun sig hjemover. Hun var ikke langt fra graaden. Oppe i Homansbyen lagte nogle smaagutter. En af dem, et vakkert, velklædt barn, kom ved et tilfælde til at ramme fru Collett med en sten, idet hun passerede. Hun forstod godt, at han ikke gjorde det forsætligt — men alligevel... Det var for hende som et symbol. Hun havde en fornemmelse af, sagde hun, som om hele Kristiania by i denne smaaguts person havde stenet hende. Og den bitre, tunge følelse, der havde fyldt hende hele dagen, fik nu udbrudd... Ikke længer sig selv mægtig, højt hul-kende, kom hun tilbage til sit logis.

Her maa jeg erindre Chr. Kroghs fortælling om hende, at da hun engang snublede i en gade, man holdt paa at brolægge, raabte hun: »Selv stenene i denne by reiser sig mod mig!«

Hun havde i det hele taget en ulyksalig evne til at suge bitterhed af alle forhold, selv de lyseste. Mistænksom var hun, som den evig skuffede bliver det . . . Efter den første tilfreds-

stillelse over en seir eller udmærkelse kom altid refleksionen, der som en giftig syre opløste alt . . . Havde den vundne seir virkelig nogen værdi? Var den bragte hyldest oprigtigt ment?

Paa sin 80aarige fødselsdag feiredes hun som neppe nogen kvinde i Norges land har været feiret. Det var en af de herligste, mest stemningsrige fester, vi har haft her hjemme. Høi og lav, kvinde og mand, enedes om at frembære hende en dybtfølt tak. Ingen ringere end Henrik Ibsen førte hende til bords og overrakte hende blomster. Studenterne bragte hende et fakkeltog, og en procession af kvinder, vistnok den første i dette land, hyldede hende som kvindesagens forkæmperke.

Hun var ogsaa lykkelig over denne almene anerkjendelse, men ikke længe. Tvilen indfandt sig paany, den altid gnavende tvil. Kom ikke anerkjendelsen for sent? Og var der ikke noget hult ved den? Hvis der virkelig fandtes saa megen godhed og beundring for hende i Norges land, maatte hun jo i sit lange, trætte, ensomme liv, længe før sin 80aarige fødselsdag, have mærket det. Men hun havde kun mødt kulde og utak. Og det kunde hun ikke glemme.

»Hvad følte De?« spurgte jeg senere, »da

De hin festaften sad ved Henrik Ibsens side, hilset med flammende fakler af Norges ungdom?»

»Det skal jeg sige Dem,« svarede hun efter en pause, med et smil, der i sin blanding af bitterhed og triumf var ejendommeligt for hende. »Jeg tænkte paa det gamle Gogstadskib.«

»Gogstadskib?»

»Ja, jeg følte mig som en slig gammel viking-skude, der efter lang tids glemsel er gravet ud af hougén og nu staar der i lyset til beskuelse for en flok tilstrømmende nysgjerrige. Skuden er desværre ikke længer, hvad den engang var — — forgyldningen og stadsen er borte.« —

Med alle feilsyn og bizarrerier var fru Collett en høisindet kvinde, for hvem enhver, der gjorde hendes nærmere bekendtskab, fik den dybeste agtelse. Det var som en større og fornemmere tid end vor havde sat sit mærke paa hende. Og saa denne sindets blændende renhed, denne sky jomfruelighed, som hun, emancipationens forkjæmperske, bevarede lige til det sidste! Det var, som om hun, uberørt af tidens smuds, havde svævet over jorden, uden at betræde den.

Hun var en trofast ven. Klandresyge var hende fremmed, vennernes rygter var hos hende i sikre hænder. Hun afskyede personalkritik,

ligesom det pinte hende at blive indviet i dagens cronique scandaleuse.

Til nød kunde man meddele hende en uædel handling af en mand, men aldrig af en kvinde. Hendes ensidighed i denne retning var hendes styrke. For hende var kvinden noget helligt og uangribeligt, hævet over kritik. Selv for den mest feilende af sit kjøøn fandt hun tusen vel-talende og spidsfindige undskyldninger, og forsvarede vedkommende med en advokats dygtighed.

Samtiden havde et skarpt øie for Camilla Colletts smaa svagheder, dem hun selv aldrig lagde skjul paa, uopløseligt knyttede som de var til arten af hendes talent. For eftertiden vil hendes billed staa i den forklarelse, som afstanden giver, i en kysk og streng skjønhed, med marmorets rene glans.

Mit andet møde med Ibsen. *)

(Sommeren i Berchtesgaden.)

Publikum har til alle tider haft en let forklarlig interesse for den store mands privatliv. Det vil vide, hvordan han ser ud i hjemmets fortrolige omgivelser, hvor han ganske er sig selv som skuespilleren, der har forladt den aabne scene; det vil vide, hvordan han er i slobrok og tøfler, hvilke hans yndlingsretter er, hvordan han »nyser og hoster« etc.

Men for den, som har haft det held at staa en saadan berømthed nær, blir det ikke let at holde den gyldne middelvei. Er han for discret i sin skildring, blir han let kedelig; for-

*) Ved nedskrivningen af disse erindringer har jeg ikke stølet paa min hukommelse, men gjort uddrag af breve, skrevne under mit samvær med Ibsen, til min familie i Bergen.

tæller han sanddru, uden al retouche, hvad han ved, blir han anklaget for pietetsløshed og staar endog i fare for at fornærme den store mand, som allerede ligeoverfor efterverdenen har indtaget en bestemt positur, hvori han kræver at sees . . .

Vinteren 79—80 betragter jeg som en af de skønneste og indholdsrigeste i mit liv. Jeg tilbragte den i München, mellem glade landsmænd, malere og polyteknikere, som studerte der, og i næsten daglig omgang med Ibsen, som i et venligt brev havde raadet mig til at forlade Paris og slaa mig ned i Bayerns kunstelskende hovedstad, hvor der var saa meget at se og lære —

Om aftenen var jeg i reglen i Ibsens gæstfrie hjem, ved middagstid mødte jeg ham undertiden i »Achaz«, en af Münchens fine restaurationer, hvor foruden Ibsen, Paul Heyse, professor Carriere, den gamle digter og jæger Frants Kobbel, dr. Oswald Schmidt og flere andre af Münchens literære og videnskabelige notabiliteter samledes for at drikke en bock og passiare sammen om dagens begivenheder.

Ibsen deltog lidet i konversationen, men var en gløg tilhører. Man kunde mistænke ham for at han i al stilhed optog studier.

Paul Heyse nægte stor beundring for Ibsen, hvis værker han læste, dog ikke uden anstrængelse, i originalsproget. »Per Gynt« gav ham saaledes mangan haard nød at knække.

Efter den første ophørelse i München af »Hærmændene paa Helgeland«, aflagde Paul Heyse Ibsen et takkebesøg. Han omfavnede ham med ægte sydtysk varme og sagde begejstret om sproget i stykket. »Slig maa guderne i Valhal tale.«

Det var denne vinter at Ibsens »Et dukkehjem« (der paa tysk kaldes »Nora«) gik for første gang over Münchens scene. Ibsen havde været saa elskværdig selv at forære mig sit nye skuespil, ledsaget af en venlig tilegnelse. Gang paa gang havde jeg læst det, grebet af dets dristige tanker og dets dystre poesi, anende at jeg havde et storværk for mig, der vilde rive kvinderne ud af deres passive ro og faa dem til se med nye, forfærdede øine paa deres stilling i samfundet. Jeg havde ogsaa i min entousiasme skrevet lange artikler om det til aviserne i hjemmet.

Ibsen viste mig den opmærksomhed at sende mig billet til forestillingen. Da jeg samme dag som stykket skulde gaa om aftenen var oppe hos Ibsen for at takke ham for billetten,

gav han mig uopfordret en større sum til en ung, syg kunstner fra Norge, der levede i München, og om hvis nød jeg havde fortalt ham.

Inden jeg klædte mig om til premiéren (jeg var saamænd i kjole og hvide glacéhandsker) ilte jeg hen til min stakkers landsmand, som boede langt borte fra mig, i en byens udkanter. På hele veien derhen tænkte jeg paa Ibsen. Dette smukke træk af ham rørte mig. Og overtroisk som jeg var, tænkte jeg: »Denne gave vil bringe ham lykke, stykket vil slaa an« —

Overgangen fra den syge kunstners triste hybel til det glimrende oplyste residensteater med de mange glade mennesker, gjorde et dybt indtryk paa mig og vakte mange sære tankeforbindelser . . .

Sammen med digterens søn, Sigurd, sad jeg i en af de første loger, tæt ved scenen, en loge, der udelukkende var reserveret Ibsens. Mange kikkerter rettedes mod os, mens ouverturen spilledes. Publikum troede nemlig at Ibsen vilde indfinde sig i logen, men han holdt sig klogeligt bag kulisserne, og fru Ibsen mødte heller ikke, hun var for nervøs til at taale premiérens spænding.

Selv sad jeg i en angst, en feber som om det var mit eget stykke, der nu skulde dømmes

af publikum . . . Min store landsmands hæder følte jeg som min egen. Mit hjerte bankede, uroligt flytted jeg mig paa sædet . . . Fru Ibsen, der sad hjemme i sin dagligstue, fjernt fra scenen for sin mands seier eller nederlag, kunde umulig være mere »nervøs« end jeg.

Ja, maatte det bare gaa godt! Tyskernes smag var jo i mange punkter saa afvigende fra vor, de var i det hele mere konvervative i sit tænkesæt, ikke mindst i sin opfatning af kvindesagen. Stuart Mills teorier havde desværre fundet liden anklang i »das grosze vaterland«, hvor kvinden fremdeles indtog en mere underordnet stilling end hos os oppe i norden. Alle universiteter var saaledes dengang endnu lukkede for hende.

Jeg applauderte saa mine hvide hansker revnede, naar der gaves mindste anledning dertil og saa forbitret paa et par militære herrer i sidelogen, som efter min mening indtog en fornærmelig reserveret holdning. Den unge Ibsen, der foruden mange gode egenskaber ogsaa har den at være usædvanlig behersket, søgte at berolige mig. Tyske løjtnanter er ikke at spøge med, mente han, de er straks færdige med en udfordring.

Første akt slog ikke fuldt an trods fru Ramloes geniale spil. Man kunde mærke at meningerne var delte. Forundringen over det nye, det fremmede var større end den glædefyldte forstaaelse.

Den unge Ibsen løb hjem i mellemakten for at melde moderen hvordan det gik.

Men efter anden akt blev Ibsen fremkaldt, og efter siste akt var bifaldet stormende. Seiren var vunden. Dog blandede der sig i jubelen en del hyssen, af utilfredshed med stykkets dristige løsning — en hyssen, der døde hen, da digteren viste sig bag rampen. Da lød applausen enstemmig, dens bølger steg som et hav op mod digteren, der gentagende bukkede, idet han trykte haanden mod hjertet.

Sigurd ilte hjem for at fortælle moderen det endelige resultat. Jeg drev frem og tilbage udenfor teatrets private dør, ventende paa Ibsen. Endelig kom han. Han kom alene og var øiensynlig i stærk sindsbevægelse. Jeg lykønskede ham hjerteligt. I taushed tog han min arm og støttede sig til mig, mens vi spaserte sammen til hans hjem. Jeg følte, hvor han skjälv over hele legemet. Han befandt sig ikke vel, sagde han. Det kom ikke af spændingen alene, men af det lange, dræbende ophold bag kulisserne, hvor at-

mosfæren var saa kvalm og blandet . . . Jeg fulgte ham lige til døren, uden at gaa op og drikke the med ham som jeg pleiede.

Da jeg dagen efter besøgte en af Münchens første kaféer var der kun tale om Ibsens stykke. Overalt lød navnet »Nora« (udtalt med rullende Münchener-r) i mere eller mindre begeistrede toner. Stykkets opførelse havde været en begivenhed af rang for den stille kunstnerstad.

Paul Heyse, der havde glædet sig saa til at være tilstede ved premiéren, havde desværre maattet forlade byen og for sin helbreds skyld tage til et badested.

.

Sommeren nærmede sig. Man lagde allehaande reiseplaner for sæsonen. Jeg tænkte at tage til Berchtesgaden, hvor jeg vidste, at den elskværdige Jonas Lie med familie boede. Fru Ibsen og søn vilde reise til Norge, Ibsen derimod havde ikke bestemt sig for noget sted, sandsynligvis blev han i ro i München.

Fru Ibsen og søn reiste. Den siste aften var jeg sammen med dem i hjemmet. Fruen bad endnu engang indtrængende Ibsen om at tage med dem til Norge, hvor alt var »saa

deilig«. Han stod et øieblik i tvil, saa jeg, hans hustrus varme ord lod til at gøre virkning paa ham, men enten det var en rest af gammel bitterhed mod fædrelandet eller ulyst til at bryde op fra det gamle, kære München og sine regelmæssige vaner der, i sidste øieblik sagde han bestemt nei.

Ibsen holdt lidet af landlivet. Han var et udpræget bymenneske, en skarpt iagttagende digter, for hvem menneskehjertet og ikke naturen var det mest tiltrækkende studium. Som dramatiker havde han desuden ingen brug for naturskildringer, han overlod dem til novellisten.

Han udtalte engang til mig sin forundring over, at folk, der eiede et komfortabelt hjem havde slig iver, straks den første varme kom i luften, at forlade byen for at døie ondt ude paa landet. Man renoncerte paa det daglige livs vante velvære og bekvemmeligheder, paa arbejdsværelsets stilhed, paa sin gode seng, paa kaféen med aviserne, paa sin daglige omgang etc., for at lukke sig inde i et daærligt hotel i en menneskeforladt egn, hvor man i reglen til de øvrige onder maatte føie stygt veir, der nødte én til at være fange inden fire vægge, uden byens ressourcer til at fylde tomheden.

I sin uvilie mod landlivet lignede han fru Collett, som altid om sommeren foretrak at besøge Paris istedetfor at tage til Jotunheimen. »Paris er mit sanatorium,« sagde hun.

Han skildrede mig engang en storby ved sommertid, hvor skøn og eiendommelig den er trods eller rettere paa grund af sin forladthed. Og naar Ibsen talte slig, maatte jeg tænke paa Rom, som jeg var flygtet fra om sommeren, men hvoraf en norsk billedhugger, som omstændighederne nødte til at være der hele aaret, havde givet mig en rigtig lokkende beskrivelse.

»Den, som ikke har seet Rom i sommerdragt, naar alle de reisende er borte, ved igrunnen ikke hvad Rom og Roms folkeliv er,« sagde han begejstret. —

Da jeg stod ibegreb med at forlade München, sagde Ibsen til mig at ogsaa han tænkte at slaa sig ned i Berchtesgaden, som han kjendte fra før, og paa sin høflige vis tilføiede han, at hvis jeg ikke havde noget derimod, vilde han gøre følge med mig.

Jeg blev naturligvis meget glad over Ibsens beslutning og lofte mig i mit stille sind meget udbytte af turen. — En hel sommer alene sammen med Ibsen!

Det var en deilig, solhed Julimorgen, at jeg med let hjerte rullede afsted til stationen, hvor jeg efter aftale skulde træffe Ibsen. Skønt jeg kom i god tid, var Ibsen, der er punktlig indtil ængstelighed, allerede arriveret. Han bar en ny, elegant reisedragt og en stor, bredskygget filt-hat, der gjorde ham halvt ukjendelig.

Paa jernbaneturen nedover, fik jeg indtrykket af at Ibsen betragtede mig som et saare upraktisk væsen. Jeg maatte altid holde mig i hans nærhed, og da jeg ved et stoppested vilde forlade den kvalme kupé et øieblik, forbød han mig det, frygtende for at jeg ikke fandt tilbage i rette tid etc.

I Salzburg gjorde vi et lidet ophold for at vente paa diligencen, der samme aften skulde føre os til Berchtesgaden. Ibsen var saa elskværdig selv at være min cicerone i den gamle, berømte by, som har æren af at være Mozarts fødested.

Vi slentrede omkring i de tomme, solstegte gader, hvis hvide huse med markiserne og de nedrullede grønne persienner havde noget italiensk ved sig. Ibsen viste mig erkebispens gamle palads, hvis stil ogsaa mindede om Italien. Mozartpladsen fik jeg dog ikke se, heller ikke Mozarts hus, hvor der findes saamange erin-

dringer om »Don Juans« og »Figaros« verdensberømte komponist.

Jeg havde netop læst Marie Antoinettes historie og maatte med vemod tænke paa, hvor barnlig fornøiet, hvor straalende hun var, da hun som Ludvigs brud paa veien til Paris holdt sit indtog i Salzburg, uden anelse om den tragiske skæbne, hun gik imøde.

Da vi ankom til Berchtesgaden, var hotellet ganske fuldt. Der var kun et lidet værelse at opdrive, og vi maatte nøies med for den første nat at dele værelset sammen.

Jeg var ikke længe om at opdage at Ibsen med alle sine fortræffelige egenskaber var, hvad vi kalder »morgengnaven«. Hans humør lignede solen deri at det steg med hver time.

Gjorde jeg ham om morgenen, straks efter at vi var staaet op, et uskyldigt spørgsmaal, fik jeg til svar kun en advarende kremten. Det var som om han vilde sige: »Hvor kan det dog falde et civiliseret menneske ind at tiltale et andet paa denne tid af døgnet!«

Senere hen paa dagen begyndte han at snakke lidt, efter middagen blev han medgørlig og venlig og om aftenen gik denne venlighed over til en høi grad af godmodig elskværdighed.

Men var Ibsen ikke af mange ord, var til gengæld hans smil, hans haandtryk eller den maade, hvorpaa han klappede en gæst paa skulderen, forunderlig udtryksfuld. Jeg fik indtrykket af at Ibsen besad en sjælelig blufærdighed, som hindrede ham i at klæde de hjertelige følelser i ord, som andre, mindre dybe og sky naturer, har saa let ved at tolke.

En liden historie, som illustrerer dette!

En af mine venner, en norsk maler, havde været gæst hos Ibsen om aftenen. Da jeg senere spurte ham, hvordan besøget var løbet af, og hvad Ibsen havde sagt til ham, svarte han:

»Ja, han sa' igrunden ingenting til mig, du, men den inderlige maade, hvorpaa han stoppede en pibe til mig, og det venlige blik, hvormed han rakte mig den, var saa indtagende, at jeg blev ganske varm om hjertet ved det«.

Berchtesgaden, der hjemme hos os især er kendt ved, at den i aarrækker har været Jonas Lies sommerhjem, ligger i det bayerske høiland, i en dyb, skovbevokset dal, hvorigennem floden Achen bugtende slynger sig, omgivet af indtil 8000 fod høie, sneklædte fjelde, af hvilke især Watzmann drager blikket til sig ved sin mærkelige form.

Ibsen sagde, at Watzmann var et af de vakreste fjelde, han i sit liv havde seet.

I nærheden af Berchtesgaden findes den berømte »Königssee«, hvortil saamange reisende hvert aar valfarter.

Byen er liden, den havde dengang knapt 2000 indbyggere, der hovedsagelig ernærer sig ved kvægavl. Den stedse stigende turiststrøm giver ogsaa en god indtægt. Mange af bønderne udmærker sig ligesom de norske ved at skære smukke arbejder i træ og horn og elfenben.

I den første tid trivedes jeg ikke rigtigt i Berchtesgaden, da det regnede uafbrudt, værre end i Bergen — og det vil sige meget! Bayernerne kaldte sig imellem meget respektstridigt stedet for »Vorherres natpote«. Med Italiens solskin og blaa himmel i frisk erindring, kunde jeg slet ikke forsones mig med denne evige graaveirsstemning.

Desuden følte jeg mig ensom. Ibsen holdt sig for det meste paa sit værelse, hvor han arbejdede, og jeg kendte slet ikke gæsterne i hotellet.

Men saa brød solen en god dag frem gennem regnskodden, — og byen var saa forvandet, at det vers, jeg senere skrev til Bergen, kunde passe paa Berchtesgaden:

»Af slør du skjules som en kvinde bly.
I regn og taagers flor du ind dig hyller,
men falder sløret — og dig sol forgylder,
du er saa skøn som ingen anden by.«

Ja, Berchtesgaden var 'skøn,' vidunderlig skøn, naar uveiret havde raset ud, naar egnen laa der dugfrisk efter badet, saftig grøn og smilende, de skogklædte fjeldsider og de hvide snetinder lyste i solen, mens det duftede berusende stærkt af gran, af furu, af tusen smaa alpeblomster.

En slig ren, frisk, velgørende luft som i Berchtesgaden finder man ogsaa kun i høifjeldsnaturen . . . Og en saadan appetit som den gav! Og en saadan søvn! Den overfaldt mig om aftenen uden varsel, det var med møie at jeg fik klæderne af mig, inden jeg kom i seng.

Her var vældige, snedækte fjelde som hjemme i Norge, forenet med en rig, frodig vegetation, som man kun finder den sydpaa. Mellem det grønne, omgivet af haver og lunde, laa lyse villaer, gammeldags spidsgavlede bønderhuse, smaa badhoteller, vakre kirker, det hele billed i gletschernes straalende ramme . . .

Den gamle, gotiske stiftskirke fra middelalderen, virkede især mægtigt, liggende paa et

høit sted, hvorfra den ærværdigt skuede ud over landskabet.

Det storartede og det milde, syden og norden, var i denne natur vidunderligt blandet.

For modtagelige kunstnersjæle vil Berchtesgaden i sin eiendommelige alpeskønhed altid have en stor dragning. Det er ikke alene Ibsen og Jonas Lie, som er bleven fængslet af stedet. Kjerulf, vor fine, sjæfulde tonedigter, har ogsaa opholdt sig her og paa denne stille plet fundet lykken.

Ibsen gav snart sit liv i Berchtesgaden det samme regelmæssige præg som i München. Arbejde, spaseture, maaltider etc. alt ordnet som paa en snor.

Om formiddagen sad han ved skrivebordet, (jeg vidste at han efter en kort hvile ovenpaa »Dukkehemmet« var begyndt at skrive paa en ny digtning) siden vandring i det frie, efter midt dagen en liden lur paa sofaen, saa correspondance etc.

Om Ibsen har været en god turist i sin ungdom, skal jeg ikke kunne afgøre, nu holdt han ialfald ikke af at klatre op mellem fjeldene, ulig sin hustru, der var en dristig tindebestigerske,

med hvem jeg i sin tid gik op til det 8000 fod høie Hühnerspiel i Tyrol.

Ibsen holdt sig til den brede, magelige landevei nede i dalen, hvor han til bestemte tider vandrede, langsomt og grublende, overladende sig til sine tanker.

Bønderbørnene vendte sig i reglen for at se efter den mærkelige skikkelse . . . Mange af smaapigerne vidste godt at han var »*der grosse dichter aus Norwegen,*« og neiede ærbødigt, idet de gik forbi. Gutterne var mere tungnemme.

Ibsen, der havde faaet ord for at være saa barsk og utilgængelig, var ligeoverfor mig godheden og venligheden selv. Hans usædvanlig tause maade at være paa — der var dage, hvor han næsten ikke mælte et ord — kunde dog undertiden virke trykkende paa mig, især ved de lange maaltider.

Ibsen og jeg spiste ved et bord for os selv, afsondret fra de øvrige gæster. Efter en saadan ordknap middag kunde jeg derfor føle det som en befrielse at blande mig mellem gæsterne og af hjertens lyst le og snakke med nogle unge bayere i min egen alder.

Der krævedes ikke liden diplomatisk takt for daglig at omgaaes Ibsen. Jeg tillod mig ikke at introducere nogen til ham, heller ikke til

at stifte nye bekendtskaber eller dyrke de gamle, af frygt for at det kunde mishage ham, i hvis selskab jeg nu engang havde den ære at befinde mig.

Vi levede i det hele taget i en fornem isolerthed.

Da en ung kunstner fra München, en bekendt af mig, pludselig ankom til hotellet, mens vi spiste til aftens, og uden forespørgsel, paa en noget nonchalant maade, tog plads ved vort bord, fik han af Ibsen en alt andet end naadig modtagelse. Digteren er ikke til at spøge med, naar han bliver vred. Og da faar hans stemme en egen hviskende klang, der skræmmer én mere end den mest hørøstede bebreidelse.

Dog denne hans misfornøielse med den mindre velopdragne kunstner gik snart over, men jeg har ved andre leiligheder seet Ibsen vred for alvor, — og da var han forfærdelig.

Georg Brandes har i »Gennembrudsmænd« givet en karakteristik af Ibsen, der altid vil tjene som kildekrift, resultatet som den er af et personligt bekendtskab, en dyb, sympatetisk gransken af digterens værker og af en fortrolig brevveksling med ham. Brandes' aandfulde, skarpsynte skildring staar efter min mening uendelig høit over vor landsmands, hrr Jægers

arbejder over samme emne. Disse er for det meste en servil panegyrik. Brandes skriver blandt andet:

»Jeg kender to udtryk i hans ansigt. Det første er det, hvor smilet, hans gode og fine smil, gennembryder og bevægeliggør ansigtsmasken, hvor alt det hjertelige, inderlige, der ligger dybest i Ibsens sjæl, træder én imøde — — Men jeg kender ogsaa et andet udtryk i hans ansigt, det, som utaalmodighed, vrede, retfærdig indignation kan give det, et udtryk af næsten grusom strengthed, der minder om ordene i hans skønne gamle digt om Terje Vigen:

dog stundom gnistred hans øie stygt
helst mod uroligt veir —
og da var der faa, som uden frygt
kom Terje Vigen nær.«

Ibsen var denne sommer mere indesluttet og tankefuld end sædvanlig. Det var nemlig »Gengangere«, som han var begyndt at skrive paa, aaret efter fuldførtes dramaet i Sorrent.

Med Oswalds tragiske skæbne for øie var han lidet oplagt til at føre en munter og tvangløs konversation. Ibsen meddelte mig ikke en

stavelse, om, hvad der saa fuldt ud beskæftigede hans sind — og som ham uafvidende interesserte mig saa stærkt. En antydning fik jeg dog.

Da vi en dag med tyk, taaget regnluft — hvad vi som sagt hyppigt havde her mellem fjeldene — spaserte ned i dalen langs den brusende flod, var jeg indiscret nok til at komme med en bemærkning om det arbeide, som for tiden lagde beslag paa alle hans tanker.

»Det er en familiehistorie, trist og graa som denne regndag«, sagde han rolig.

Senere, da jeg fuld af spænding læste »Gengangere«, som jeg tilligemed »Vildanden«, hvor Hedevisgs usigelig rørende skikkelse forekommer, betragter som Ibsens genialeste, mest beundringsværdige værker fra hans siste periode, maatte jeg jo mindes disse ord, naar dramaets uhyggelige graaveirsstemning lagde sig altfor tung for brystet.

Naar Ibsen arbeidede paa en ny digtning, krævede han den dybeste stilhed og afsluttethed. I undfangsens øieblik kunde et vindpust, en bagatel bringe ham ud af ligevægt. Han vilde helst afsondre sig fra alt og alle, gaa i kloster, aandelig talt.

Som silkeormen paa sin væv spandt han ensom og uafbrudt paa sin tanke, forfølgende

den i dens mindste nuancer, knyttende traaden i taushed fra den ene dag til den anden . . .

At rive sig løs fra sin fantasiverden for at opfylde en af hverdagens sædvanlige pligter, voldte ham da en sand pine.

Et forretningsbrev, som nødvendigt maatte besvares, en visit, der skulde aflægges, kunde i hans daværende stemning virke som et stenkast, der brutalt rev et hul i hans finé, kniplingslette tankevæv . . .

Især generte det ham at svare paa forretningsbrevene fra forlæggere og teaterdirektører. Hvor ofte tilbød jeg mig ikke at være hans sekretær og besørge denne brydsomme del af hans korrespondance — men altid fik jeg et venligt, smaaleende afslag. Jeg havde maaske ogsaa manglet den praktiske dygtighed, som et sligt arbejde fordrede.

Vi talte engang om en bekendt forfatter, der uafsladeligt deltog i middagsselskaber, hvor han lod sig fêtere.

»Hvor er det muligt, at den mand kan faa tid til at concentrere sig og skrive noget, som duer!« udbrød Ibsen. »Jeg fatter det ikke.«

For ham var et saadant liv en absurditet.

En formiddag, kort efter vor ankomst til Berchtesgaden, sagde Ibsen til mig: »Nu faar vi hilse paa Jonas Lie og frue.«

Den, der blev glad, var jeg. Jeg havde altid havt stor lyst til at stifte personligt bekendtskab med »Den fremsyntes« digter. Hvor tidt havde jeg ikke læst dette sjælfulde, originale værk, hvori hele Nordlands mystiske poesi aabenbarer sig!

Lie boede i et lidet, venligt, hvidmalet hus med en have foran, ikke langt fra vort hotel. Han kom os allerede imøde paa trappen, ønskende os et hjerteligt velkommen. Ibsen forestillede mig, og jeg fik straks et godt, norsk haandtryk. Jeg holdt af Lie fra første øieblik.

Inden min afreise fra Norge, havde jeg i et illustreret blad seet et billed af ham, hvor han var fremstillet som en ungdommelig, lidt smægtende skikkelse, med langt haar og en blomst i knaphullet — og blev derfor nu ikke lidet overrasket ved at møde en ældre herre med en sort kalot paa hovedet.

Hans eiendommelige, uregelmæssige ansigt med det mørke, gløgge, undertiden stikkende blik mindede én om de finner, som han saa tidt og med mesterskab har skildret. Der er ogsaa efter al sandsynlighed finneblod i denne Nord-

landets digter. Selv indrømmer han det i et lidet vers, »Finskud«, hvori han taler om sin afstamning.

Hver lørdagskvæld var Ibsen og jeg faste gæster hos Lies. Det var deres »modtagelse«. Lies tid var ellers fuldt optaget, han skrev af al magt paa sin sjøroman »Rutland«, som skulde være færdig til jul, for da som et koseligt vennebrev at hilse paa alle familier i »de tusen hjem.«

Jeg glædede mig hele ugen til disse besøg. Foruden at være sjældent behagelige og elskværdige havde Lies en forunderlig evne til at gøre det hyggeligt og hjemligt for enhver, der besøgte dem.

Det var som om vi igen var hjemme i Norge, naar vi sad der i Lies lille, venlige havestue, mellem hans prægtige frue og begavede, sjældent velopdragne børn.

Alt var norskt i Lies hjem, det huslige stel, maden, anretningen ligetil tjenestepigen, der varted op ved bordet.

Lig vore gamle forfædre, der drog til Island, havde familien taget sine høisædesstolper med sig.

Det norske flag, som med sine friske farver allerede hilste én i entréen, hvor »gutterne« havde

hængt det op, hang i sandhed ikke der som et tomt symbol.

Efter den hjemlige, solide aftensmad med oksesteg og poteter og grønsager, kom toddyen og cigarerne paa bordet. Stemningen blev høist livlig. Den lille, norske koloni i Berchtesgaden lod i øieblikket ikke til at savne det fjerne fædreland.

I Lies intime kreds, hvor tonen var saa hjertelig og fortrolig, præget af gode menneskers velvilie for næsten, han være fornem eller ringe, blev Ibsen som et nyt menneske.

Jeg kendte ham neppe igen. Den tause talte, den indesluttede blev fortrolig. Og det lidt bitre og mistænksomme, der som en rest af fortidens modgang, kunde ligge som et bundfald i hans sind, skylledes hélt væk.

Lie var jo ogsaa hans gamle ven og studiekammerat, med hvem han havde tilfælles saa mange gode, kære erindringer. — Der behøvedes blot en liden ordets gnist — og hele fortiden stod i lys lue for dem.

Ibsen lo og fortalte gemytlige historier, mens han ivrigt røg af cigaren, og han ødelagde derved ganske det strenge billed, som efter »Brand«s udgivelse de fleste har dannet sig af ham.

Vi fik saaledes høre den morsomme oplevelse fra Ægypten, hvor han som bekendt var kedivens gæst ved Suezkanalens aabning.

Den flotte kediv havde blandt andet foræret Ibsen som et tegn paa sin naade — en ung, smuk negerpige. Ibsen, den mest eksemplariske ægtemand, kom i stor forlegenhed over denne gave. Bare han kunde blive kvit den igen! Han skrev imidlertid hjem til fru Ibsen, og skræmte livet af hende ved at melde hende den snarlige ankomst af — »en sort medhustru.«

Jeg har selv hørt Ibsen drille sin frue med denne kedivens eiendommelige foræring. Ibsen sagde smaaleende til hende, at han fortjente hendes store taknemmelighed, fordi han havde ladet »den sorte medhustru« blive tilbage dernede i Ægypten mellem pyramiderne og sfinxerne istedetfor at tage hende med til hjemmet, hvad han havde ret til, da hun jo var hans lovlige eiendom. Men fru Ibsen vilde ikke høre paa det øre. Hun rystede i taushed paa hovedet med sit indtagende smil. —

Det morede Ibsen i samtalens løb at udslynge paradokser, som æggede til modsigelse, til angreb, og gav samtalen en lidenskabeligere karakter. Ofte udfoldede han et strømmende lune, der ikke altid var frit for en viss kynisme, —

et robust lune, der mindede os om at vi havde »Per Gynts« skaber mellem os.

Til andre tider drøftedes alvorligt de største spørgsmaal, som kan sysselsætte et menneskehjerte, tro, udødelighed etc.

Jeg erindrer at Ibsen ved en saadan leilighed ytrede: »Jeg har ingenting imod at leve lidt længer — man er jo altid nysgerrig efter at se hvordan verden udvikler sig — og jeg frygter heller ikke døden. Dog maa jeg tilstaa, at naar jeg er midt i en ny digtning, ængster den tanke mig, at jeg kunde kaldes bort, inden arbeidet var færdigt. Man vil jo ikke gerne dø, inden man har faaet sagt, hvad man har paa hjerte.«

Naar Ibsen, denne store tvivler, der har rokket ved alle vore gamle idealer, udslynged den ene nye, uforfærdede tanke efter den anden, angribende stat, kirke, ægteskab etc., kunde det hænde at fru Lie, der var opdragen i et gammelt, rettroende embedsmandshjem, modsagde ham med argumenter, hentet fra bibelen.

Ibsen var hende øiensynlig for revolutionær.

Men Ibsen var kun revolutionær i sin tale og i sin digtning, ikke i sit daglige liv, heri saa ulig Bjørnson, der steilt, ofte hensynsløst bryder med alle former, med gammel skik og brug for at hævde sit mægtige jeg.

Kun i fantasiens uangribelige, over alle samfundslove hævede verden er Ibsen sig selv.

»Jeg gemmer mig under fligen
af mørkets skræmselsslør,
da ruster sig al min higen
saa ørnedjærv som før,«

bekender han i sit digt »Lysræd«.

Han, der foragter bourgeoisiet og som i »Helmer« har udleveret typen til vor kritik, har selv ikke saa lidt af en bourgeois i sig, korrekt og konservativ til fingerspidserne som han er i det daglige samliv, med en saa stor respekt for »det passende«, det engang vedtagne, at enhver art af formløshed, selv hvor den har ungdom og genialitet til undskyldning, støder ham som et udslag af raahed eller manglende dannelse.

Han forlanger agtelse af den samme spidsborgerverden, som han i sin digtning hudfletter — og giver den agtelse, ialfald en formel, tilbage.

Ibsen har i sin tankes vilde oprørskhed og sit livs bundethed af konventionelle former, megen lighed med Goethe.

Vort moderne samfund som det nu engang er ordnet ved love og institutioner, har delvis

skylden for denne dualisme hos en Goethe, en Ibsen. Det tillader ikke borgeren og individet at smelte sammen til ét.

Men tilbage til Lies lørdagssammenkomster!

En aften talte vi om adelen. Jeg kunde ikke fatte dens berettigelse, sagde jeg, og var glad over at den var afskaffet hos os.

Helt uventet fik jeg modstandere i baade Ibsen og Lie — digterne fra vort demokratiske Norge. Ibsen gav mig et lidet kursus i adelens historie, hvorledes personlig fortjeneste og tapperhed i krig oprindelig havde været med at danne den — og Lie talte paa sit sømandssprog (han skrev som sagt dengang paa «Rutland») om store fregatter (adelen) og smaa joller og baade, der før i deres kølvand —

Det var dengang. Nu savner jeg selv bittert nok et adeligt element i vort samfundsliv.

En anden kvæld faldt talen paa Goethe og hans forhold til Christiane Vulpius, der styrte hans hus, og som senere blev Goethes hustru. Goethe benyttede sig som bekendt af slagtum-melen ved Jena til ubemærket at gifte sig med hende. Ægteskabet blev dog som vi ved alt andet end lykkeligt. Ibsen beundrede Goethes »guddommelige egoisme«, især som den traadte frem i hans brevveksling. Da Goethe saaledes

modtog en kunstnerisk udstyret takadresse fra en stad ved Rhinen, svarte han, at vel var adressen pæn, men det havde været bedre, om staden havde sendt ham lidt af den gode Rhinskvin, som den var berømt for.

Et af Ibsens paradokser var, at ingen virkelig digter kunde opstaa eller ialfald trives i Preussen, Bismarcks sk nhedsfiendske fædreland. Da jeg nævnte den geniale, ulykkelige Heinrich v. Kleist, svarte han triumferende. »Men han beviser jo netop, hvad jeg siger. Han skød sig jo, fordi han havde den ulykke at være født i Preussen. Han kunde ikke holde det liv ud.«

For de tyske digtere, Otto Ludwig og Friedrich Hebbel*) havde Ibsen sl gtskabets dunkle sympati . . . Han anbefalte mig at l se den førstes novelle »Michael Kohlhaas«, et ægte mesterværk, paastod Ibsen, og hvad uforglemmeligt indtryk den andens skuespil »Maria Magdalene« har gjort paa ham, beviste best det nøie referat han paa en dramatisk maade gav os af handlingen. Jeg saa levende for mig de forskellige optrin og jeg hørte ikke uden medlidenhed den gamle faders siste, trodsigt fortvivlede

*) Tyske kritikere som Adolf Bartels karakteriserer Hebbel som en forløber for Ibsen og hans problemdigtning.

udbrud: *Ich verstehe die welt nicht mehr* — et ord, der længe havde forfulgt Ibsen.

Under en pause i samtalen reiste frue Lie sig og vendte tilbage med en opslaaet bog, der viste sig at være »Et dukkehjem«. Hun læste Noras replik om julegaverne: »Og her er en dukke og dukkeseng til Emmy, det er nu saa simpelt, men han river det jo snart istykker alligevel«. Fru Lie fremhævede de understregede ord.

»Hvor tar De, en mand, saadanne replikker fra?« spurgte hun, »saa henrivende i sin fuldendte naturlighed? De er jo som skrevne af en kvinde, en moder. »Men han river det jo snart istykker alligevel«. — De aflurer os alt«.

Ibsen smilte behageligt af den elskværdige værtindes enthousiasme. Da fru Lie jo er sin mands literære medarbeiderske, maatte en slig kompliment fra hende være ham dobbelt kær.

Og nu kom naturligvis kvindesagen paa bane.

Ibsen var oprindelig lidet velvillig stemt for tanken om kvindens frigørelse. Brandes fortæller saaledes i sit ovennævnte essay, at Mills berømte bog ingen sympati indgød ham, da den udkom og at Mills skribentpersonlighed var ham imod. Mills forsikring om, at han skyldte sin kone det

beste i sine skrifter, fandt Ibsen latterlig. Han var for udpræget individuel til at kunne forstaa et slikt samarbeide. Omslaget i Ibsens sind skyldes efter min mening indflydelsen af to sjeldne kvinder, der stod ham nær, hans egen hustru og hendes gode veninde, fru Collett.

For fru Ibsen har det første møde med Camilla Collett — det var nok i Dresden i seksti-aarene — havt en afgørende betydning.

Med al sin begavelse og fordomsfrihed var fru Ibsen — præstedatteren fra den orthodoxe norske smaaby. Hendes livsanskuelse trængte til paa flere vigtige punkter at frigøres. Det blev fru Colletts mission at aabne hendes blik for kvindens mislige samfundsstilling og nødvendigheden af at den forbedredes.

Fru Ibsen har igen paavirket sin mand, mindre ved ord, end ved eksemplets magt, ved en karaktérstorhed, der baade kan minde om gamle sagakvinder og om en saa moderne skikkelse som fru Alving. Hun forstod hvor ansvarsfuld hendes stilling som den berømte digters hustru var og følte sig tilslut som kønnets gesandt hos en digterisk stormagt, hvis ord naaede vidt og havde kraft til at hæve kvinden eller underkue hende.

Selv holdt hun hver dag i sin egen person det uangribelige pletfrie billed af en selvstændig og høisindet kvinde op for hans betragtning.

»Hendes maal er at tænde
mit syn i glød,
saa ingen fik kende
hvo hjælpen bød,«

siger han i sit skønne takkedigt til hende.

Fru Collett har selv fortalt mig hvor forundret hun blev, da hun første gang hilste paa Ibsen i hans Dresdener-hjem, ved at høre hans forældede anskuelser om kvinden, der kunde passe for en af det gamle testamentes profeter. Hun havde mere end en haard disput med ham paa sit køns vegne.

Fru Ibsen, der nu i fuldt maal eier den udviklede personligheds myndighed, sad dengang taus, taus som én, der ikke vover at tage parti. Ibsen og fru Collett førte udelukkende samtalen.

Fru Collett skulde senere hen til sin store glæde opleve, at Ibsen saalangt fra at være modstander af den store sag, hun havde viet alle sine kræfter, ydede den en begeistret anerkendelse.

»Et Dukkehjem« er jo kun en eneste forherligelse af kvinden.

Ibsens første uvilje mod kvindesagen tilskriver jeg delvis barndomsindtryk fra det pietistiske Skien. Hvor ofte har han ikke i bøger og prækener haft anledning til at høre Pauli strenge ord, at manden skal være kvindens hoved og herre, og hun hans underdanige tjenerinde — ord, der skrevne for flere tusen aar siden, ud af en primitiv tids standpunkt og et orientalsk livssyn, lidet kan anvendes paa vore moderne kulturforholde.

Forunderlig deilige var disse lørdagsaftener hos Lies i Berchtesgaden, og nu i erindringen faar de forhøjet glans.

Ofte aabnede vi døren ud til haven og saa det storartede fjeldlandskab ligge i sommer-nattens maanelys, med det høie, sneklædte dobbelttindede Watzmann ragende op lige foran os, mens der lød en sagte, ustanselig mumlen fra floden nede i dalen, hvorover sølvgraa taager svævede.

Derude i haven lekte jeg ofte blindbuk med Lies børn og følte mig selv som et barn,

overladende til Ibsen og Lie at diskutere videre livsproblemerne inde i stuen.

Mod min vilie bragte jeg forstyrrelse ind i en af Lies lørdagsaftener — og det gik saaledes til.

Ibsen havde engang, da vi paa veien fandt en lemlæstet padde, fortalt mig, at han ikke delte den sædvanlige modbydelighed for padder, øgler, orme etc. — tværtimod.

Jeg forstod saa godt Ibsen i dette stykke, for jeg har selv altid fundet at den gængse fordom mod stygtformede dyr og vanskabte mennesker er en grov uretfærdighed.

Disse stakkare har jo ikke skabt sig selv. Kunde de selv ha' valgt sin form, vilde padden sandsynligvis blevet sommerfugl og den pukkelryggede en Adonis.

En lørdagseftermiddag, da jeg spaserte i omegnen med Mons, den næstældste af Jonas Lies sønner, der nu er optraadt som forfatter, opdagede jeg paa marken en stor, sort, gulpletet padde, en saakaldet »Salamander«. Jeg fangede den ikke uden vanskelighed og gemte den i et nummer af »Bergensposten«, som jeg havde hos mig.

Mons spurte mig forundret, hvad jeg vilde med det fæle dyr.

»Forære det til Ibsen iaften,« svarte jeg, »han holder saa af slige smaakryb.«

Mons lo og rystede vantro paa hovedet.

Da jeg saa kom til Lies om aftenen, hvor Ibsen, den altid punktlig, allerede havde indfundet sig, havde jeg min sælsomme gave med mig. Jeg holdt den fast i haanden, godt indsvøbt i papiret. Men idet det jeg talte med Ibsen, der spurte mig hvorfor jeg kom saa sent, benyttede padden anledningen til at bryde ud af sit fængsel. Med et stort hop — den lod til at ha' stærke muskler — sprang den ud af avisen lige imod den forskrækkede Ibsens næse — og forsvandt saa, guderne ved hvorhen.

Al vor ængstelige søgen efter den — nogle tror jo, at salamanderne er giftige — var forgæves. Fru Lie trøstede os med, at den efter al sandsynlighed var sprunget ud af det aabne vindue, indtil vor nabo, apothekeren, der nok kunde ha' brug for en slig raritet.

Ibsen optog min ungdommelige spas meget ilde. Især krænkede det ham, at det skete hos Lies. Havde det endda været hjemme hos os selv i hotellet — — Jeg fortjente i fuldt maal de haarde ord, som faldt — men dette hindrer mig ikke i altid at le hjerteligt, naar jeg mindes

denne historie med salamanderen — ja, jeg ler i dette øieblik, mens jeg skriver om den.

En aften sent, kl. var næsten tolv, da Ibsen og jeg forlod Lies, udbrød der et uveir, som man kun oplever det i høifjeldene. Himlen var ganske sort, regnen strømmede, silende og plaskende, ned over veiene, lynene oplyste i blændende hvide siksak-glimt det os omgivende mørke, mens tordenen, besvaret af fjeldkedernes rullende, drønnende ekko, lød som skud paa skud af kanoner . . .

Ibsen, der bevarte sin sædvanlige ro, og gik sirligt og adstadigt, med den elegante paprapy over sig som om han vandrede hjemme paa »Karl Johan«, fortalte mig da, at hele partier af hans »Keiser og Galilæer« var skrevet her i Berchtesgaden, i et saadant »gewitter«, med flammende lyn og tordenskrald som akkompagnement. —

Fra Paul Heyse i München medbragte jeg en anbefaling til den bekendte tyske digter, Richard Voss, som var eier af en prægtig villa, beliggende tæt ved Königssee.

Voss modtog mig med germansk hjertelighed. Det var en ligesaa eksentrisk som elsk-

værdig mand, »*überschwänglich*« kalder tyskerne saadanne naturer. Egnen var fuld af anekdoter om ham.

Han inviterede saaledes engang bønderne i nærheden til en æstetisk soirée. Bønderne kom, men istedetfor øl, pølse og en lang pibe, som de ventede, fik de kun thevand, serveret i nogle smaa æggeskaller af chinesisisk porcellæn, og en lang passiar om Goethe og Schiller. Bønderne troede, at han vilde ha' dem til beste, og i sin harme var de nærved at knuse de fine thekopper, som de saa lidet forstod at haandtere.

En anden gang inviterede han dem til en »klassisk forestilling«, hvor han selv optraadte som »Medea«, klædt i et græsk kvindegevandt, der kontrasterede stærkt mod hans fuldskæg, deklamerende noget uforstaaeligt for dem. Denne aften gik det værre end sist. De stakkers bønder, som dennegang fik hverken vaadt eller tørt, begyndte at knurre og i sit raseri havde de tilslut nær lagt haand paa selve den jamrende »Medea«.

Det var takken, den elskværdige digter fik, fordi han tog sig af »folkets« literære opdragelse.

Voss' hjem var et af disse kunstnerhjem, som kun en formuende digter kan skabe.

Alle hans originale fantasier var her realiserede. Her fandtes skatte af malerier, af statuer, af bøger, ordnede efter hans eget poetiske hoved.

Den skønne værtinde var klædt i sjældne og farverige stoffer for at behage digterøiet.

Ofte var jeg gæst der i villaen.

Hver aften, naar det var maaneskin, blev lamperne slukte, og mens Th. Jerichau, en ung dansk komponist, søn af den berømte malerinde, som den sommer boede hos dem, inde i den mørke salon spillede maaneskinssonaten for os, sad Voss, fruén og jeg ude paa den landlige veranda, beundrende det vilde, storslagne alpe-landskab, der i maanens høitidelige, mystiske belysning ligesom smeltede sammen med Beethovens vemodstøner . . .

Voss havde en faible for alt norsk, og beundrede især Ibsen, hvis »Dukkehem« i den sidste tid havde hélt optaget ham.

Uden nogen opfordring fra min side aflagde han visit hos Ibsen, af hvem han som Paul Heyses ven fik en bedre modtagelse end fremmede i reglen kunde rose sig af. Ibsen aflagde ham endog kontravisit i villaen, men vilde paa ingen maade modtage Voss' indbydelse til middag. Jeg søgte at overtale Ibsen, men ikke

engang min fortælling om »Medeaforestillingen« kunde lokke ham.

Det er »kostspieligt« at omgaaes folk, at holde venner, som han skriver i sit bekendte brev til Georg Brandes. De tager ens tid, ens kræfter — og undertiden er de en fare for éns individuelle selvstændighed. Af hensyn til dem undlader man at gøre, hvad man burde.

Mens jeg rastløs flakkede om i egnen — jeg besøgte Voss, jeg besteg Jenner og Knaufelspitz, jeg gjorde fodture til Hallein og Reichenhall, jeg seilede paa Königssee, der laa som et jøkelgrønt speil mellem steile fjeldvægge, jeg var nede i saltværkets dybder, hvor jeg i en baad med fakler førtes over en underjordisk sjø, som, mørk og uigennemtrængelig, kun belyst af faklernes røde flammer, bragte mig at tænke paa scener af Dantes »Helvede« — mens jeg foretog alle disse udflugter, levede Ibsen sit gamle, strengt ordnede liv fra München. Den ene dag var som en kopi af den anden.

En tidlig morgenstund mellem 5 og 6, da jeg skulde gøre en tur til Hallein, saa jeg Ibsen staa fuldt paaklædt ved det aabne vindue, morgenfrisk og smilende, henrykt betragtede Watzmann, hvis snetinder rødmede i morgen-

solen. Han nikkede ned til mig, spurte hvor jeg skulde hen og ønskede mig en god fornøjelse.

Jeg var overrasket ved at se ham. Jeg troede hverken at han var »morgenmand« eller naturtilbeder.

En enkelt gang kunde dog Ibsen bryde sit livs ensformighed, forlade den brede landevei tæt ved hotellet og forene sig med mig til en liden udflugt. Vi var da borte hele dagen og spiste middag i et eller andet landligt værtshus paa veien. Maaltidet blev efter Ibsens ønske altid serveret i det frie. Ibsen var ingen gourmand. Han spiste usædvanlig lidet, og de retter, han valgte, var enkle og tarvelige. Han foretrak dem, som var tilberedet paa hjemlig vis og mindede om den kost, han fik i sin opvækst i Norge.

Paa en af disse udflugter oplevede vi en komisk historie.

Da vi skulde passere en trang sti mellem nogle klipper, mødte vi en tysk familie, øiensynlig reisende af bedre stand, der stod stille ved siden af stien og bad os om for guds skyld at være forsigtige og se hvor vi satte foden, idet de pegte paa noget komøg, der laa fremfor os.

Vi takkede høfligt og gik videre.

Da vi efter en god tids forløb vendte tilbage, stod de reisende ligesaa samvittighedsfuldt paa samme plet og advarede nogle turister. De lod til at betragte det som sin pligt at staa der hele dagen og gøre de forbigaaende opmærksom paa den tilsmudsede vei.

»Saa skikkelige er bare tyskerne«, sagde Ibsen og vi maatte begge le hjerteligt.

Efter en saadan landlig middag, naar Ibsen havde tændt sin cigar, røgskyerne steg roligt op i den stille luft mod den blaa solskinshimmel, mens en frisk vellugt slog imod os fra markens hø og fjeldets granskove, kunde Ibsen blive fortrolig som han ikke saa sjeldent var det paa tomandshaand.

Vi talte om Bergen, til hvis scene jo Ibsen havde været knyttet hele 6 aar og om gode venner og bekendte der, som vi havde fælles. Vi talte om min lærer, den gamle, verdenskloge Laading, som havde været Ibsens meddirektør ved teatret, og som Ibsen, der ved en eller anden leilighed troede sig fornærmet af ham, engang sendte en udfordring paa pistol.

Ibsen var kun nogle og tyve aar gammel dengang, fuld af kraft og lidenskab. Det var ikke den gamle, adstadige herre, som vi nu hver

dag paa bestemt klokkeslet ser spasere ned over »Karl Johan«

Talen faldt ogsaa paa min gamle, snille ven, Peter Blytt, der dengang sad i teaterstyrelsen. Ibsen satte megen pris paa hans karakter og literære indsigt. Til ham sendte Ibsen den anden udgave af »Catilina« tilligemed en smigrende dedication. Blytt var ogsaa i besiddelse af Ibsenske manuskripter. Selv har jeg seet hos ham manuskriptet til »Sankthansnatten«, et ungdomsarbejde af Ibsen, der har været opført i Bergen, men saavidt vides, aldrig er blevet trykt. Det er skrevet med den sirligste haand, og hvert personnavn er omhyggelig understreget.

Det var den samme Blytt, som af Ibsen i sin tid fik et historisk skuespil af en anonym forfatter til gennemsyn. Personlig overrakte Ibsen det til Blytt, der ved siden af Laading var bestyrelsens mest æsthetiske medlem. Sky og beskeden stod dengang Ibsen nede ved døren i Blytts salon, — en anden Ibsen end den imponerende, verdensberømte skikkelse, som vi nu allesammen kender.

Blytt, der hele dagen var optaget af sin købmandsforretning, læste om natten det ano-

nyme arbeide, som Ibsen havde bragt ham og som Ibsen øiensynlig var meget interesseret for.

Blytt blev straks grebet, har han sagt mig, af karakterernes storhed, af sprogets poetiske kraft, af den med en Scribes kunstfærdighed slyngede intrige (Blytt beundrede som hele sin samtid Scribe). Og han undrede sig over, hvad det vel kunde være for en ung digter, som havde skrevet dette mærkelige drama.

Paa Ibsen tænkte han ikke.

Siden læste de øvrige medlemmer af bestyrelsen stykket, om hvis værd der imidlertid var delte meninger. Blytts begeistrede stemme gik dog af med seiren.

Det anonyme stykke blev antaget — dets titel var forresten »Fru Inger til Østraat« — og det skal man vide den afdøde Blytt tak for, at han, der var næret med Scribe og Øh-lenschläger, havde fremsyn nok til at ane, at her var vundet nyt land for litteraturen.

Stykket blev omsider opført og gjorde megen lykke, især glimrede Luise Brun deri. Men da publikum stormende kaldte paa forfatteren, — hvem traadte saa til Blytts forbløffelse frem paa scenen? Ingen anden end Henrik Ibsen. —

I en af disse middagssamtaler i det frie betroede jeg Ibsen, at jeg som ganske ungt menneske ofte var gaaet ud paa toldboden for nøie at betragte madame Sontums hotel, hvor han havde boet, undrende mig over, hvilket værelse der havde været hans — og at min lærer i fransk og italiensk, den gamle hrr L'abbé, der var garderobeforstander ved theatret, mens Ibsen var sceneinstruktør, havde foræret mig en af Ibsens efterladte lampeskærme som en erindring om ham . . .

Ibsen rystede smaaleende paa hovedet.

Skønt bergenserne, hos hvem en udpræget materialisme — byen er jo en handelsby *par excellence* — undertiden er nær ved at kvæle deres høiere aandige stræben, just ikke viste nogen overvættets deltagelse for Ibsen under hans ophold der, bærer digteren dog ikke nag, tværtimod. Han lader til kun at have gode minder fra den gamle hansestad mellem de syv fjelde.

»Bergen har ingen pøbel«, ytrede han saaledes engang og fortalte mig, hvordan han ved sin ankomst til byen af en sjouer, der skulde bære hans kuffert, var bleven tituleret »Min herre«.

Denne dannede tiltale var vidt forskellig fra den maade, hvorpaa en østlandsk almuesmand

vilde udtrykt sig ved en lignende anledning. Ibsen blev paa det behageligste overrasket. Han troede neppe sine egne øren, og kunde med Heine, der pludselig fra det formløse Tyskland dumpede ned i Paris, tale om »*süszer ananasduft der höflichkeit*«.

Heller ikke sine gamle bergenske veninder havde han glemt.

Vi mindedes hans ungdomsinklination, frøken H, — rygtet vilde i sin tid vide, at han var hemmelig forlovet med hende — som nu forlængst er gift og moder til en stor børneflokk.

Det var til hende Ibsen skrev digtet »Markblomster og potteplanter«. Folk kan ikke forstaa hans smag, heder det i digtet, hun hører jo ikke til de »normale damer,« som tidens dramaer forherliger, men digteren beundrer hendes originale vildskab, han foretrækker markblomster for potteplanter,

»for hun er et markens friluftsbarn,
og seksten skærsommere gammel.«

Efter omtrent 30 aars skilsmisse mødte hun sin ungdoms poetiske tilbøder igen i Kristiania. Det maa ha' været et eiendommeligt gensyn. —

Undertiden berørte Ibsen paa disse ture et emne, som han unødigt indlod sig paa, litteraturen.

Han meddelte mig digteriske ungdomsplaner, som han aldrig havde realiseret. Engang havde han saaledes tænkt at skrive et drama om kong Sverre, der efter Ibsens mening var saa lidet populær i sin tid, ogsaa af den grund, at han var mørkhaaret — som Ibsen selv, tænkte jeg. Jeg maatte i øjeblikket drage en sammenligning mellem ham og hans evige modsætning, Bjørnson, der lys og rødhaaret som Thor, havde forstaaet at »bygge sig en trone af levende menneskehjerter«.

Ogsaa keiser Hadrians mægtige skikkelse, der senere er behandlet i et skuespil af Paul Heyse, havde engang fristet ham.

En forfatter, hvor stor og begavet han end er, staar altid paa skuldrene af sin tid. Han er ikke fuldt færdig som Minerva sprunget ud af Jupiters pande, men han har aandelige forældre, han har forgængere og samtidige, til hvem han staar i gæld.

Ibsen har aldrig nævnt for mig de værker, af hvilke han har lært og modtaget impulser — at dømme efter hans energiske protest mod at være paavirket af Hertz i »Gildet paa Solhaug«

ynder han ikke, at man i hans digtning paaviser fremmed indflydelse — men for en literaturkyndig er det let nok at finde ud.

Bag »Brand« staar Kierkegaard og kaster sin skygge over bogen.

»Per Gynt« kan man ikke læse uden at mindes danske mesterværker som Schacks af Ibsen saa beundrede »Fantasterne«, og Heibergs »En sjæl efter døden«.

Scenen i »Per Gynts« siste akt, hvor Per Gynt taler med »knappestøberen« og »den magre« danner saavel ved indhold som form sidestykke til »Mefistofeles'« samtale med »sjælen« i Heibergs satiriske digt.

Af hjemlige forfattere har Camilla Collett formaaet at inspirere ham. Hendes aand svæver over »Kærlighedens komedie«. Ibsen har adopteret hele billeder af denne roman, blandt andre den berømte sammenligning mellem kærlighed og the, som Ibsen kun har fortjenesten af at have versificeret.

Fransk litteratur kendte ikke Ibsen noget til. Da jeg kom fra Paris til München, spurte han mig ud om franske literære forhold, som jeg kunde mærke, han var helt uvidende om. Jeg erindrer godt, at han, efter at jeg havde givet en karakteristik af Sardou, ytrede: »Jeg har altid

tænkt mig den mand som De skildrer ham. Det er ingen digter — kun en literaturmager«.

Af George Sand havde han ikke læst en linie, hvorimod hans frue sværmede for »Konsuelo«, som hun gentagende læste. »Konsuelos« første parti er jo ogsaa fortryllende.

Alexander Dumas fils var for ham kun et navn, som han havde stødt paa i aviserne.

Hvor uretfærdig og uden forstaaelse kritikken kan være — selv mod genier af Ibsens rang — viser best de franske anmeldere, som i flere af Ibsens værker vil finde paavirkning, for ikke at sige efterligning af George Sands idéer og af — Alexander Dumas fils teknik.

Den ethisk strenge Ibsen paavirket af demondens yndlingsdigter!

Det er nok heller Ibsen, som, sammen med de store russere, Tolstoy, Dostojevsky etc., har ført nyt blod ind i det ensformige og konventionelle franske drama, der hidtil mest har dreiet sig om forførelser og ægteskabsbrudd.

Jeg fik det indtryk af Ibsen, at han ulig andre digtere, hvoraf flere har en fast kontortid,

hvor de giver »muserne« audients, altid arbeidede, baade ude og hjemme, ved bordet som paa spasereture og paa kafeén, anstregende sig for at finde den gyldige form for den tanke, som netop foresvævede ham.

Han var besat af sin tanke som af en dæmon.

At jeg havde ret i denne min opfatning, fik jeg senere i München bevis paa.

Ibsen besøgte daglig, paa bestemt klokkeslet, café Maximilian, lige over for operaen, som han nu besøger »Grand kafé« herhjemme, og hans reserverte plads var et helligt sted, som ingen profane vovede at nærme sig.

Selv passerte jeg ham paa kafeén, uden engang at hilse paa ham, (jeg mødte dog altid hans skarpe, inkvirerende blik, som intet undgik, i det store speil ligeoverfor indgangsdøren) skønt jeg havde været hans gæst den foregaaende aften og skulde være det en af de følgende.

Et instinkt sagde mig, at selv denne flygtige hilsen genérte ham. Paa gaden gik jeg ogsaa altid afveien for ham, ladende ham i den tro, at han var bleven ubemærket.

En tysk literat, der var bleven forestillet for Ibsen, misbrugte dette bekendtskab til altid at søge digteren op paa kafeén og indlede en

passiar med ham. Ibsen var for godhjertet til at vise ham bort, men til mig beklagede han sig over literatens paatrængenhet.

»Den mand tror«, sagde han forbitret, »at jeg sidder her paa kaféen og drikker min seidel øl — mens sandheden er at jeg arbejder og digter i mit ansigts sved. Jeg ser, hvordan mine figurer runder sig, jeg ser dem forfra og bagfra etc.«

Det lykkedes mig i al venskabelighed at fjærne fredsforstyrren, som jeg nøie kendte, fra Ibsens bord.

Holberg indlod sig som bekendt gerne i samtale med bønder og paastod, at han aldrig gik fra dem uden at have lært noget.

Ibsen havde den samme tilbøielighed. Lige-saa afvisende, han kunde være mod folk af sin egen stand, der trængte sig ind paa ham, lige-saa rede var han til at snakke med en arbejder eller haandværkssvend. I reglen gjorde han da selv det første skridt.

Da jeg en formiddag spaserte med ham, stødte vi paa en skomager, som i det vakre solskinsveir sad og arbeidede udenfor huset.

Han havde sit værktøj fremfor sig paa et lidet bord.

Det var en pen, gammel mand, der smaa-nynnede, mens han slog plygger i et par støvler, øiensynlig tilfreds med sig selv og med den hele verden.

Ibsen hilste venligt paa ham og med en fagmands interesse saa han paa hans værktøi og paa hans arbeide.

Skomageren var godt skaaret for tungebaandet og Ibsen lod ogsaa til at være i det meddelsomme hjørne. Tilslut tog Ibsen støvlen fra skomageren, undersøgte nøie læderet og syningen og spurte saa overrasket: »Bruger man det saa nu?» (jeg husker ikke det tekniske udtryk) »I min tid gjorde man saa og saa.«

Da Ibsen gik, løftede skomageren sig fra krakken og hilste uhyre høfligt. Han havde faaet respekt, lod det til, for Ibsens viden paa hans særskilte felt og skiltes øiensynlig fra Ibsen i den tro, at han havde talt med en værdig kollega.

Under opholdet i Berchtesgaden hørte vi, at Ole Bull var død. Efterretningen gjorde et

saare vemodigt indtryk, vi havde alle staaet Ole Bull mere eller mindre nær.

Lie var hans gode ven, jeg havde i min ungdom nydt godt af Ole Bulls gæstfrihed ude paa Lysøen, og i Ibsens liv havde Bull grebet ind, da han i sin tid kaldte ham til Bergen for at virke ved den nationale scene der.

Hele den triste Augustaften talte vi om ham. Enhver af os havde et eller andet lidet træk at fortælle, der karakteriserte den afdødes genialitet og patriotisme. Vi syntes, det var godt, at han, der havde flakket saa om i verden, nu fandt hvile i norsk jord istedetfor ude i det fremmede.

At Bulls siste ønske paa dødsleiet havde været at se en lyngblomst, rørte os dybt. Dette ønske var i sig selv et digt — ingen digter kunde gøre det skønnere.

Selv var Bull i sin kunst enkel og frisk som den fjeldblomst, han elskede . . .

Da vi senere hen i aviserne læste om den storartede begravelse, om denne lange række skibe med flaget paa halv stang, som escorterte hans lig paa veien fra Lysøen til Bergen, et gribende sørgetog uden lige, sagde Jonas Lie henrevet: »Det er kun bergensere, som kan arrangere sligt!«

I Berchtesgaden var der flere bønder, som forstod at spille smukt paa cithar. Ibsen kunde ikke udstaa dem, hvorimod jeg hørte dem gerne.

Han havde i det hele taget liden sans for musik, enten den nu var primitiv som hine bønders eller høit udviklet, som man hører den i koncertsalene.

En i München bosat norsk dame, generalinde Gram, (nu afdød) gav til ære for Ibsen en middag, hvor de fremragende medlemmer af den skandinaviske koloni var samlet.

Efter bordet musicerte man. En af husets skønne døtre foredrog Griegs melodi til Solveigs sang i »Per Gynt«. »Og kanske vil der gaa baade vinter og vaar.«

Sangen var dengang en nyhed, og man havde indstuderet den specielt for at glæde den tilstedeværende digter.

Men den, der sad taus og uforstyrrelig, uden at ytre hverken bifald eller mishag, var den gode Ibsen. Han havde øiensynlig lagt ligesaa lidt mærke til teksten som til musikken. Og da én af selskabet tilslut gjorde ham opmærksom paa, at det var hans eget digt, som blev sunget, afløkkede man ham et forbindtligt svar, der dog kun daarligt skjulte hans ligegyldighed.

For komponister nærer han følelser, der ikke er langt fra ringeagt. Jeg har al grund til at tro, at deres livsgerning forekommer ham meget unyttig.

Om en bekendt, tankefattig, men stemningsrig forfatter sagde han saaledes engang til mig: »Det er ingen digter, — for digteren eier ikke alene stemning, men ogsaa tanker, — det er bare en lyriker, en komponist«.

Jeg maatte smile af denne definition og tænkte: »Nu skulde Grieg, der betragter sin kunst som den første i verden, ha' hørt dig. Det kunde blevet indledningen til en artig disput.«

Ibsen fandt heller ikke behag i selskabslivet. Han stængte sig paa en vis ude fra den virkelige verden, kun levende i sin digtede. Han gik aldrig i teatret, aldrig til en concert eller forelæsning. Selv aviser læste han saa lidet som muligt, af frygt for at distraheres. Han holdt i den tid, jeg levte sammen med ham, kun ét norsk blad (Morgenbladet) og ingen danske eller svenske. Heller ikke holdt han noget tidsskrift.

I sit »ballonbrev« bekender han selv sin »skræk for sværmen«.

Men det var ikke alene »sværmen«, den store, banale masse, Ibsen frygtede, han gik ogsaa afveien for fremragende, elskværdige mennesker, som tilfældet førte ham sammen med, og som havde den fulde forstaaelse af ham.

Han vilde saaledes ikke trods alle venlige indbydelser deltage i Paul Heyses soiréer, uagtet han kendte Heyses hengivenhed for ham, og selv satte Heyse høit baade som kunstner og menneske.

Ensomheden var ham det kæreste — denne rige, tankefyldte ensomhed, hvori han aldrig var ene . . . Han kunde sige med Goethe:

»Wenn man mich da und dorthin zerrt,
und wo ich nichts vermag.
Bin von mir selbst nur abgesperrt,
da hab ich keinen tag.

Ich scheine mir an keinem ort,
auch zeit ist keine zeit. —
Ein geistreich, aufgeschlosznes wort
wirkt auf die ewigkeit.«

Men om denne isolerthed er ubetinget gavnlig for en moderne digter, er spørgsmaalet. Jeg tror det ikke. Han staar, løsrevet fra det praktiske, rigt vekslende liv, i fare for at blive en theoretiker, der bedre kender mennesket, som han i sit stille sind har opkonstrueret det, end menneskerne. Hans digtede figurer vil let blive abstrakte tankebilleder, istedetfor levende væsener af kød og blod.

Ibsen har efter min mening baade vundet og tabt ved saaledes at afslutte sig fra omverdenen. Hans digtning har vundet i dybde, i concentration, i teknisk mesterskab, derimod kan jeg godt tænke mig en endnu skarpere virkelighedssans (som for eks. hos en Dostojevsky eller Turgenjeff) og en rigere, over større omraader udspændt iagttagelse.

Hans lange fraværelse fra fædrelandet har ogsaa hævnnet sig. Man skildrer ikke ustraffet karakterer og begivenheder, der skal være særlig norske, mens man selv bor som en eremit langt fra hjemmet i München eller Rom*) Der vil gerne komme noget fremmedartet og reflekteret ind i skildringen, noget af studerekammerets støv istedetfor af oplevelsens friskhed.

*) Ibsen har forresten som bekjendt opholdt sig i Kristiania de siste aar.

Jeg udtalte engang til Ibsen min forbauelse over at han kunde digte herude, fjernt fra sine modeller og uden de virkelighedsindtryk, som hvert øieblik i hjemmet giver. Han svarte, at af hvert norsk individ, som tilfældet her bragte ind under hans observation, lærte han ligesaa meget som om han havde levet hjemme i folkets midte. Paa den fremmede baggrund tegnede sig hans landsmænds eiendommeligheder skarpest.

Hele Hedda Gabler-skikkelsen virker saaledes underlig fremmed og unorsk. Hun findes nok i udlandets store kulturcentre — jeg har selv i Rom mødt en dame, der kunde staaet model til hende — men hun er rodløs i vort mere primitive samfund, hvor blaserthed og overmættelse endnu ikke hélt har afløst naiviteten.

Det her sagte skal ikke forringe skikkelsens værdi som kunstværk, kun fremhæve det misvisende ved at Ibsen river den ud af det milieu, hvori den hører hjemme.

Hvad stilling indtager Ibsen i politisk henseende? Er han højre, eller venstre? er et spørgsmål, som ofte lyder.

Ibsen tilhører efter min mening ikke noget parti. Han elsker den frihed, som svæver over og ikke er afhængig af partistandpunkterne.

Den 17de mai 1881 afsløredes Wergelandsstatuen i Kristjania. I den anledning gav Ibsen en liden fest i sit romerske hjem, hvor den tilstedeværende Camilla Collett blev fejret som broderens representant. Jeg husker godt, at alle damerne i selskabet under megen bevægelse omfavnede og kyssede hende. Det var et stort og skønt øieblik.

Vi var alle i den mest patriotiske stemning. 17de Mai og Wergelandsfest! Det kunde ikke passe bedre — —

Ibsen reiste sig med glasset i haand og holdt en tale. Indledningen var spøgende. Han fortalte, at han idag havde forladt sin sædvanlige spaser-rute og var gaaet op mod det norsk-svenske ministerhotel for at se om flaget var heist, men naturligvis havde man der ikke erindret denne for normændene dobbelte festdag*). Saa begyndte han at tale om forholdene hjemme og sluttede med disse ord. »Norge har ni og nitti friheder, men ikke friheden. Dog hvad det

*) Vor gesandt i Rom var dengang hrr Lindstrand, en ret usympatetisk herre, som ogsaa svenskerne var trætte af.

gælder om, mine damer og herrer, er friheden, den alene —«

Friheden er for Ibsen den luft, uden hvilken han ikke kan aande . . . Men for ham er frihedsbegrebet mindre borgerligt end individuelt. Hvad nytter det for eks., at en mand faar stemmeret, naar ikke hans egen personlighed er frigjort?

Friheden er for Ibsen det lokkende ideal, den vaiende fane paa en ubestigelig fjeldtind. Det er vor stræben imod den, der udvikler alle vore kræfter, ikke saa meget besiddelsen, som har værdi for ham.

Ønsker han nogen revolution, saa er det paa det sjælelige omraade. Er slaget først vundet der, saa kommer alt det andet, alle de ydre fordele af sig selv.

Jeg tviler saaledes ikke om, at Ibsen, hvis han havde valget, vilde foretrukket livet i Weimar paa hertug Karl Augusts tid, under hvis absolute regimente en Goethes personlighed fik lov til at udfolde sig i al sin skønne frihed, fremfor at bo i en moderne amerikansk republik, hvor al individualisme holder paa at gaa tilgrunde i den demokratiske bestræbelse efter at nivellere samfundet.

En eneste gang har jeg hørt Ibsen direkte udtale sig om vor politik — og det er nu en

20 aar siden, længe før kravet paa egne gesandter og egne konsulter var vakt herhjemme.

Et par unge normænd var samlet i hans hjem i München. De disputerte heftigt og lidenskabeligt. Aviserne havde netop underrettet dem om en indbildt eller virkelig uret fra Sveriges side.

»Jeg vil straks reise hjem,« raabte tilslut én af selskabet. »Norge er i fare — hvem ved om vi ikke faar krig.«

Ibsen gik rolig op og ned ad gulvet, med hænderne paa ryggen, uden at blande sig i samtalen. Tilsyneladende hørte han den med misnøie.

Pludseligt vendte han sig om mod sine unge, politiserende landsmænd og sagde:

»Hvad er det for smaatterier, I kævler om, mine herrer! Se heller til at faa en egen norsk udenrigsminister.«

Det gav et stød i mig . . . Hvad mente Ibsen? Egen norsk udenrigsminister! Tanken var mig saa ny — —

Jeg indbildte mig nemlig dengang som saa mange andre at Norge som det heder i grundloven var et »frit, selvstændigt rige«, uagtet vor konge residerer i Stockholm og alle vore udenrigske anliggender styres af en svensk undersaat.

Om aftenen, da jeg kom hjem, sad jeg længe oppe og grundede over Ibsens mærkelige ord . . .

For præster, enten de nu var katolske eller protestantiske, nægte Ibsen en stor ærbødighed. Han undlod aldrig at hilse paa dem. Mere end engang har jeg seet ham i München — naar han troede sig ubemærket — tage hatten dybt af for en jævn, forbigaaende geistlig, som forvirret og i stor skynding gengældte hans respektfulde hilsen.

I hotellet i Berchtesgaden var der en gammel herre med et mindre sympatisk ydre, der aften efter aften berøvede Ibsen en tysk avis, som værten havde reserveret ham. Ibsen tog dette som ventelig var meget ilde op. Men da erfarer han af husets datter at den kedelige, fremmede herre var — præst, og straks forandres situationen. Den, som næste aften af sig selv gik hen til præsten og med et høfligt buk overrakte ham avisen, var Ibsen.

Denne Ibsens ærbødighed for præstestanden, maa sikkerlig føres tilbage til strengt religiøse barndomsindtryk fra hans fødeby. Tidligt har

man lært ham at se op til kirkens mænd som til noget, der stod i forbindelse med guddommen . . .

Ibsen var en god husholder og økonom. Han er ogsaa den eneste af vore forfattere, hvem der er lykkedes ved sit arbeide at skabe sig en efter vore forhold betydelig formue.

Jeg overraskede engang Ibsen, som han sad og førte sit regnskab, med den store hovedbog foran sig paa bordet.

Da jeg gjorde ham min undskyldning, svarte han, at jeg saalangt fra at forstyrre netop kom tilpas.

»De har jo været paa kontor i Bergen og bør kunne forstaa Dem paa bogholderi,« sagde han. »Vær nu saa snil at sige mig, om jeg har ført mit regnskab slig, at man, naar jeg engang gaar bort, straks kan se, hvad jeg eier.«

Han skød hovedbogen hen til mig. Hurtigt gennemsaa jeg den, og maatte beundre en praktisk sans, sjelden hos digtere.

Bogen var rigtignok ikke ført efter den italienske methode, som jeg hjemme havde lært, men det system, Ibsen selv havde dannet sig,

var saa greit, at der fra min side kun behøvedes en løselig oversigt for straks at finde ud, hvad hans formue dengang beløb sig til.

Ibsen læste yderst lidt. Den nyere skønlitteratur og filosofi kendte han mere af andres omtale end ved selvstudium. Han sagde nok med Falk i »Kærlighedens komedie«:

»Alt hvad af bøger læres, har jeg lært.«

Det var dog mærkeligt, hvordan han fulgte med sin tid, skønt han forsmaaede den veiledning, som findes i læsningen af literatur og aviser. Og han fulgte mere end med, han havde en divinatorisk gave, der lod ham ane de store begivenheder, som var i anmarche.

Georg Brandes fortæller saaledes, at han umiddelbart efter den tysk-franske krigs afslutning forudsagde Pariserkommunens komme.

Kun to gange har jeg i mit lange samvær med Ibsen truffet ham fordybet i læsningen af en bog.

»Hvad kan det være for et værk?« tænkte jeg, fuld af nysgerrighed. Bogen var usædvanlig stor og tyk, let at kende igen. En dag, da jeg saa den ligge paa bordet i Ibsens værelse,

tillod jeg mig at aabne den. Det var Volrath Vogts »Det hellige land« med denne korte, megetsigende fortale. »Paa denne bog har jeg arbeidet i 15 aar.«

Hvor karakteristisk for Ibsen dette valg af lektüre! Kun en bog om det land, hvor frelseren var født, underlandet med profeternes syner og apostlernes drømme formaaede at fængsle hans dybe, religiøse, søgende natur . . .

Vinteren kom tidligt det aar. Sneen laa allerede i midten af September over alle fjeldene og luften blev kold og raa . . . Jeg frøs paa mit lille værelse, hvor der ikke fandtes ovn.

Jeg kunde ikke holde det ud i længden, det var altfor uhyggeligt. En af de siste Septemberdage forlod jeg ikke uden vemod Berchtesgaden, hvor jeg i samlivet med Ibsen havde tilbragt en mærkelig sommer, hvis minde endnu har magt til at glæde mig . . .

Jeg reiste tilbage til mit gamle logis i München for at fortsætte mit literære arbejde.

Og Ibsen blev ene tilbage i den stille, bayerske landsby mellem de snehvide fjelde — ene med sine store, tungsindige tanker.

I Goethes by.

Jeg er opdraget i beundring for Goethe. Den første bog, som jeg i mine tidligste skoledage læste paa tysk, var hans »Hermann og Dorothea«. Trods de slæbende, fremmedartede hexametre, der saa lidet passer til den borgerlige idyl ved Rhinen, gjorde digtet et stærkt indtryk paa min barnefantasi, ikke mindst Dorotheas skikkelse. Senere op i aarene læste jeg alt, hvad jeg kunde faa fat i af Goethe, og nogle af mine første oversættelser gjaldt et par af hans lyriske digte som »Ich ging im walde so vor mich hin — Wie kommst, dasz du so traurig bist« etc.

Som ældre og modnere menneske læste jeg Goethes værker om igen — men nu virkede mange af dem ringere paa mig end i min begejstrede ungdom. Hans bredt anlagte, forældede romaner trættede mig, selv »Die Wahlver-

wandtschaften«, hvor dog idéen er saa ny og mærkelig — og skuespil som »Tasso« og »Iphigenia« lod mig kold. »Dichtung und Wahrheit« kunde i sin helhed heller ikke fængsle mig som før, fordi det var gaaet op for mig, hvor koldt objektivt, for ikke at sige falskt, den gamle Goethe, geheimeraaden og ministeren, ser paa sin ungdoms glødende oplevelser, og desuden faar man en liden mistanke om at »dichtung« og »wahrheit« paa sine steder er taskenspiller-mæssigt blandet sammen. Goethe giver her et billede af sig, ikke som han i virkeligheden var, men som han ønskede at betragtes af efterverdenen, og heri ligner han mange andre store memoireforfattere, en Napoleon, en Chateaubriand etc. . . .

Hvad jeg nu af Goethe bevarer som en skat og som jeg fremdeles læser om igen i ledige timer, er »Faust« (første del) og hans digte.

Goethes lyrik er uforlignelig. Et digt af ham virker trods sin alder som om det var skrevet igaar, saa sprudlende friskt er det. Der er elvesus og skogduft over det. Det betager ved sin enkelthed og naturlighed — i slægt som det er med folkevisen — og det holder sig stedse

ung, ogsaa fordi det i reglen er blottet for billeder, der afhængige af sin tid, blegner eller bliver usmagelige, for ikke at sige uforstaaelige for efterverdenen. Hvor mange oprindelig vakre digte er saaledes ikke ødelagte af mythologisk billedpragt!

Der gives forfattere, som kun interesserer os som forfattere, og hvis privatpersonligheder, der staar for os i en uklar, olympisk fjernhed, vi lidet tænker paa. Der gives andre, hvor mennesket i digteren interesserer os ligesaa meget som digteren selv. Dette er tilfældet med Goethe. Hans liv har for os samme værdi som hans digtning. Det er i sin naturkraft, sin rige veksling og udviklingsdygtighed selv et digt, man aldrig blir træt af at læse.

Der gives forresten ingen rigtig god skildring af Goethes levnet, af den simple grund, at hans biografer ikke er nøgterne og sandhedselskende nok. Enten forherliger de Goethe, de lukker bevidst øinene for hans fejl, søger at undskylde og bortforklare dem; selv hans store egoisme, hans mangel paa patriotisme og hans letfærdige, ofte hjerteløse forhold til kvinderne, stryges der en streg over. Disse velmenende herrer glemmer i sin iver, at Goethe var stor

nok til at kunne bære nogle menneskelige svagheder, ja, at han uden disse ikke var Goethe, den underbare, sammensatte personlighed, som vi elsker og ser op til.

Andre biografer, der skriver ud fra et orthodoxe standpunkt, maler ham til gengæld sort i sort, de levner ham ikke en ære for en skilling.

Hvad jeg savner fremdeles, er en biograf, der viser os Goethe saaledes som han i virkeligheden var, med sine store fortrin og store skrøbeligheder. Han var jo ingen ufeilbarlig guddom, men et menneske af kød og blod som vi andre. Kun af en saadan strengt sanddru, ægte menneskelig livsskildring kan efterverdenen drage nytte og belæring.

I aarrækker havde jeg drømt om at besøge Weimar. Jeg havde læst saameget om byen — dette Tysklands Bethlehem, hvorfra aandens stjernelys straalte ud i verden — at jeg forud indbildte mig at kende hver gade og hver seværdighed. I fantasien havde jeg spaseret i parken med den bugtede Ilm og jeg havde været gæst i Goethehuset. Og med Goethe, Schiller, fru von Stein etc. syntes jeg at have levet et intimt samliv.

Endelig kom jeg dertil forrige høst. Turen gik fra Dresden over Leipzig. Da jeg paa

banegaarden i Leipzig vekslede tog, var en fremmed herre, der havde opdaget min upraktiskhed, saa snil at vise mig vei og hjælpe mig med mit tøj. Først da vi skulde skilles, erfarte jeg, at han var fra Weimar. Med stor interesse betragtede jeg ham. En, der havde levet hele sit liv i Goethes stad, maatte se anderledes ud end andre mennesker. Og jeg tog denne uventede høflighed fra en Weimarianers side som et godt varsel for mit besøg.

Det blev mørkt længe før jeg nærmede mig Weimar. Hvor jeg angrede paa, at jeg ikke havde taget fra Dresden med det første morgentog, saa havde jeg nu kunnet se og beundre Thüringens vakre natur og alle de steder, hvortil der knyttede sig historisk interesse.

Ved hver station spurte jeg utaalmodigt en af mine medpassagerer: »Er vi ikke i Weimar nu?« — Endelig naaede vi Apolda. Navnet vakte en dunkel erindring hos mig. Var det ikke i denne by, de fattige vævere levede, som Goethe søgte at hjælpe? — Men nu vidste jeg ogsaa, at vi var nær maalet. Jeg tørrede den duggede kupérude med mit lommetørklæde og keg' uafbrudt udover det forbisusende landskab med dets dale og bakker, huse og haver. Nu var jeg paa klassisk grund . . . Alt vakte min sympati, min

nysgerrige interesse — selv den ringeste hytte, hvorfra et lys glimtede ud i mørket. Det var jo en hytte, som Goethe maaske engang havde vandret forbi eller hvilet ud i . . . Minderne lagde sin trolddomsglans over hver bygning og hvert menneske . . . For mig stod altsammen, levende som døde ting, i et uforklarligt, hemmelighedsfuldt forhold til Goethe . . .

Saa stansede toget og raabet »*Weimar — aussteigen!*« lød for mine henrykte øren.

Aftenen var dog for mørk og regnfuld til at jeg kunde faa noget indtryk af byen. Den laa dulgt som bag et tæt slør. Fra jernbanestationen — Weimar burde ikke eie en saadan moderne og praktisk indretning, tænkte jeg — kørte jeg alene i den store, tomme hotelvogn gennem de tomme, provinsstille gader, der gav ekko af vognens ramlen henover brostenene.

Man havde anbefalet mig »Elephanten« og jeg havde al grund til at være tilfreds med dette valg. »Elefant« var mindre et moderne hotel end en gammeldags »gasthof«, hyggeligt og lunt indrettet. Alle korridorer og forværelser var saaledes møblerte og desuden dekorete med gamle portræter og buster, der mindede om Weimars storhedstid. Her fandtes baade Goethe og Schiller, storhertug Carl August og hans

moder, Anna Amalie. Hotellet laa desuden paa »Markt«, den gamle dél af staden og for mig havde det den særegne tiltrækning, at Goethe ved sin første ankomst til Weimar, inden han endnu havde faaet sig et eget hjem, daglig havde spist middag der.

Mit værelse vendte ud til torvet. Om natten, før jeg gik tilsengs, sad jeg ved vinduet og saa ned paa den gamle, firkantede plads med dens gammeldagse, gothiske husgavle. En stor jernlygte hang dinglende paa et hjørnehus og kastede en skummel belysning udover pladsen, der i sin middelalderlige tyskhed godt kunde afgivet scenen for handlingen i »Faust«. Denne mørke, kappeklædte skikkelse hist, som nu ensom sniger sig forbi lygten, hvis lys kun viser os et skarpt profil, mon det ikke er Mefistofeles paa veien til den gamle koblerskes hus? . . . Eller skulde det være »Faust« selv, som i midnatstimen lister sig hen til sin elskede? . . .

Et saadant gammelt gothisk scenearrangement vækker mange drømme tillive . . .

Hvor det er deiligt at vaagne i en fremmed stad, som man holder af, og hvis kunstværker man netop skal studere . . . Man aander som i et renere luftlag, man er borte fra smaaligheden og det daglige vrøvl hjemme, og sjælen ruster

sig paa forhaand til beundring af det store og sjeldne.

Næste morgen vakes jeg af en hørøstet snakken og summen udenfor mine vinduer. Det var lørdag — og altsaa markedsdag i den lille by. Pladsen vrimlede af folk, der omringede de udstillede sager af kød, frugt og grønt. Nogle bønderkoner fra omegnen falbød levende høns, andre blomster, bundet i grove buketter, æbler og nødder. Publikum var meget blandet. Kvinder i Thüringens nationaldragt vekslede med byklædte personer i umoderne dragter. Jeg opdagede ikke en eneste elegant skikkelse i hele vrimlen. Alt var jævnt, bravt og provinsmæssigt, med ægte tysk præg — en levende illustration til en af folkescenerne i »Faust«. Jeg bare ventede paa Gretchen, der som en aabenbaring fra høiere regioner, ren og blufærdig, med salmebogen i haanden, skulde passere folke-massen, der i stum og undrende ærbødighed giver plads for hende . . .

Efter at have spist frokost, sprang jeg ned paa torvet, blandende mig mellem de sælgende og købende, lyttende til de drøie vittigheder, som udveksledes. Der var over dette folkeliv lidet af den skønhed og gratie, som man kan finde i sydligere lande, hvor kulturen er ældre.

I øieblikket forstod jeg godt, at Goethe altid længtes tilbage fra den thüringske residentsstad til Italien.

Og saa gik jeg videre, for at orientere mig.

Weimar, som ved Goethes ankomst til byen i 1776 kun var en liden flække paa c. 6000 indbyggere — igrunden kun et stort fyrstehof, omgivet af nogle borgere og bønder — er nu en statelig by paa c. 30,000 indbyggere. Der er noget ualmindeligt tiltalende ved byens fysiognomi. Man føler en ro, et velvære, som kun det stille provinsliv med dets »süsze beschräntheit« kan yde en. For en livstræt mand, der vil trække sig tilbage fra verden, maa Weimar være et paradís.

Den nye dél af byen fængsler én ved sine brede, renlige gader, med sine smukke villaer og smaa, grønne haver, den middefalderlige dél interesserer os ved en eiendommelig arkitektur og sine rester fra fortiden. Og de fleste mennesker, man møder, ser venlige og glade ud. Germansk hæderlighed og godhed lyser ud af alle ansigter.

Den store, skønne park, hvorigennem floden Ilm slynger sig som en perlesnor kastet i det grønne — parken minder forresten ikke saa lidet om Frederiksbergs have — giver Weimar

en ynde mere. Hvor det maatte være deiligt en Maidag, naar alt løv staaer i udspring, at spasere i skyggen af disse ærværdige træer!

Min første gang var naturligvis til Goethes hus. »Goetheslottet« som Weimarianerne kalder det.

Det laa paa Frauenplan — nu kaldet Goetheplatz — ikke langt fra min bolig. Uden nogen veiviser fandt jeg det. Jeg kendte det straks igen efter de tegninger af det, som jeg mange gange havde seet. Det var en større, imponerende stenbygning i to etager. Ovenover dem en række gavlvinduer og det skraanende tag. Hovedindgangen i midten er forsynet med to søiler og et slags portal; ellers udmærker bygningen sig slet ikke i arkitektonisk henseende.

Andagtsfuld og kritikløs stod jeg der i morgenstunden og betragtede Goetheslottet — den plet, hvorum min længsel i aarevis havde dreiet sig.

I dette hus havde Goethe boet i et halvt aarhundrede fra 1782 til sin død, den 22de Mars 1832. Og hvad havde ikke mesteren udrettet i disse aar! Gjerninger større end Herkules'! Han havde døbt det endnu halvt barbariske Tyskland i kulturens fineste kilder og givet det poesiens høieste indvielse. Det Tyskland,

som ved hans fødsel i 1749 modtog ham, var ved hans død i 1832 blevet som et nyt land, aandeligt større og rigere — og dette var hovedsagelig hans fortjeneste.

Som vor Holberg kunde han i sin dødsstund med stolthed sige: »Jeg har forandret tænkemaaden hos disse rigers almue«. —

Ikke uden hjertebanken ringede jeg paa.

Det var mig som en drøm at i næste sekund skulde døren springe op og jeg faa lov at se Goethes hjem — uforandret som han havde forladt det. I over 50 aar havde huset staaet lukket, en afstængt helligdom, ikke alene for alle profane, men endog for dem, der smigrede sig med at have modtaget indvielsen af Goethes egen muse, af at besidde geniets og den kunstneriske sympatis ret til at trænge ind bag de lukkede mure.

Først i 1885, da Goethes sidste sønnesøn, en sky særling, der ligesom sin broder trykkes af det berømte navn, afgik ved døden, blev Goethehuset statens eiendom og aabnedes for publikum. Nu er det et nationalmuseum, hvortil alle kan valfarte og hvis skatte alle kan beundre.

Stille gik jeg gennem forhallen, der var smykket med skulpturarbejder, dioscurerne og

en faun, og opad den brede trappegang til værelserne ovenpaa.

Et »*Salve*« indlagt med mosaik i gulvet, bød mig velkommen. Goethes kunstkærlighed forraadte sig allerede i denne indskrift og hine statuer. Han trængte til daglig ved sin hjemkomst at modtage en hilsen fra de gamles skønhedsverden.

Der herskede en høitidelig taushed i rækken af de tomme værelser. Møblerte var de rigtig nok — men livets pust, dette præg af at være beboet, der aabenbarer sig i tusen smaa intime detaljer, manglede.

De gamle, livréklædte betjente forstyrrede mig ikke. Jeg fik lov til at gaa alene gennem salene, overladt til mine egne drømme og refleksioner. Overalt var der malerier, buster, kobberstik, gamle mynter og haandskrifter — altsammen relikvier for en Goethedyrker.

Portrætsamlingen interesserte mig stærkt, hvad altid portræter gør, de bringer én livet nærmere end andre billeder, og hvert ansigt er som en fængslende gaade, man gerne vil tyde.

Her hang Goethes fader, af udseende som en brav spidsborger med dobbelthage. Ved siden af ham Goethes moder »*frau Rath*«, klog,

jovial, smilende. Hun havde ogsaa brug for sin livsglæde og verdenskundskab i ægteskabet med den sygelig vrantne og pedantiske mand.

Jeg overraskedes ved at se billedet af Christiane Vulpius, Gothes »veninde« og husbestyrerinde, hvem han senere giftede sig med. Alt det ufordelagtige, jeg havde hørt om denne dame, glemte jeg i øieblikket. Disse yndige træk, der afspeilede saamegen blidhed, munterhed og hjertensgodhed, lod ikke kritikeren komme til orde. Og det lille, berømte digt »Gefunden«, som Goethe skrev om hende, faldt mig forsonende i tankerne:

»Ich ging im walde
so vor mich hin,
und nichts zu suchen,
dasz war mein sinn.«

Hun var nemlig den markblomst, som han fandt i parken ved Weimar, uden egentlig at søge den — den markblomst, som han ikke havde hjerte til at plukke, men som han varsomt grov op med rode og bar til sit nærliggende hjem, hvor den omplanted i havens jord trivedes og blomstrede videre til Goethes glæde . . .

Af hendes rival, fru von Stein, fandt jeg desværre ikke noget portræt. I tagværelserne ovenpaa saa jeg dog en liden blyantstegning, der skulde forestille hende. Ansigtet er fint og uregelmæssigt med en let opadbøjet næse; om det pudrede, lokkede haar, der næsten skjuler panden, bærer hun et silkebaand — ansigtets udtryk er blidt og klogt- alvorligt. Charlotte von Stein er en ligesaa aristokratisk fremtoning som Christiane Vulpius er jævn borgerlig.

Goethes søn, August, lignede ikke meget faderen, hverken i ydre eller begavelse. Han nægte tilbøjelighed for stærke drikke, skriver hans samtidige — og denne last lod han til at ha' arvet efter moderen.

Der findes et godt billed af ham og hans to sønner, Walther og Wolfgang. — August von Goethe døde som bekendt ganske ung i Rom. Jeg har selv ofte passeret hans grav paa den protestantiske kirkegaard ved Cestiuspyramiden. En marmormedaillon med den afdødes portræt smykker den. Han hviler ikke langt fra Shelley — og noget længer borte hviler vor berømte landsmand P. A. Munch.

Af de mange billeder af Goethe var der to, som især fængslede mig. Det ene fra hans ungdom, malet under hans ophold i Rom af hans

landsmandinde og veninde, Angelica Kaufmann, viser os en sjelden smuk, elegant mand i den tids franske kostume. Goethe var selv mindre fornøiet med dette billede, han syntes at det var altfor idealiseret. Det andet, malet af Stieler, fremstiller Goethe som en kraftig olding, fremdeles statelig og vakker. Den usædvanlig høie, lyse pande er umærkelig skaldet — ellers bruser de graa haar kraftigt om hoved og nakke — mens de mørke øine med det store, alvorlige, fra os vendte blik er klare og fyrige som en ynglings.

Værelserne havde forskellige navne, hentydende til de sjeldne kunstgenstande, som de indesluttede. Her er saaledes »Junoværelset« hvor en kolossal buste af gudinden troner. Originalen saa jeg i sin tid i villa Ludovisi i Rom. Det er denne buste, som Goethe sammenligned med »en sang af Homer« — og som han aldrig blev træt af at betragte.

Saa kommer vi til »Busteværelset«, »Majolikaværelset«, »Zeltersalen«, hvor blandt andre billeder findes et af Marianne Willemer, Goethes »Suleika«, der selv skrev yndige digte som Goethe *sans façon* optog mellem sine egne — »Urbinoværelset«, hvor der hænger et legems-

stort portræt af fyrsten af Urbino, Rafaels samtidige.

Jeg opholdt mig længst i »Junoværelset«. Her var jo i gamle dage salonen, hvor gæsterne samledes. Hvor disse stole og borde, alle disse gamle, stive empire-møbler, (der forresten ved sin tarvelighed dannede en kontrast til de sjeldne kunstværker) disse tæpper og broderier, falmede af tiden, med hele karakteren af sin tidsalder, talte underligt til mit hjerte! De havde været en del af Goethes daglige liv, de stumme, fortrolige vidner til alle fester og selskaber . . . Om disse stive stoleben har lange silkeslæb raslet, i denne gamle stivryggede sofa har Goethe siddet med den ordrige, sprudlende madame de Staël, der ved sin bog om Tyskland aabnede sine landsmænds øine for, at der gaves et land udenfor Frankrig, en aand stærkere og seirrigere end Napoleons kanoner — eller han har med et smil lyttet til den sværmeriske Bettina von Arnims springende fantasier . . .

Ja, hvilke glimrende skikkelser var det, som engang samledes i denne sal — en kreds saa genial og idérig, at den gjorde Weimar til Tysklands aandelige centralpunkt, fordunklende selve Berlin med alle dens politikere og professorer.

Schiller, Herder, brødrene Humboldt, Tick, Voss, Wieland, Øhlenschläger, alle har de siddet her som beundrende gæster ved den store digters og seers fødder — og mellem disse aandens stormænd blandede sig virkelige fyrster, som storhertugen af Weimar, Goethes ven og beskytter og den kunstelskende kong Ludvig af Bayern.

Ved pianoet, paa hvis stængte laag nu staar et gammeldags uhr, har engang Hummel og Felix Mendelsohn siddet og fantaseret, her har den skønne polakinde madame Simonowsky spillet for den gamle Goethe og ved sine underbare toner dysset oldingens siste lidenskab for den barnlig unge Ulrikke von Levetzau i slummer — mens Eckermann har staaet i et hjørne af salonen, en klog og taus tilskuer, hvis »erindringer« om Goethe og samtalerne med ham danner det rigeste grundlag for vort kendtskab til digterens sjæleliv . . .

Jeg gik nedenunder igen og traadte ind i den lille havestue. Her sad Goethe de varme sommerdage i kølig skygge, her modtog han Schiller og Karl August og talte fortroligt med dem ved et godt glas rhinskvind.

Jeg vilde gaa ned i haven, hvor Goethe saa tidt vandrede med Schiller, jeg vilde vandre

mellem de træer og buske, som Goethe med egen haand havde plantet — men det blev mig forbudt. Saa indskrænkede jeg mig til fra trappen af at betragte haven. Den var stor og forfalden, omgivet af huse og mure (i Goethes tid laa den landlig frit, grændsende mod grønne marker) og forsynet med en fontæne. Et par store, skønne træer faldt mig især i øinene.

Det var graaveir, luften var uden glans og varme, og alligevel syntes jeg at der over det visne løv laa som et skær af vaar . . .

Hvor tidt nævner ikke Eckermann denne have i sine erindringer! Goethe elskede den, man kunde se »Fausts« skaber gaa dernede i sin bekvemme hjemmedragt, bindende op roser eller beskærende grenene. Paa denne fredelige plet, fjernt fra hoffet og dets etikette, har han vistnok modtaget mere end én digterisk inspiration. Han har ogsaa i et humoristisk vers sat sin have og havestuen et blivende minde.

Saa kom jeg til arbejdsværelset, et lidet, lavt, tarveligt værelse med et bord i midten, en gammel træstol, et par simple pulte og skabe samt en bogreol. Man var nøisom i gamle dage og Goethe yndede desuden denne enkelhed. Ikke uden rørelse betragtede jeg dette tankens

værksted, hvorfra saamange bevingede idéer og sommerfuglfarvede drømme er fløine ud over den henrykt undrende verden . . .

Dette værelse var som skabt til sjælelig concentration. Ingen lokkende kunstgenstande, ingen glimrende udsigt til et afvekslende landskab skulde her adsprede digteren i hans gerning. Keg han tilfældigvis ud gennem de smaa vinduer i værelsets baggrund, mødte han kun det hjemlige billede af sin egen have.

Her pleiede Goethe i timevis at vandre op og ned, dikterende efter gammel vane sin sekretær alt, hvad der rørte sig i hans mægtige hjerne.

Goethes ærværdige, store blækhus, der stod midt paa bordet, vakte mange tanker hos mig. . . Det samme enkle materiale for enhver skribent — men hvor forskellig aanden, der styrer pennen — og hvor forskelligt resultatet, der opnaaes!

Af den samme marmorblok, hvoraf en Michel Angelo hugger en statue for evigheden, hugger en anden hele sit liv, uden engang at faa en statue ud af den. —

Tilslut havnede jeg i det allerhelligste — det lille sovekammer ved siden af arbejdsværelset, hvor Goethe døde . . .

En bred, gammeldags seng med en laurbærkrans over det stukkede tæppe, og nogle falmende kranse over hovedgærdet! Ved siden af sengen et natbord med en thekop, en medicinflaske, etc. (alt urørt fra Goethes siste øieblikke) og fremfor den en gammeldags lænestol. Det var det hele.

Et sted, der dog vækker mere andagt og alvor end mangt kunstudstyret dødskapel i de katolske kirker.

Det var her Goethe en skøn foraarsdag lukkede sine øine for evigt med raabet paa:
»Mere lys!«

Da jeg skulde forlade Goethehuset, maatte jeg uvilkaarlig stanse ved trappegangen, søgende efter den forsvundne eier af alle disse skatte.

Det var som om jeg ventede at en af de mange døre skulde aabne sig, og den høie, majestætiske skikkelse med de lynende øine træde pludseligt ind med et venligt »*Salve*« paa læben, han, som hver alder gav ligesom en ny skønhed og som i livets høst var ligesaa vakker, ja, maaske vakrere end i dets vaar . . .

Siden besøgte jeg Goethehuset flere gange — aldrig træt af at studere de rige samlinger,

der stedse forekom mig nye. Og da jeg omsider maatte skilles fra det, var det med en følelse af utilfredshed, en dunkel anger over ikke at have seet og beundret nok . . . Mellem disse billeder og mindesmærker, der lod det døde staa op af graven, der mættede min skønhedssans og berigede min viden, kunde jeg gaaet et aar — og nu maatte jeg forlade dem allerede efter nogle dages forløb! Jeg havde den mest brændende lyst til i uforstyrret ro at gennemblade disse mapper med kobberstik efter Rubens, Poussin, Claude Loraine etc., som Goethe selv havde valgt og ordnet, til at fordybe mig i disse gamle myntsamlinger, som han havde medbragt fra Italien (jeg opdagede nogle deilige fra renaissance) til at læse og læse om igen alle disse haandskrifter, autografer, — smaadigte fra Goethes egen haand, og til gentagende at betragte alle de akvareller og blyantstegninger, som han selv havde udført — — —

Men Italien vinkede mig. Det var en syg, som havde forladt hjemmet, for at tilbringe vinteren i Rom.

Ikke langt fra Goethehuset ligger fru von Steins bolig. For at naa den, gik jeg over »Fürstenplatz«, men man kan ogsaa skyde en genvei ved at gaa gennem en liden, snever gade, som fra Goethehuset fører lige derhen. Denne gade, fortalte man mig i Weimar, havde Goethe selv anlagt for hurtigere og bekvemmere at komme til sin elskede. Han var jo foruden digter ogsaa minister, saa han kunde nok tillade sig capricer af denne art.

Fru von Steins hus var stort og herskabeligt, og den grønne efeu, som rankede sig opad de gamle mure, gav det et landligt udseende. Det laa paa et hjørne, omgivet af haver, lige ved indgangen til parken.

Ja, her boede hun, denne sjeldne, aandfulde, miskendte kvinde, der uden støtte af ungdom og skønhed, allerede moder til flere børn, forstod i ti aar at fængsle den flygtige Weimarske Apollo.

Hendes indflydelse paa ham har kun været af det gode, hvad han selv i digte om og til hende indrømmer. Digtene til »Lida« er hendes æresminde. Hun vænnede ham af med hans provinsielle eiendommeligheder, der ikke altid var fri for raahed, hun indviede ham i hoffets fine

sæder og inspirerte ham til digtninge, saa høie og rene som hans »Ifigenia«.

Efter Goethes hjemkomst fra Italien forandredes deres forhold. Goethe indlod sig i en forbindelse med Christiane Vulpius, som friherreinde von Stein af mange grunde saa ned paa — og friherreinden trak sig saaret tilbage. De almisser af Goethes hjerteliv, som han tilbød hende, forsmaaede hun med berettiget stolthed.

Hendes venskab for Goethe blev dog uforandret gennem aarene, fraseet nogle heftige stemningsudbrudd. Hun skrev saaledes et drama »Dido«, i hvis hovedperson man vilde genkende Goethe, og skildringen af ham var ikke ubetinget smigrende.

Med moderlig godhed tog hun sig af Goethes søn August, hvis opdragelse i hjemmet ikke altid var den beste. Hvor uendelig fintfølende fru von Stein var, beviser hvad hun anordnede før sin død. Hun, der bedre end andre kendte Goethes sky for smertelige indtryk, befalte nemlig, at hendes lig ikke skulde føres forbi hans hus, hvor veien til kirkegaarden gik, men at det ad en omvei og i al stilhed skulde bæres bort.

Jeg betragtede døren og tænkte paa, hvor ofte Goethe, ung og forelsket, havde listet sig

ind ad denne dør, der aabnede lykken for ham, — jeg saa op mod de vinduer, hvor Charlotte saa tidt havde siddet bag sit blomstergjærde og keget ud, om han ikke kom — eller ialfald et bud fra ham med en liden billet eller nogle fine blomster og frugter fra »das gartenhaus«.

I sekundet ønskede jeg mig med et suk tilbage til Weimars glansperiode, hvor store mænd fandt forstaaelse hos aandfulde kvinder, hvor geni og hjertelag gik haand i haand. Menneskene var ganske vist lykkeligere og tilfredsere dengang end nu. Man var nøisommere i sine fordringer til livet og mere maadeholden i sine glæder. Og man eiede en tolerance, som vort aarhundrede har glemt.

Men den nærliggende park lokkede mig. Jeg vandrede under de herlige gamle træer, hvor engang Goethe og Schiller havde vandret sammen. Ja, hvilke dybsindige samtaler havde her engang blandet sig med løvets hvisken og fuglenes sang . . .

Novemberdagen var mild og solklar som en Septemberdag kan være det hjemme. Mange af træerne stod endnu grønne og tætte, men ægge-gule og rustrøde blade mellem de grønne røbede, at høsten var der . . .

Parken var næsten tom, en søndagslig stilhed hvilte over de minderige alléer . . . Nu og da mødte jeg en olding, gammeldags klædt, med præget af en pensionær, der gik langsomt og forsigtigt, vistnok fordybet i erindringen om svundne dage. Af ungdom ser man ikke meget i Weimar. Den har intet universitet. Det er en by, der paa en vis lever af fortiden.

Jeg gik i en allé, der fulgte floden, den lille, berømte og besungne Ilm, som stille og værdigt gled hen mellem sine grønne bredder, snart blank i sollyset, snart dyb og hemmelighedsfuld, hvor træernes løv gav skygge. Pludseligt, uden at vide det, stod jeg foran et lidet, gammeldags hus, der laa inde i en have. Solen skinnede lige paa de hvide mure, det høje tag, paa den grønne vedbende, der slyngede sig opad espalieret, paa de smaa roser i bedene.

I glad forundring betragtede jeg det. Nei, var det ikke Goethes »gartenhaus«? Jeg kendte det straks igen — saa tidt havde jeg seet det gengivet i billeder.

Havelaagen stod aaben, og jeg gik indenfor. Haven var ganske tom, og ingen Cerberus nærmede sig for at jage mig ud.

Her var det jo at Goethe boede de første, stormende aar af sit ophold i Weimar fra 1776

—1782. Storhertugens godhed havde han at takke for dette lille digterasyll, midt i naturens skød, hvor han, træt af hoffesterne og af ungdommens galskaber, kunde trække sig tilbage og hvile ud — eller fortsætte galskaberne mere ugenert.

Her var det at han første gang modtog sin senere hustru, Christiane Vulpius, efter at hun først en sommermorgen havde mødt ham i parken og overrakt ham et bønsskrift fra sin fattige familie.

En ung gartnersvend, der pludseligt dukkede som op af jorden, aabnede huset for mig. Et par tarvelige værelser med gamle møbler, de sædvanlige Goetheerindringer og en udlagt fremmedbog, hvori den reisende havde ret til at skrive sit mere eller mindre bekendte navn, var det hele. Desuden fandtes nogle moderne fotografier af huset og omegnen, som den fremmede kunde købe af gartnersvenden.

Spisestuen, der laa i første etage og vendte mod syd, var større og smukkere end de andre værelser. Goethe var jo en gourmand og vinkender og i denne spisestue har han vistnok tilbragt mange behagelige timer. Her havde han ogsaa ofte en Corona Schröter og en fru von Stein til gæster.

Arbeidsværelset ovenpaa var trangt og soløst. Man var som sagt meget nøisom i de dage. Og det var uden alle bekvemmeligheder. Et tilstødende værelse ud mod haven havde oprindelig været forsynet med en balkon. Det var paa denne balkon, at den unge Goethe undertiden sov om natten, indhyllet i sin kappe, og med den straalende stjernehimmel som tag over sit hoved.

Hvis disse vægge i »Gartenhaus« kunde tale! Hvormange elskovsscener og drikkelag de har været vidne til! I de første aar af sit ophold i Weimar arbejdede og digtede Goethe kun lidet; det var »geniperioden«, der bruste og knaldede som et evigt fyrværkeri.

Det gjorde godt igen at komme ud i haven fra de lave værelser med den kvalme luft. Jeg vandrede omkring i veiene, beundrende saa jeg paa de store træer af eg og lind og bøg, som Goethe selv havde plantet. Han var jo hele sit liv den ømmeste dyrker og fineste kender af naturen. Synet af en sjelden, netop udsprungen rose i hans have har sandsynligvis glædet ham mere end den mest begeistrede udtalelse over hans digtning.

Med ét standsedes jeg af en støtte, eller rettere, sagt, en stor sten med inscription. Det

var »*erwählter fels*«, sat paa hans yndlingsplet i haven som mindesmærke om hans kærlighed til Charlotte von Stein, med hentydningen til hendes navn. Og jeg læste de kendte linier, som jeg næsten kunde udenad, prisende min lykke, at det var mig forundt at staa paa denne klassiske grund og selv læse dem:

»Hier im stillen gedachte der liebende seiner
geliebten.

Heiter sprach er zu mir: Werde mir zeuge, du,
stein!

Doch erhebe dich nicht, du hast noch viele ge-
sellen:

Jedem felsen der flur, die mich, den glücklichen,
nährt,

jedem baume des waldes, um den ich wandernd
mich schlinge,

denkmal bleibe des glücks!« ruf' ich ihm weihend
und froh.

Doch die stimme verleih' ich mir dir, wie unter
der menge

einer die muse sich wählt, freundlich die lippen
ihm küszt.«

Længe sad jeg paa en bænk i haven . . .
Jeg tænkte paa ingenting, men følte mig lykkelig

ved at sidde der ved Goethes »Gartenhaus«. Det var tungt at rive sig løs fra denne sjeldne plet, som erindringen og poesien kappedes om at forherlige.

Hvor skønt skinnede solen paa de grønlig blanke buksbomhækker og paa de smaa, røde maanedstroser — og himlen havde denne klare, køligblaa farve, som den kun eier om høsten! Fremfor mig laa parken med sine enge og sine rige trægrupper — og til venstre gik veien til Oberweimar . . . Paa denne fór netop en dame paa velociped . . . Jeg likte slet ikke denne velociped . . . Den kendtes som en anakronisme og rev mig ud af stemningen.

Tilslut plukkede jeg et blad af buksbomhækken — en erindring om Goethes »Gartenhaus«.

Det gamle Witthumspalads er ogsaa værd et lidet besøg. Her boede efter den store slotsbrand Goethes veninde, den kunstelskende hertuginde Anna Amalia, og det var mod denne bygning, at Goethe den første dag i Weimar styrede sine skridt.

»Paladset« er hverken stort eller særlig vakkert. Det er uden stil og ser ud som et al-

mindeligt, velhavende borgerhus. Men de gamle værelser har for en beundrer af Weimars storhedstid meget at byde paa.

Det var i disse sale, at fyrstinden modtog alle sine berømte venner og protegéer, en Goethe, en Schiller, en Herder, etc. Her blev Goethe og Schillers digterværker foredragne af digterne selv, her blev flere af deres skuespil opførte i den lille, saakaldte »Teatersal«.

I »Digterværelset« finder vi portrætter af periodens digtere.

Man forestiller sig Goethe i denne udsøgte kreds, overstraalende ved sin skønhed og genialitet alle, endog den fyrstelige værtinde — maalet for alles beundrende blikke, hvad enten han talte, spillede komedie eller læste høit en af sine poesier.

Af de mange portrætter var der kun et, som egentlig interesserte mig. Det var fru von Stein som gammel kone. Saare vemodigt er det at betragte tidens herjen, ikke mindst naar den sætter sine ødelæggende spor i et kvindeansigt . . . Hvor var nu de brusende lokker, der fastholdtes af silkebaandet, hvor var de blide træk, fuld af ungdommelig ynde, som vi ser dem paa billedet, der indleder brevvekslingen med Goethe? Et magert, strengt matroneansigt kiger frem fra

den store uklædelige kappe, der næsten skjuler haaret — en prosaisk hovedbedækning, som vore oldemødre bar den.

Den første tid af opholdet i Weimar, tænker man udelukkende paa Goethe, man er helt under hans indflydelse. Weimar er fremfor alt Goethes by — og denne by har igen præget af hans aand.

Saa kommer man en vakker dag at mindes Schiller, den ædle Schiller, hans store rival og modsætning. Og saa slipper Schiller én ikke mere. Weimar blir efterhaanden ogsaa hans by. Goethe maa finde sig i at dele herredømmet med ham.

»Man beundrer Goethe, men man elsker Schiller,« sagde en Weimarianer til mig.

Jeg søgte altsaa »das Schillerhaus,« hvor digteren boede efter sit ophold i Jena — boede i tre aar til sin død. Det var let nok at finde, da det laa i byens hovedgade »Schillerstrasse«, et par skridt fra mit hotel.

En liden, uanselig bygning af sten — dobbelt uanselig, naar man sammenligner dem med »Goetheslottet« paa Frauenplan. Schiller var heller ingen mægtig minister, ingen formuende

mand som Goethe, han var kun — Schiller, Tysklands yndlingsdigter.

Blot den mellemste etage er nu aaben for publikum, de øvrige værelser er leiet ud til kontorer etc. Fra indgangssalen, der er smykket med en statue og flere emblemer, kom jeg til det rum, hvor Schiller arbejdede og hvor han døde. Der stod det simple bord, hvor han skrev sine udødelige dramaer og mellem de mange rørende minder om ham, bøger, breve, et gammeldags stjernekort (som han sandsynligvis har benyttet til sine studier af Wallenstein, hvor astrologien spiller en ikke liden rolle) fandtes ogsaa en guitar, der havde tilhørt ham. Hvor nær ligger det ikke at tænke sig Schiller nynnende paa en yndlingssang som

»Millionen, seid umschlungen,
dieser kuss der ganzen welt«,

akkompagnerende sig selv paa dette simple instrument.

Med den pietet, hvormed man hænger ved en kær afdøds efterladenskaber, betragtede jeg alle disse ting — de ubetydeligste, der mindede om hans daglige gerning, et gammelt penneskaft, et stykke papir, hvorpaa han havde skrevet,

greb mig mest . . . Tilslut dvælte jeg ved den seng, hvori han drog sit siste suk (den stod i et hjørne af værelset) og ved hans dødsmaske.

Hvilke storslagne, ædle og rene træk, som ikke engang dødsøieblikkets smerte havde magtet at forandre! Jeg maatte tænke paa, hvor denne mand, der var saa genial og banebrydende som digter, var enkel og fordomsfri som menneske, uden nogen af de svagheder, som i reglen er forenet med kunstnertemperamentet . . .

I »*Goethe und Schiller in briefen von Heinrich Voss dem jüngerem*,« som jeg nylig havde gennemlæst, finder man en ungdommelig begejstret og dog i det hele paalidelig skildring af Schiller, hvem forfatteren under sit fleraarige ophold i Weimar lærte nøie at kende. Vi ser for os den elskværdigste personlighed, borgerlig brav, beskeden og nøisom, en øm ægtefælle og fader, og en god, munter kammerat, der paa redouten i teatret, sammen med unge literater og skuespillere, tømmer det ene glas champagne efter det andet. Champagne var Schillers yndlingsdrik. Naar inspirationen svigtede, fandt han den igen i denne sjeldne vin, sagde hans samtidige.

Den unge Voss bekender naivt, at alt hos

Schiller tiltaler ham, »selbst sein schnuphtabaksfleckchen unter der nase kleidet ihn hold.«

Heinrich Voss, søn af »Luises« bekendte forfatter, kom i 1804 til Weimar, lokket af den glans, der stod af de to digterheroer. Baade Schiller og Goethes huse aabner sig straks for den unge, begavede mand, hvis fader de personligt kendte og skattede. Voss er »überschwänglich« begejstret for dem begge, han kan neppe finde udtryk stærke nok for denne sin begeistring.

Goethe er for ham »der herlichste, der herzlichste, der innigste mann unter gottes sonne«, Schiller er ham det legemliggjorte ideal af et menneske og en digter — men medens hans lidenskabeligt beundrende følelser for Schiller bestandig stiger (efter Schillers død vier han hans minde en ren kultus) svækkes i aarenes løb ved det nøiere bekendtskab hans hengivenhed for Goethe, indtil der tilslut undslipper ham denne mismodige bekendelse: »*Goethe ist von egoismus nicht frei zu sprechen*«.

Om Schillers sygeleie og død giver Heinrich Voss' breve værdifulde enkeltheder.

Til den literært dannede dame, der var min cicerone i Schillerhuset, ytrede jeg:

»Jeg har aldrig kunnet forstaa Goethes opførsel ligeoverfor Schiller, da denne laa dødssyg. Han besøgte ham jo slet ikke, — skønt Schillers hus kun laa et par skridt fra hans egen bolig, hvad jeg her har opdaget — han saa ikke liget, han deltog ikke i begravelsen, og gjorde intet for at give denne et mere storartet og høitideligt præg.«

»Det er det dunkle punkt i Weimars historie«, svarte damen med en discret mine.

Dette punkt er dog ikke saa »dunkelt« endda — og jeg vil tillade mig at give min skærv til løsningen af det.

Goethes bekendte egoisme — eller rettere sagt, hans æstetiske ulyst til at modtage pinlige og uskønne indtryk har her været det bestemmende.

Han slægtede ikke alene sin moder paa i »frohnatur« og »lust zum fabulieren«, men ogsaa i meget andet. Den gamle, verdenskloge »frau rath« gav saaledes sine tjenestepiger streng befaling til aldrig at fortælle hende om ulykkestilfælde, der hændte i nabolaget. Hun kunde saa alligevel ikke hjælpe, mente hun, og hun vilde beholde sit gode humør uforstyrret.

Dette mærkelige karakterdrag er det, som gaar igen hos sønnen. Han, »der alte heide«,

vil kun have sol, skønhed, harmoni — ulykke, sorg eller hæslighed faar ikke lov at nærme sig ham, for at ødelægge harmonien. Han vil ikke være vidne til syges kvaler, selv hvor han kunde række en hjælpsom haand, han vil ikke pines af de stygge mærker, som sygdommen sætter i et vakkert ansigt, som han har kært, han vil ikke se vennen vansiret som lig, men helst bevare mindet rént om det levende, kraftige og smukke menneske . . .

Det er meget æstetiskt dette — men mindre menneskeligt og venskabeligt.

Goethes tilhængere undskylder ham med, at han selv var meget syg, da ulykken traf Schiller. Men dette er ikke tilfældet. Goethe havde iforveien lidt af en stærk feber, men var forholdsvis rask og oppe, beskæftiget med literære arbejder, da Schiller kastedes paa sygeleiet, for aldrig at reise sig mere. Dagen efter Schillers død ser Voss ham spasere i parken, rolig som altid.

»*Ich hatte aber nicht den mut, ihn zu beggennen*« tilføier han ret betegnende.

Og den tause bebreidelse for oprørende ligegyldighed, som han i sit hjerte maa give Goethe, finder udtryk i disse linier:

Drei tage lang bin ich Goethe ausgewichen
(ellers gik han daglig til ham, han var lærer for

sønnen August) *Ich weisz nicht wie, aber mir graute und bangte vor seinem anblick* —«.

Stakkers Voss! — Ja, vist maa det maa være svært for et ungt, lidenskabeligt, herosdyrkende hjerte at se heroen blive et almindeligt, feilende menneske, at se idealet ramle ned fra den høie piedestal, hvor hans grænseløse beundring har stillet det.

Hvordan skulde det ogsaa lykkes ham at rime sammen Goethes mere end »olympiske« hjerteløshed med de venskabelige følelser, som Goethe altid udtrykte ligeoverfor Schiller? — Ak, senere hen vil livet ha' givet ham mere end en gaade af lignende art at gætte! Menneskehjertet er den dybe brønd, hvis blanke overflade speiler billeder, baade himmelens og jordens, men hvis skjulte bund ingen kan skimte . . . Hvem af os kender sit eget hjerte?

I mismodige tanker forlod jeg Schillerhuset, efter at have kastet et siste blik paa digterens portræt fra ungdomsaarene. Rødblond og blaaøiet, med et næsten kvindeligt blidt udtryk smilte han ned til mig . . .

Hvor jeg kommer i verden, besøger jeg kirkegaarde. De interesserer mig ligesaameget som gallerier og museer interesserer andre.

Weimars kirkegaard fortjener ogsaa at sees. I sig selv rig og skøn, halvt en have, halvt en park, med en frodig blomstervegetation, finder man her mange sjeldne mænds og kvinders grave. Her hviler saaledes, foruden Goethe og Schiller, fru von Stein, Hummel, Eckermann, Preller, Carl August, hertuginde Luise og mange andre storheder.

Himlen var overskyet og graa, luften fugtig mild — det varte nok ikke længe, før vi fik regn. I gangene, under de gule træer, laa hele lag af visne blade, som en arbejder havde travlt med at feie bort.

Nu og da stansede jeg ved et eller andet vakkert monument, læste flygtigt en indskrift eller beundrede blomsterpragten paa en nylig tildækket grav. Endelig kom jeg op paa høiden med den vide udsigt over kirkegaarden, hvor die »Fürstengruft« findes.

I dette kapel hviler Goethe og Schiller ved siden af deres ven og fyrste Carl August.

Det var i skumringsstunden og i kapellet var der ganske mørkt. Den betjent, der viste

mig om, tændte en lygte og førte mig ned i gravkælderen.

I enkle ligkister af egetræ, smykket med gamle laurbærkranse, laa de to digterbrødre ved hinandens side.

Carl Augusts kiste staar tæt ved — men hvem tænker paa ham i dette øieblik? Her i mindets og ærens tempel kendes ingen rangstørrelser — kun aandens og genialitetens.

Ved Goethes kiste tænkte jeg: »Saa ogsaa du maatte dø, du kloge levkunstner, hvis valg-sprog i modsætning til andres var »*Memento vivere!* — du glødende soltilbeder, du lysets og farvernes fortrolige ven og forherliger, du, der elskede denne verden saa lidenskabeligt, som forstod at give den en uendelig fylde og intensitet, og som klyngede dig saa meget stærkere til den, da du ikke troede paa en anden og bedre verden, men havde sat grænsen for dit haab og din virken *hernede.*«

Til gengæld er du nu »*unsterblich,*« som dine landsmænd kalder det.

Udødelig!

Ja, hvad er egentlig udødelighed? Der gives to slags, sagde en af mine venner, der er ret ironisk anlagt. Den ene opnaar man ved at sætte mange børn ind i verden, der igen forplanter navnet —

en anden ved at skrive digtninge som Dante og Goethe, der, levende paa folkets læber, flyver fra slægt til slægt. Anden udødelighed gives der ikke.«

Homer lader en af sine helte, der vandrer i de elysiske egne, længes tilbage til livet., Han vil hellere være en træl paa jorden end en fyrste i skyggernes rige . . .

Mon ikke Goethe, tænkte jeg, i sit nuværende skyggerige vilde gøre disse den homeriske helts ord til sine? Mon han ikke, trods al sin »udødelighed« gerne vilde byttet med mig for eks., der nu stod, uberømt, men lyslevende, ved hans lavrbærsmykkede baare?

Imidlertid læste min cicerone op en hel ramse. Han fortalte om alle »de fyrstelige højheder og durchlauchter,« som hvilte i kapellets siderum, fra middelalderen af og nedover. — Ja, endog den berømte Bernhard af Weimars lig fandtes velbevaret derinde. —

— Schillers kiste har sin egen historie.

Schiller blev oprindeligt begravet og det i al stilhed paa Jacobs kirkegaard. Først i 1827 — hele 22 aar efter hans død — blev hans ben opgravede og førte her til »Fürstengruft« ved Goethes side. —

Om benenes ægthed har flere villet ytre tvivl. De laa nemlig paa Jacobs kirkegaard i en fælles hvælving sammen med rester af andre skelletter, saa man let kunde tage fejl. Schillers gravsted lader til at have været ret forsømt baade af slægt og venner.

Men at hjerneskalen ialfald er Schillers, derom er alle overbeviste. Den var let at kende igen. Det var ved synet af denne igen for dagen bragte hjerneskal, at Goethe, begejstret af dens skønne form, af den vidunderlige tankeverden, som den engang havde indesluttet, skrev sit mærkelige digt: »Bei betrachtung von Schillers schädel,« hvoraf jeg hidsætter følgende:

»Wie mich gheimniszvoll die form entzückte!
Die gottgedachte spur, die sich erhalten!
Ein blick, der mich an jenes meer entrückte,
das fluthend strømt gesteigerte gestalten.
Geheim gefäszt! — Orakelsprüche spendend,
wie bin ich werth dich ind der hand zu halten?«

Naar man læser disse linier, paatrænger sig den tanke én, at det havde været smukkere, om Goethe havde besøgt sin gode ven og kollega i hans sidste øieblikke, istedetfor at skrive

dette klingende digt om hans hjerneskal mange, mange aar efter hans død. —

Goethe overlevede som bekendt i næsten en menneskealder Schiller — og dog formaade denne trods sin korte levetid at sætte sit præg næsten lige saa dybt som den ottiaarige Goethe paa Tysklands aandelige udvikling. Schiller elskes og læses for tiden ikke alene af de literært dannede i Tyskland, men han er ogsaa trængt ned i samfundslag, som den aristokratiske Goethe aldrig naaede og heller ikke brød sig om at naa.

»Kunstværker er ikke til for pøbelen« (pøbelen her i betydning af den store masse) skriver han etsteds, meget betegnende for ham. Han vilde ikke som Schiller være broder med alle — han føler slet ingen trang til at »omfavne millionerne.«

For en digter er det ikke livets længde, det kommer an paa, hovedsagen er, at han gør de leveaar, der er tilmaalt ham, saa rige, saa intense som muligt, brændende sin eiendommelighed, sit særegne fysiognomi, ind i tidens bevidsthed.

Vor egen Henrik Wergeland døde jo ogsaa ung — men hvor meget udrettede han ikke i denne korte lyse sommerdag, hvor »morgen- og aftenrødmen ligesom mødtes i et langt, dvælende kys.« Han dannede det unge Norge i sit billed

og beskrev i store linier dets fremtidsbane, mens hans modstander, Welhaven, der døde som olding, mæt og træt, kun havde et lidet og saare negativt udbytte af sit lange virke.

— I nærheden af kapellet, kun et par skridt fra det, stødte jeg uventet paa en grav med denne simple indskrift:

»Her hviler Eckermann — Goethes ven.«

Over Graven spandt sig tyk efeu, men dette eviggrønne tæppe var smudset af nedfaldne, visne og forraadnede løv og enkelte grove muldklumper. Jeg var alene — ingen saa mig — og pietetsfuld rensede jeg graven, — et arbeide, der ikke varte længe. Det var den mindste tjeneste, jeg kunde yde den mands minde, hvis »Gespräche mit Goethe« er en af de sjeldneste bøger, som har seet lyset i dette aarhundrede og som har bidraget til min egen udvikling.

Stakkers Eckermann! Mon ikke han ogsaa ligesom den unge Heinrich Voss kunde tale et par ord med om Goethes »egoisme?«

Født i lave kaar, havde han ved egne anstrengelser svunget sig op over sin stand og erhvervet sig en ikke almindelig dannelse. Tilslut kom han til universitetet. Hans interesser var

udelukkende literære, han skrev poesier og drømte om laurbærkranse. Der var ingen tvivl om at han eiede talent.

Da han første gang besøgte Goethe, havde han sine smaa manuscripter med sig. Med hjertebanken ventede han Goethes dom. Men denne verdenskloge herre brød sig lidet om hans mere eller mindre poetiske begavelse — af den vare havde han selv nok — men med sit skarpblik havde han straks opdaget, at Eckerman, der udmærkede sig ved lærdom, ordenssans og en blind beundring for Goethe, kunde blive ham uendelig nyttig som sekretær.

Han overlæssede ham med literære, just ikke altfor interessante arbejder — han maatte saaledes gennemgaa gamle, glemte værker af mesteren og se, hvad der kunde egne sig for en ny udgave samt sætte sig grundigt ind i hans falske lære om farverne etc. — og disse arbejder optog næsten fuldstændigt Eckermans tid. Til Eckermans muse hørte man intet mere, den kvaltes under kontorstøvet.

Verden fik en digter mindre — og en biograf mere.

Det mærkelige er, at det er Eckermann selv, som fortæller os alt dette, der ikke kan undlade at kaste en skygge over Goethe.

Han, der forguede Goethe og som heller vilde bide sin tunge af end sige et ufordelagtigt ord om ham, forraader os det naivt midt i sin forherligende skildring af Goethe og hans forhold til ham. Vi læser tydeligt hele historien mellem linierne.

Mod denne min fremstilling vil vistnok mange indvende, at Goethes opførsel ligeoverfor Eckemann netop var et bevis paa Goethes menneskekundskab og geniale fremblik. Han havde straks fundet ud, at Eckermann som digter havde lidet at sige, men at han paa andre omraader vilde kunne præstere det betydelige. Istedetfor nogle pene, udadlige digtsamlinger fik vi en slig værdifuld bog som »Die gespräche,« der veier op tusen bind af almindelig literatur.

Men om Eckemann *personlig* var lykkelig ved denne uventede forandring i sin skæbne, er det store spørgsmaal. Hans digterdrøm knustes jo, og

»mer end livet, mine herrer,
er en *drøm*, som ei fik liv —.«

Et andet spørgsmaal er, om man har lov til — selv om man er en Goethe — at gribe vilkaarligt ind i et medmenneskes liv og give det

en anden form, en anden bestemmelse end den oprindelige.

Fortæl violen, den lille poët mellem blomsterne, der dufter i al beskedenhed, skjult af det grønne, at den egentlig burde være en artiskokblomst eller en anden nyttig haveplante . . . Jeg undrer mig over, hvad den vilde svare . . .

— Længe opholdt jeg mig paa Weimars kirkegaard . . . Jeg gik op og ned i alleerne, jeg gik i alle de smaa gange, der krydsede hinanden — Fru von Steins grav søgte jeg.

Den maatte naturligvis være smykket med et særligt vakkert monument, som gjorde det let at finde den . . . Goethes veninde og »muse« kunde jo umuligt være glemt i det kunstelskende Weimar?

Men jeg tog feil. Weimarianerne lod ikke til at have meget tilovers for »Lida,« — det navn, hvorunder Goethe besang hende.

Intet opsigtvækkende æreminde udpegede det sted, hvor hun hvilte. Hun laa i en fælles familiegrav, og for at hun ikke rent skulde glemmes, denne mærkelige kvinde, havde man

sat hendes navn paa en mur tæt ved graven. Det var det hele.

Naa, igrunden trænger ikke Charlotte von Stein noget monument. Hun har selv rejst sig et monument, ædlere og varigere end det af marmor, i de partier af Goethes digtning, som hendes aand svæver over . . . Og klippen i Goethes havehus med de skønne, dybtføjte linier vil til alle tider bevare hendes navn — en evig lokkende rune for digtere og elskende . . .

Det var bleven ganske mørkt, da jeg omsider forlod kirkegaarden. Et par blege stjerner tittede frem paa den overskyede høsthimmel . . .

Weimars teater besøgte jeg flere gange.

Det var ikke det gamle teater, som Goethe og Schiller skrev for, og hvor Goethe personlig ledede prøverne. Han var jo foruden minister ogsaa en slags theaterchef. Den nuværende bygning er opført i 1825 — men skal jeg dømme efter de udmærkede forestillinger, lever Goethes aand endnu i den.

Den første aften gav man »Jomfruen af Orleans,« der blev spillet for et publikum, mest bestaaende af unge piger, skolegutter og stu-

denter fra det nærliggende Jena, som med naiv og stigende begeistring fulgte de forskellige optrin.

Naar jeg saa udover dette sjeldne publikum, saa ungt, saa rent og ufordærvet, maatte jeg tænke paa den skæbnesvangre magt, der ligger i en digters ord. Han kan, naar en nobel karakter forener sig med begavelsen, sædeligt løfte ungdommen, sætte den de høieste og ædleste maal, opflammende dens trang til at elske noget stort og ofre sig for det — men han kan ogsaa, hvis han vil, ødelægge alle dens gode, rene instinkter.

Lykkelig det land og den ungdom, som har digtere af Schillers art!

Der er ingen tvivl om, at den strenge kyskhed, den høie idealitet i Schillers værker i forening med de store historiske opgaver og skæbner, han har valgt at skildre, har været med til ethisk at opdrage og forme den nuværende tyske generation. Ikke mindst har den bidraget til at styrke ungdommens patriotisme.

Med hvilke ganske andre følelser vilde ikke en frivol fransk ungdom seet et ældet historisk skuespil som dette! Den vilde, manglende al pietet, enten kedet sig tildøde, eller resolut forladt teatret efter de første scener for at søge en ad-

spredelse, som den vidste bedre at vurdere, — varietéen.

Næste aften opførtes Wagners »Mestersangerne.«

Skønt jeg i sin tid havde seet denne opera paa Tysklands hovedscener, maatte jeg alligevel beundre, hvordan den her i Weimar førtes frem for publikum. Alt var glimrende, sangen, spillet, dekorationerne. Koristernes masse og deres sikre optræden, der vidnede om en skarp kunstnerisk ledelse, faldt ikke mindst i øinene.

Og teatret var fyldt til sidste plads hver eneste aften. Hvilken udbredt kunstsans der dog maatte findes i det lille Weimar! Med et suk maatte jeg tænke paa min stakkels fødeby, der er tre gange saa stor, og hvor man kun med den største anstrengelse kan holde et lidet teater ilive. Men Bergen har jo ingen kunstnerisk tradition at bygge paa som Weimar. Holberg flygtede derfra i sin ungdom, og ingen Goethe har levet mellem dens indbyggere og virket opdragende paa den literære smag. — Byen har heller ikke noget kunstelskende hof som det, der i Weimar rigeligt understøtter teatret.

I mellemakterne betragtede jeg publikum. Hvor det i det hele taget var pænt smaaborgerligt! Kun i logerne opdagede jeg et par aristo-

kratisk udseende familier. Ja, dette publikum var sandelig ikke smittet af tidens luksus! Paa mange af de gode pladser sad der damer, der i ydre og dragt lignede gamle kurvekoner hjemme. For at spare garderobepengene, havde de fleste af dem overtøiet paa. Enkelte af dem havde ogsaa bonbons og smaakager med i posen.

Men hvor disse skikkelige gamle damer var andægtige! De havde alle en mine, som om de sad i en kirke. Ikke et ord, ikke en tone gik tabt for dem, og deres smil og taarer fortalte om, hvor forestilingen bevægede dem . . . Lyksalig den digter, der altid har et sligt modtageligt publikum! Her var nok den kunstneriske opdragelse gaaet over i blodet.

Foran teatret findes Rietschels berømte mindesmærke over Goethe-Schiller. De to digtere og rivaler staar paa det samme fodstykke ved hinandens side, med en laurbærkrans i hænderne.

Hvad man særlig maa beundre, er den maade, hvorpaa kunstneren har arrangeret den krans, som forbinder dem . . .

Hvem af dem skænker kransen, hvem modtager den? Ingen og begge — som man vil. De deler broderligt ærens symbol med hinanden som de i en periode af sit liv, for

begge den betydningsfuldeste, broderligt delte med hinanden sine intimeste tanker og skønneste syner . . .

Lørdagften — min sidste aften i Weimar.

Jeg kastede et sidste blik paa Goethehuset, jeg gik den snevre genvei til fru von Steins hus (den samme, som Goethe i gamle dage saa mangan aften glødende og forelsket havde listet sig igennem) jeg keg op mod vinduerne med blomsterne — saa gik jeg ind i parken.

Der vilde jeg byde Weimar mit farvel.

Det var i skumringsstunden. Dagen var endnu ikke rigtig død — og aftenen havde endnu ikke gjort sin magt gældende. Det var et interregnum, hvor de første, blege stjerner vovede sig frem paa høsthimlen.

Luften var mild, fugtig og stille, ingen blæst satte parkens træer i bevægelse . . . Jeg hørte det tørre løv knage under mine fødder . . .

Ensom drev jeg om mellem alléerne — jeg mødte ikke et menneske — jeg kunde indbilde mig, at denne udstrakte park tilhørte mig alene . . . Jeg gik videre . . . Saa mødte jeg en forsinket arbejder, der kom fra Oberweimar og med

hurtige skridt skyndte sig til sit hjem . . . Det var jo lørdag aften, han havde ugens løn i lommen, hjemme sad konen og børnene ventende paa ham . . .

Atter var jeg alene . . . Hvor jeg elskede denne ro og stilhed, hvor jeg uforstyrret kunde hengive mig til afskedens betragtninger, træernes omrids tegnede sig høstlig skarpe mod horisonten, hvorover maanen, blank og sølverren, svævede frem i mildt tungsind . . . Og den ene stjerne tændtes efter den anden paa himmelhvælvet . . .

Dagen havde sagt sit farvel.

Over Ilm, der med en sagte rislen som en bæks, bugtede sig frem gennem sletten, laa hvide taager, der langsomt løftede sig og lagde sig som et flor under træernes tætte stammer . . . Og de spæde maanestraaler spillede sitrende paa disse hvide taager, blandede sit lys med deres hvidhed og dannede luftige, vekslende skikkelser, der gled ud og opløstes for straks efter at efterfølges af nye . . . Jomfruerne lekte i alfeland, mens gamle eventyrdrømme kaldte lokkende paa mig . . .

Pludselig stod jeg fremfor Goethes »Gartenhaus«. Der laa det stille og afsjælet, belyst af maanens vemodsglans med de mørke træer til

baggrund . . . Et saadant forladt hus i maaneskin har altid gjort et stærkt indtryk paa mig — det er som et menneske, der ligger lig, belyst af kjærter . . .

Jeg saa op mod vinduerne i spisestuen, hvorom efeuen klyngede sig og hvorpaa maanestraalerne spillede . . . Ak, kunde det brændende ønske fremtrylle sin genstand, saa havde han i dette øieblik vist sig i vinduet for den ensomme pilgrim fra norden.

Men var det ikke en drøm, at han var død? . . Jo, det var en drøm. Han levede jo, han sad lyslevende derinde i stuen, han sad og skrev paa »Faust«, mens et enkelt vokslys brændte paa bordet . . . Hvis jeg nu frygtsomt bankede paa, saa aabnede han maaske døren, genkendte i mig en aand, der ydmygt beundrede hans, og sluttede mig i sine arme . . .

I denne stund følte jeg dybt, i hvilken gæld jeg stod til Goethe og hvor jeg elskede ham trods alle hans feil — eller netop paa grund af disse feil, der menneskeligt nærmede mig til ham. Ellers havde han staaet der uden noget samfund med os som en utilgængelig gud, svævende i skyerne. Men nu følte jeg at han var kød af mit kød, blod af mit blod, et barn af den samme

moder natur, der har sat sit usvigelige svagheds-
mærke paa os alle . . .

Maanen steg høiere paa himlen, aftenduggen
faldt, tause og søvntunge ludede træernes mørke
kroner . . . Nede ved floden hørte jeg en syag,
pibende lyd som om et lidet dyr brød sig vei
gennem buskene . . . Ellers var alt saa stille —
stille og dødt som det forladte Goethehus der-
borte . . . Og jeg hviskede frem for mig:

»Über alle gipfeln ist ruh,
in allen wipfeln spürest du
kaum einen hauch;
die vögelein schweigen im walde.
Warte nur, balde
ruhest du auch.«

Besøget paa Eidsvold.

»Saamangen vandringsmand i fremtids aar
valfarte skal til Eidsvolds ringe villa,
og mens han hilser der vor friheds gaard,
han rørt vil mindes Henrik og Camilla.«

Ligefra barn af, da jeg første gang i »Skil-
lingsmagazinet« saa en tegning af Eidsvolds jern-
værk og læste om de store begivenheder, som
knyttede sig dertil, havde jeg længtes efter at se
stedet. Men der skulde hengaa mange aar,
inden mit ønske blev realiseret.

Under mine ophold i Kristiania forsømte jeg
desværre leiligheden og var altid forundret over
at høre at ingen af mine i hovedstaden bosatte
Bergenservenner havde besøgt Eidsvold, da det
jo var saa let at naa derop med jernbanen. Kun
nogle timers kørsel! Jeg kunde ikke forstaa
denne ligegyldighed, som jeg udlagde som en

mangel paa patriotisme . . . Men mine venner raisonnerede som deres byesbørn, der i reglen overlader til de fremmede at beundre kongehallen og Walkendorfstaarnet: »Vi kan tidsnok komme der — vi har det jo nærved.« — Og saa kommer de der aldrig.

Endelig gjorde jeg forrige aar alvor af min længe nærede beslutning. En herlig Augustdag med solblaa, klar himmel, af denne eiendommelige gennemsigtighed, som bebuder høstens nærhed, ankom jeg til stedet. Dagen var varm, uden dog at varmen følte trykkende. Veien derop gaar paa flere steder gennem tørre, kedelige trakter, men i Eidsvolds nærhed forandres landskabet og bliver rigt og afvekslende.

Længe før toget stansede, keg jeg ud ad kupevinduet, urolig og bevæget som om jeg efter lang tids skilsmisse skulde møde en kær ven — fuld af forventning efter at se den egn, hvor vor grundlov var givet under saa mærkelige tidsforhold, og hvor Henrik Wergeland og hans ikke mindre berømte søster, Camilla, var vokset op. Her maatte luften være blankere og høiere end andetsteds i Norge og naturen have noget af eventyrets vidunderlighed over sig . . .

Jeg var i en rigtig søndagsstemning — det var som om jeg skulde træde ind i en kirke, fuld af store, hellige minder . . .

Efter at have spist til middag i det lille, hyggelige jernbanehotel og siden nydt en cigaret ude paa verandaen med den vakre udsigt over Vormen og den sælsomt formede »Ninabbe« i baggrunden, gik jeg opover bakken, forbi Eidsvoldsbadet med »Henrikskilden*) til præstegaarden. Jeg gik alene, uden nogen fører, veien var let nok at finde.

Længe drev jeg frem og tilbage udenfor præstegaarden, uviss om jeg skulde gaa ind eller ikke. Jeg havde stor lyst til at hilse paa præstefamilien, der skulde være elskværdig og som vistnok var istand til at give mig interessante oplysninger og indvie mig i egnens traditioner, men frygten for at synes paatrængende holdt mig tilslut tilbage.

Forresten er denne præstegaard ikke den gamle, hvor provsten Nikolai Wergeland levede

*) Det var som bekendt Wergeland, der først opdagede stedets mineralske kilder.

og virkede, hvor Henrik drømte sine første digterdrømme, og den unge Camilla bar paa sin stille hjertesorg, længtende fra landets ensomhed til hovedstaden, hvor han færdedes og ved sin optræden vakte harme og jubel . . . Den er nedbrændt for mange aar siden . . . Men den nye præstegaard er bygget omtrent paa den gamles plads og de prægtige træer, som omgiver den, er de samme, som skyggede over Henrik og Camillas barndom . . .

I »Paa gamle tomter« har fru Collett givet os en livlig skildring af præstegaarden som den var i hendes opvækst. Vi faar nøie alt at vide om dens indretning, endog at paa et bord i salonen havde en — themaskine af plet faaet en hædersplads ved siden af virkelige kunstgenstande. Den tids smag var jo ikke altid saa korrekt. —

Solen holdt paa at gaa ned da jeg naede præstegaarden. Dens skraa straalер faldt varmt og gyldent over den rige egn med den nærliggende kirkegaard og træernes grønne løvværk.

Kommer man direkte fra vestlandet, slaaes man straks af karakteren ved et saadant østlandsk landskab. Medens dens vestlandske natur med sine høie, nøgne, snedækte fjelde, hvis tinder

sprænger skylaget, med sine styrtende fosse og skummende elve, med sine nøgne holmer og skær, omkredset af hvide maageflokke, gør indtrykket af at være blevet til blot for poesiens og skønhedens skyld, har den østlandske natur med sine lave aaser, sine tunge kornmarker og frodige skoge et mere hverdagsligt og prosaisk præg. Den gør nytte. Man kan ikke betragte disse store agre uden at tænke paa, hvad masser af korn de vil bringe i laden, eller betragte disse milelange skogstrækninger uden at mindes det tømmer, der vil kunne hugges ud af dem.

Mens man vesterpaa beundrer hélt æstetisk, blander sig her praktiske beregninger ind i naturbeundringen og gør den mindre rén.

Men i Wergelands digtning, der i sin vekslende rigdom har tusen facetter, er der rum for det hele Norgesbilled. Den speiler ligesaameget vestlandets majestætiske, sønderrevne fjeldnatur som østlandets milde ynde og frodighed.

For en kontrast mellem digte som »Sognefjorden« og »Et gammelnorskt herresæde« og et digt som »Det er min sjæl en frydfuld trang at gæste Norges dale —«. Ja, her er det dalene, han gæster — hist vesterpaa var det fjorden og fjeldene . . . Det magelig idylliske afløser det

vilde og himmeltrodsende og giver digtene deres særpræg. —

Jeg gik uden om den indhegnede have, bag præstegaarden og satte mig paa marken mellem træerne, hvor en skrænt fører nedover mod Andelven. Herfra havde jeg en vid udsigt opover dalen med dens marker, gaarde og huse, og grønne aase og fjelde til begge sider.

Augustkvælden var saa stille og skøn . . . Solen, der til afsked trængte gennem løvet, farvede træernes stammer røde som kobber og en sammensat duft af hø, blomster og urter strøg forbi . . . I det fjerne pippede en fugl . . . Jeg saa Andelven skinne dernede, men hørte ingen skvulpen, saa stille og roligt var dens løb i aftenstunden . . . Over de fjerne egne laa der som en varm, sølvblaa taage . . .

I timevis sad jeg der, lykkelig ved min ensomhed og de drømmerier, som det minderige sted fremkaldte . . .

Jeg tænkte paa Henrik og Camilla, paa Welhaven, der havde grebet saa betydningsfuldt ind i Camillas liv — og med disse flagrende tanker forente sig brudstykker af memoirer fra 1814, som jeg nylig havde læst. Norges nye literære og politiske saga drog i store træk forbi mig . . . Saa dukkede pludseligt op i min erin-

dring hele kapitler af »Amtmandens døtre« . . . Her var jo sceneriet for denne mærkelige roman, der havde saa betydelige følger for vort samfundsliv. Den vilde jo intet mindre end forandre vore kvinders hele tankesæt, deres syn paa ægteskabet og tilværelsen i det hele . . . Ja, her under denne himmel, i disse smilende dale, under disse træer, der nu i aftenstilheden suste over mit hoved, mødtes for første gang Georg og Sofie — den nye tids mand og kvinde. Han, der i sin sjælsfornemhed var ulykkelig over at være født i en tid, der havde glemt at elske — ialfald paa den rette maade — og hun, der i sin høie idealitet begærede en lykke, renere og større end den i hin konventionsægteskabernes tid faldt i hendes søstres lod, hun, der i bevidstheden om sin følelses adel og uegennyttighed vovede først at bekende den ligeoverfor den elskede . . . I vor litteratur har Sofie siden faaet ikke faa sidestykker. Med sin stærke ideale fordring gaar hun igen baade i »Svanhild« og i »Svava«, samt i heltinden i »Familien paa Gilje«.

For at gøre kvældens skønhed fuldkommen, gled omsider fuldmaanen, stor og blank, i vemodig blidhed frem mellem det dunkle løvværk, forsølvende de stammer, som nys glødede i solens efterspil. Mørket leirede sig mellem

træerne, men histnede fik Andelven ny glans. Jeg skjelnede to gamle rognetræer, som hviskende ludede sig mod hinanden, og en scene af »Hassel-nødder« stod med ét levende for mig . . . Kanske det var det samme rognetræ, i hvis stamme Henrik som forelsket yngling havde ristet sin tilbødtes navn og glædet sig ved at se det vokse gennem aarene? Hvem ved? . . . Og hist nede mellem de fjerne stammer, hvor løvet var tættere og maanen kastede lange sitrende skygger, svævede der ligesom noget hvidt . . . Var det kun taager fra elven — eller var det en kvindes flygtende skikkelse? . . . Var det den syttenaarige Camilla, som endnu ikke bevidst sit store kald, at befri de norske kvinder, var flygtet fra præstegaarden for herude i ensomheden at dysse sit unge, længselssyge hjerte til ro?

Det er farligt at drømme i maaneskin, man faar tilslut visioner . . .

Næste morgen foretog jeg den samme vandring til sletten, hvor kirken og præstegaarden ligger mellem løvskog og alléer. Veiret var ligesaa deiligt som dagen forud. Augustsolen

lyste og varmede, uden at brænde, Vormen laa dernede til venstre som et blanktslebent speil og Ninabben havde en deilig blaa farve, der mindede om Italiens lufttoner . . .

Jeg gik ind paa kirkegaarden med den lille, hvidmurede kirke, hvor Henrik konfirmertes og Camilla viedes til Jonas Collett — denne noble, begavede mand, der elskede hende saa høit og havde slig fin forstaaelse af hendes eiendommelige personlighed og hendes literære virken, som han ivrigt opmuntrede. At fru Collett overhovedet optraadte paa forfatterbanen skyldes vel egentlig ham.

Kirken, hvis indre jeg gerne vilde se, var lukket og klokkeren fraværende. Saa spaserte jeg om mellem gravene, hvad der altid har ydet mig en vemodig tilfredsstillelse, betragtede indskrifter og blomsterdekorationer . . . Jeg huskede paa fru Colletts skildring af »Eventyr-Sara og hendes datter«, og søgte paa den del af kirkegaarden, hvor almuen hviler, efter Sara Trænæsens grav med trækorset og den mærkelige indskrift:

»Lok op den dør.
Se, hvad der staar.
Lok den igjen,
før du Bort gaar.«

Men jeg fandt den ikke. Den var forsvundet som de fleste fattiggrave, dem ingen værner om. Tiden skaaner intet, ikke engang dødens mindesmærker.

De nedtraadte og vanskøttede fattiggrave — mange af dem var uden alt mærke, uden navn, blot en grøn, lav høi — vakte sørgmodige betragtninger . . . Den, som her hvilte under græstorven, slettet for evigt ud af de levendes tal, havde maaske været ung og smuk og haabe-fuld . . . Hvis jeg havde kendt ham eller hende, vilde jeg holdt af dem. De havde elsket og lidt, jublet og grædt — og nu var denne lille, nedtrampede, navnløse høi, der lignede et muldvarpeskud, det eneste, der var tilbage efter dem. Og jeg maatte sande bibelens tungsindige ord: »Et menneske, født af en kvinde, lever en stakket tid og mættes af uro. Han gaar op som et blomster og afskæres, og han flyr som en skygge og bestaar ikke.«

Jeg gik nu over til den del af kirkegaarden, der var forbeholdt bygdens rigere familier. Graverkarlen holdt paa med at lave en grav for en ung, flink gaardmandssøn, hvis tidlige bortgang hele bygden beklagede . . . Ikke langt derfra fandt jeg den von Kroghske familiebevarelse. Jernplader med lange inscriptioner

dækkede gravene. Det er denne adelige, fra Danmark indvandrede familie, som fru Collett skildrer i »Kongsgaard«. Her hviler »Mathilde«, heltinden i den klassisk skønne novelle, — hun, der døde af ulykkelig kærlighed. Det var med en egen hellig sky, at Camilla som barn nærmede sig denne grav, derimod trampede hun rask' væk henover de andre jernplader, fortæller hun. Hvilke alvorsdrømme denne grav vakte i barnets sjæl, viser best hendes novelle.

Nicolai Wergelands og hustrus grave var jeg heller ikke saa heldig at finde. Men de eksisterer da, og kærlige hænder pleier og smykker dem.

Fra kirkegaarden gik jeg over sletten ud paa en af de skovbegrøede skrænter ved Andelven, der stille og dyb løb hen mellem sine grønne bredder, her og der overskygget af gran eller omsust af birkens fine, hængende løv . . . Jeg betragtede de rige dale med bakker og høie og skogrygge, i det fjerne det blaanende Mistbjerget, det hele yppige landskab overgydt af middags-solens straalende varme glans — og jeg tænkte paa hvilken indflydelse denne mærkelige natur maa ha' havt paa saa udprægede digterpersonligheder som Henrik og Camilla.

Paa hende virkede den maaske stærkest og ejendommeligst. Og hun blev fortroligere med den end broderen, der tidligt fløi ud af den hjemlige rede, mens hun maatte sidde tilbage i ensomheden.

Eidsvolds indlandsnatur med dens lukkethed, med dens stængende fjelde har hos hende vakt mindre glæde end uro og længsel . . . Hvad mon der var bag hine blaa fjelde, som lukkede horisonten? Hist levede man ihvertfald, mens hun vegeterte her som en af planterne i præstegaardshaven.

Allerede som barn, fortæller hun i »De lange nætter« kunde hun i disse ensomme dale føle en ubeskrivelig sørgmodighed, især de lange søndagseftermiddage, »naar vaaren brød op med sol og isluft, naar den gule hestehov skød op i lerfaldene og birkene dryppede af de saar, vi tilføiede dem.«

Og da hun siden som ung pige, med en ikke gengældt tilbøielighed i hjertet, vandrede ene og forladt om i disse dale, har for hende Eidsvoldsnaturen trods dens ynde og frodighed været som et fængsel.

»Ve den, der skal bære en længsel i disse dale!« siger hun etsteds pathetisk, hvor hun mindes sine pigedage i Eidsvold. Og et andet

sted betrør hun os, at naar hun efter en liden fraværelse fra hjemmet, paa vennebesøg i nærheden, vendte tilbage, kunde ensomheden da undertiden forekomme hende »overvældende«.

Den natur, der virkede oprivende paa hende, lader til at have havt den modsatte virkning paa broderen.

Hans lidenskabelige gemyt har den beroliget og styrket. Det var den trygge havn, hvortil han efter sine ungdommelige vikingetog i Kristiania, altid vendte tilbage, efter seiren som efter nederlaget, altid viss paa i hjemmet at finde digteriske inspirationer og ro og fred til at udarbejde dem.

I »Hasselnødder« vil man finde flere smukke skildringer og stemninger fra Eidsvold. Især vil jeg fremhæve det afsnit, hvor han nede i dalen, alene, tænker paa sin netop afdøde moder — denne moder, som han forguede.

Næste dag gik turen til Eidsvolds værk, hvor som bekendt rigsforsamlingen holdtes i 1814.

Veiret var fremdeles herligt. Luften var saa frisk og sollyset faldt dæmpet og fordelt, i bløde toner over landskabet. Jeg gik tilfods

langs den brede, gode landevei, hvor det slet ikke støvede, forbi grønne marker og veldyrkede gaarde. Et rognetræ stod og viftede med sine koralrøde klaser som vilde det minde mig om høstens komme . . . Ligeftrem for mig, i nord laa Mistbjerget og ved siden af tilvenstre fjeldene med »de italienske linier«. De havde i sin lave bølgende form ikke ringe lighed med Albanerbjergene.

Paa veien traf jeg flere af bygdens folk, som jeg indlod mig i passiar med. De fortalte mig om gamle dage, om Wergelandsfamilien, om »gamle provsten« og »han Henrik«.

Jeg forstod, at den gamle Wergeland, som datteren giver et saa idealiseret billede af i »De lange nætter«, havde været alt andet end afholdt i sin menighed. Han skildredes mig som en klog verdensmand, en geistlig — uden indre kald, (der var saa mange af dem i de dage i norden, vi behøver blot at mindes Sveriges biskop Tegnér) en præstemand, der var mere optaget af sit landbrug og sine privatinteresser, filologi og literatur, end af sine sognebørn.

Nikolaj Wergeland maa vel i det hele taget opfattes som en begavet, ærgærrig, noget karakterløs person, i besiddelse af kunstneriske evner, der i ham rørte sig dunkelt, men som

kom til fuldt og straalende gennembrudd hos børnene.

Med alle sine feil blir han dog en mærkelig skikkelse, ragende høit op over massen, interessant ved sin politiske optræden i 1814, der røbede baade mod og fremsyn. Han var som bekendt en af de faa, der straks ved rigsforsamlingens begyndelse, aabent udtalte sin tilslutning til Sverige. Hans velstuderte taler led desværre ofte af en høitstræbende tone i foredraget, en strømmende, men falsk pathos, der vakte hans modstanderes spot.

Mon det ikke vilde være en lønnende opgave for en af vore literaturhistorikere at give en udførlig skildring af denne saa evnerige og saa ulykkelige mand? Hidtil er, saavidt jeg ved, ingen fremkommet.*)

Endelig stod jeg da foran den gamle bygning, hvor den store eksposition til vort frihedsdrama spilledes. Der laa den ved elven, omgivet af løvrige træer, aldeles som jeg i min

*) I disse dage er netop udkommet en bog om ham af Hjalmar Christensen.

barndom havde seet den aftegnet. Med genkendelsens glæde hilste jeg den.

Bygningen er af træ, har to étager og er forsynet med sidefløie. I arkitektonisk henseende er den uden værd, den interesserer kun ved sin ælde og de historiske minder, som knytter sig til den. For tiden er den nationaleindom og indrettet til et museum, fuldt af erindringer og billeder om 1814 og hin tids ledende mænd.

Herr Lange, der har opsyn med museet, var fraværende, da jeg besøgte det. Saa fik jeg til gengæld hans søn, en liden, særdeles opvakt gut til cicerone. Og jeg havde det store held at kunne gaa alene om i disse mærkelige sale, der indbød til refleksion og vakte saa mange erindringer fra min læsning.

Den lille gut forstyrrede mig slet ikke. Han taug, naar jeg taug og talte blot, naar jeg spurte ham om noget, eller der var noget sjeldent, som burde sees. Det var beundringsværdigt, hvor fortrolig han var med alle de gamle sager og hvor han var inde i vor historie. Hans raisonnements var dog undertiden for gammelkloge til at være hans egne, jeg har en idé om at de var et ekko af faderens, som han hver dag havde anledning til at høre. Og saa liden han var, var han patriot paa sin hals.

I de første værelser fandtes flere gamle portrætter af fyrstelige personer af den oldenburgske æt. Mellem dem et par billeder af prins Kristian Fredrik, han, som en skøn Maidag i 1814 satte den norske kongekrone paa sit hoved, men efter et par maaneders forløb fandt den for tung — og flygtede.

Længe betragtede jeg prinsens regelmæssige skønne træk, omgivet af det rige, krøllede haar. Den fine mund havde et udtryk af svaghed, som ikke spaaede godt.

Med alle sine feil har Kristian Fredrik altid interesseret mig, ikke alene ved den rolle, han spillede oppe hos os, men ved sin kunstsands og sin videbegærlighed.

Mine landsmænd dømmer ham strengt, for strengt, synes jeg. Den opgave, han havde faaet at løse: Norges bevarelse for Danmark eller dets bestaaen som selvstændig stat under hans scepter, var under de daværende tidsforhold saare vanskelig, for ikke at sige umulig. Selv en mand med kraftigere karakter end prins Kristian vilde næppe ha magtet situationen. Prinsen havde ikke alene mod sig Sverige, der truede med krig, men alle Europas forbundne magter, et parti inden landet selv, og dertil sin nærmeste,

Frederik den sjette, som tilslut gang paa gang opfordrede ham til at nedlægge regeringen.

Vi skylder ialfald Kristian Fredrik taknemmelighed fordi han i hine kritiske dage blev paa sin post oppe hos os, og derved gav bevægelsen et samlingspunkt, vi skylder ham taknemmelighed fordi han, arvingen til et gammelt enevoldsrige, sympathiserte med vore frihedsbestræbelser og laante dem sit høie navn, som normændene, altid tro mod dynastiet, var vant til at se op til med ærefrygt. Der blev paa denne maade ligesom intet brudd mellem det gamle og det nye. Hans fyrstelige person med de nedarvede traditioners glans om sig stod ligesom mæglende og forbindende mellem den absolute eneherkertid og de dristige, af den franske revolution fødte frihedsideer . . .

Prins Kristian maa karakteriseres som en af de mange ulykkelige kunstnersjæle paa tronen, og stilles ved siden af de uheldige konger, Ludvig af Bayern og Fredrik den 4de af Preussen. Alle disse fyrster har forfeilet sit kald. De burde være fødte i en borgerlig stilling, og i privatlivet faaet lov til i ro og fred at dyrke sine interesser.

»Her er theværelset«, sagde min lille cicerone — som jeg vil kalde Eivind, da jeg ikke

husker hans virkelige fornavn — og viste mig et lidet gemak, forsynet med nogle billeder og rariteter. »Her pleiede prinsen,« tilføiede han med et eget, uvisst smil, »at modtager damer til kur«.

Det lod til at ogsaa Eivind, saa liden han var, havde hørt tale om prinsens stærke erotiske passioner. Jeg vendte mig bort, og saa gennem vinduet ud i haven med dens alleer og buskads og lysthuse. Og jeg tænkte paa, hvormangen let kvindefod der i Prins Kristians dage havde forvildet sig ind i denne haves dunkle løngange. Prinsen var ikke kræsen i sit valg, siger sagnet. Bondejenten eller hofdamen gjaldt ham lige meget.

— Vi stod nu ved indgangen til en stor sal. Eivind tog pludselig sin lille hue af som om han var i en kirke og sagde stille, næsten hviskende: »Dette er rigsforsamlingens sal.« — Ogsaa jeg fik i en fart hatten af.

Bevæget saa jeg mig om . . . Ja, her var pletten, hvor vor grundlov gaves, mens det gamle Europa truede i det fjerne, her steg vor frihedsstjerne op i al sin glans og lokkede de vise, de fremtidssynte til sig . . . I al sin enkelhed imponerte salen mig. Den var smykket med granbar og med et stort billede af Kri-

stian den 4de. Paa væggen hang en portræt-række af rigsforsamlingens medlemmer . . . Alle var de i sit udtryk forskellige, men midt i forskellen bevarte de en lighed: det usynlige mærke af den tidsalder, de tilhørte.

Her var alle førerne, grev Wedel, Sverdrup, Falsen, Christie, Wergeland etc. Interessant var det at studere deres fysiognomier, og sammenligne disse med de karakteristiker, som samtidige har givet af personerne og som senere udgivne memoirer supplerer.

Et par sekunder lukkede jeg øinene og søgte at fremkalde i min fantasi den berømte scene fra aarhundredets morgengry.

Her paa de simple træbænke, i denne fattige sal, sad de trofast sammen, Norges kaarne mænd, bymanden ved siden af odelsbonden, adelsmanden ved siden af borgeren, den ulærde ved siden af videnskabsmanden, alle stænder om hverandre, ungdom og alderdom blandet sammen (den attenaarige Konow fra Bergen ved siden af den hvidhaarede olding) men alle, saa forskellige i livsvilkaar og dannelse, besjælede af og forenede i denne tanke: »For Norge, for Norge! — Det er fædrelandets fremtid, som det gælder!«

»Her i denne sal var det,« sagde Eivind efter en lang taushed, »at de alle gav hinanden haanden, sluttede broderkede og lovte at holde trofast sammen, »indtil Dovre falder.«

Og med et lunt, skeptisk gammelmandssmil tilføiede han: »Men den enighed blev nok ikke af lang varighed.«

Jeg spurte Eivind, om han læste meget.

Ja, han syntes saa godt om at læse verdenshistorie . . . Han havde saaledes nylig læst et stort værk om den franske revolution.

»Bravo!« raabte jeg. »Du har en god smag. Det er langt sundere og bedre læsning for en norsk gut end at drømme over eventyr og romaner.«

Han havde ogsaa studeret »De norske klostres historie« fortalte han. Forfatteren var jo hans bedstefader. Men da fik jeg rigtig respekt for ham.

»Du blir nok selv engang en lærd historiker, min lille ven. — Du har godt at slægte paa.«

Eivind viste mig tilslut mange gamle rariteter. Jeg fik lov at blade i gamle provst Wergelands efterladte dagbog (eller rettere notitsbog, man fandt der bemærkninger om de mest uensartede ting og en række gloser af

fremmede sprog) jeg rørte ved en gammel tobakspibe, som havde tilhørt Henrik Wergeland, (den var forsynet med en perlesnor, som skal være forfærdiget af søsteren Camilla) og tilslut holdt jeg, ikke uden rørelse, i mine hænder den sølvpokal, som Wergeland paa sit dødsleie testamenterte til Eidsvold. Den kendte inscription læste jeg:

»Paa Eidsvold er Norriges frihed fød;
thi tøm der med jubel mit gyldenskjød«.

Pokalen var forresten kun forgyldt indvendig, og denne forgyldning var tilmed bleget af tiden.

Hvad der undrede mig var, at jeg i dette Eidsvoldske museum, saa rigt paa erindringer om bekendte personer, knyttede til stedet og til dets historie, ikke fandt noget, der mindede om den tredie, men ikke mindst straalende figur i det Wergelandske stjernebillede: Camilla Collett. Ikke engang et portræt af hende fandtes.

Den gamle uretfærdighed mod kvinde, tænkte jeg. Man lader til at glemme at Camilla Collett i kraft af sit geni har samme ret som faderen og broderen til at mindes i dette

vort hjemlige Pantheon. Det vilde være en god idé af Kristiania damer, om de sendte et billede eller en buste af den berømte forfatterinde og forkæmperske til museet — og hendes forlægger burde sende hendes samlede værker, smukt indbundne, til det lille bibliothek, som man er ifærd med at skabe.

Tilslut vandrede jeg om i haven. Disse gamle træer havde været vidne til mangan interessant scene . . . Bare de kunde fortælle, bare jeg kunde forstaa deres hemmelighedsfulde hvisken og susen!

Jeg havde møie med at rive mig løs fra stedet. Her kommer jeg sandsynligvis aldrig mere, tænkte jeg, og jeg saa paa den gamle rigsforsamlingsbygning, paa haven og elven, søgende at prente det hele billede fast i min sjæl.

Idet jeg gik, fik jeg et glimt af Eivind, der i sine korte bukser sprang om mellem træerne, piskende paa et tøndebaand, skrigende og hujende af livslyst. Jeg maatte smile ved synet.

Han havde nu kastet sin ciceroneværdighed, lod det til, han havde rystet det historiske lærdomsstøv af sig og var igen blevet det muntre, lekende barn. Gudskelov! Man blir tidsnok

voksen for at gennemgaa de prøvelser, som livet har i beredskab for os alle.

Paa tilbageveien aflagde jeg et besøg paa gaarden Mork, nabogaarden til præstegaarden.

Det var her Wergelandsfamiliens gamle venner, oberst von Krogh med frue og børn levede. I tredive aar — indtil Kroghs forlod egnen — forbandt et intimt venskab de to familier, og fra forældrene gik dette venskab over til børnene.

Et medlem af familien von Krogh var den begavede, ulykkelige Georg, ved hvis død Wergeland skrev et af sine deiligste digte, det bekendte:

»Er det ikke hjertelag, geni og ulykke
gud giver udødelighedens fagreste krans?»

og som fru Collett med digterisk frihed og ændring af virkelige forhold, har skildret som Lorentz Brandt i »Amtmandens døtre«.

Naturligvis kunde Georg von Krogh ikke træffe sin unge naboerske, den smukke, aandfulde Camilla Wergeland, uden som saa mange

andre at forelske sig i hende. Og det var ingen flygtig tilbøielighed fra hans side, men en dyb følelse, der paa en tragisk maade greb ind i hans liv.

»Men blomstens navn for hans kummer
er kun i himlen kendt«

siger Wergeland, discret hentydende til forholdet, i ovennævnte digt.

Han bad om hendes haand. Men den unge, letsindige mand, hvis liv i vore dage vilde blive karakteriseret som en bohèmes, fandt liden naade hos den gamle Wergeland, der var korrektheden selv — og Camillas hjerte var ikke frit længer . . . Hendes berømte broders store modstander havde forlængst erobret det.

Den diplomatiske provst — han var jo ogsaa hofpredikant — formildede imidlertid afslagets bitterhed ved at tilføie, at han ikke kunde vente sig nogen lykke for sin datter af en saadan mesalliance. Von Krogh var jo adelsmand — og hans datter kun en stakkers borgerlig.

Da von Krogh allerede dengang var ret reduceret, laa der ikke saa liden ironi i faderens ord, — en ironi, der dog neppe er gaaet op for

den lidenskabelige, noget omtagede tilbeder. Sandheden var at Nicolai Wergeland satte sin datter og det med rette saa høit — »han behandlede mig som en blomst«, sagde fru Collett engang til mig — at han neppe fandt nogen mand, ialfald ikke der i egnen, som efter hans mening var god nok til hende.

Mork er det gamle herresæde, som fru Collett saa fortrinligt har skildret i »Kongsgaard.«

Ja, her var hendes og Henriks »barndomsparadis.« Deres største lykke som børn var om søndagen at besøge den elskværdige nabofamilie paa Mork. Henrik forsvandt straks, efter et keitet buk for vært og værtinde, med et ekorns ubegribelige hurtighed ude i haven, eller parken, og dukkede først, »sky og hungrig som en ulv« op ved aftensbordet, mens den romanelskende Camilla fordybede sig i familiens rige bibliothek.

En gammel, smuk allé førte ned til gaarden. Ved indgangen var jeg saa heldig at træffe dens nuværende eier, hrr Ellingsen, en forhenværende skipper, der træt af det urolige liv paa sjøen havde trukket sig tilbage til landjorden. Han var saa elskværdig at give mig tilladelse til at spasere om paa gaarden.

Forgæves søgte jeg efter det gamle herresæde. Derimod fik jeg øie paa et nybygget

landsted i moderne stil — eller om man vil uden al stil. Saa viste eieren mig en længere, lav, uanselig træbygning tilhøire. Det var den gamle herregaard, — eller ialfald en rest af den. Jeg aabnede den lave dør og gik indenfor. De værelser, der i sin tid havde været udstyrede med saa megen gammeldags pragt, forgyldte rococomøbler, grønne silkeforhæng etc., og hvis venetianske speile havde gengivet Henriks og Camillas blomstrende barneansigter, var nu indrettet til bolig for gaardsdrene og til forraadskamre. Her var ikke spor af den for dums luksus. Og værelserne, hvis vægge nu var betrukne med et stygt, tarveligt papirtapet, var saa smaa og lave, at man ikke kunde forstaa at store, gammeldagse pragtmøbler nogen sinde havde kunnet finde plads der.

Ét minde om bygningens glimrende fortid fandt jeg dog. Paa en rude i et af de smaa vinduer var der med en diamanttring ridset et vaaben og nogle navnetræk.

Beklemt forlod jeg de smaa stuer, hvor der var en kvalm, indestængt luft og gik ud i haven. Det var velgørende igen at komme ud i dagen og solen. Man kunde se, at havens terræn oprindelig havde været ujævnt som omgivelserne, men med kunst var bleven udfyldt og ophøiet.

Ved denne flade plet var der noget mildt og frugtbart, som mindede om Danmark, den indvandrede families hjemsted . . . Forsømt som haven var, vakte den en stemning som et mere korrekt anlæg ikke vilde ha' evnet. Og her fandtes i gammeldags blomster og et par sjeldne vækster rester af den glanstid, hvoraf hovedbygningen intet eiede.

I havens midte stod saaledes et forkrøblet, fremmedartet træ med fine grene, sandsynligvis den *Metrosiderus*, som fru Collett nævner.

Udsigten mod nord til de fjerne, blaa bjerge og mod vest over de fyldige trægrupper var eiendommelig skøn.

Terrænet strækker sig herfra i skraaninger og terasser ned mod Andelven, og er fuldt af træer, høie popler, gamle graner, birk og bøg (den siste træsort vistnok indført af de gamle eiere fra Danmark). Nogle af de prægtige træer, jeg har seet her i landet, fik jeg der øie paa! Hvor de var høie og store, smukke og ærværdige! Sande skogens konger!

Her har vistnok »Parken« ligget i gamle dage. For tiden kaldes denne del af garden for »Valhallalien« — og jeg maa tilstaa at stedet paa grund af terrænets vekslende skønhed og rigdommen af statelige træer svarer til sit navn.

Hvor det var deiligt at vandre paa denne bløde mosbund og søge ly for solen i skyggen af disse lunde! Alene, uden maal, drev jeg om i lien, beundrende en lysvirkning paa en mosgroet birkestamme, opfangende duften af en markblomst eller følgende tankeløst en humles surrende flugt . . . Pludselig huskede jeg, da jeg første gang læste »Kongsgaard« i mit bergenske hjem, og hvor den havde boret sig ind i min fantasi. Mathilde, Tønder, den gamle grandtante, representanten for en større og noblere tid end vor, alle disse personer var for mig som levende og dem alle skænkede jeg min dybeste deltagelse.

Lidet anede jeg da, at livet senere hen skulde bringe mig sammen med novellens (den gang anonyme) forfatterinde, at vi gang paa gang skulde mødes i udlandet, i København, Paris og Rom, og at hun skulde bære mig med et venskab, der uforandret varede til hendes død. Fra fru Collett gemmer jeg en skat af breve, hvoraf enkelte baade ved indhold og form er saa betydningsfulde, at de nok kunde fortjene at forelægges offentligheden.

Mens løvet som melodier suste om mit hoved, fordybede jeg mig paa ukendte stier, drømmende om de dage, der svandt . . .

Som Camilla Collett engang havde søgt sporet af den skønne, tæringssyge comtesse i disse lunde og buskadser, der havde seet hende blegne og visne hen, saaledes fik nu min fantasi travlt med at foregøgle mig billedet af den unge Camilla — af Camilla som barn, paa søndagsbesøg i dette sit »barndomsparadis«.

Klædt i en kort, lyserød florkjole, med de lyse lokker flagrende om skulderen, med ud-skaarne sorte sko og sorte korsbaand knyttede sirligt om de hvide strømper, iler hun, let og svævende som en alf hen under træerne, der danner som en silkegrøn baldakin over hendes fine, let bøiede hoved . . . I haanden bærer hun en roman af Lafontaine . . . De sentimentale, taarerige historier er hende de kæreste . . . Nu og da stanser hun og plukker en markblomst . . . Det er jo løvspringets tid og blaaveis og anemonerne er der allerede . . . Hun søger sig en plet i parken, hvor hun, uforstyrret af den viltre Henrik og de andre, kan læse og drømme . . . Det lille barneansigt er usædvanlig alvorligt og tankefuldt . . . Det er som om den store fremtidsmission, hvortil hun, sig selv ubevidst, er kaldet, allerede kaster sin skygge over det . . .

Men saa lød en skærende og hvislende lyd nede fra dalen — Jernbanen suste opover — og

dens disharmoniske signaler kaldte mig paa en ublid maade tilbage til virkeligheden.

Det var aften, da jeg langsomt vandrede hjemover langs Andelvns bredder. Stille flød elven, endnu stillere end om dagen, nu og da hørtes et lidet ængsteligt skvulp mellem sivene. Aftensolen strøede sit siste guld over elven og de grønne marker og lier, duften af et orekrat slog imod mig.

Jeg vendte mig om for endnu engang at se den dejlige »Valhallali«, trækroneerne bøiede sig tunge og hviskende i aftenstunden, det var som om de tilnikkede mig er farvel . . .

En bitteliden gut sad ved bredden og fiskede. . . . Ved en ideassociation faldt Asbjørnsen og hans huldreeventyr mig i tankerne . . . Her i Andelven har den berømte fortæller og turist, fanget mangan fin ørret, Eidsvolds skønhed har han skildret som blot han kunde det, og her ved disse grønne bredder, med de talrige skogrygge ovenover, der deler landskabet i lutter smaa dale, var det, han traf Henrik Wergelands og Camilla Colletts gamle barnepige Lisbeth Marie, der med strikketøiet i haanden fortalte

ham saamange sagn og eventyr, som Asbjørnsen siden paa sin mesterlige maade fortalte os igen. Men tak og ære skal Lisbeth Marie have i sin grav!

Næste morgen allerede maatte jeg forlade Eidsvold. Kunde denne lille skitse bidrage til at andre fik lyst til at besøge stedet, vilde det glæde mig. De historiske og literære minder burde være nok til at lokke folk derop.

En norsk salon.

(Fru Sars).

Hvad er en salon? spør en fransk forfatter. Kan man definere det paa en tilfredsstillende maade? Er det nok naar man siger, at salonen er en civilisationens skole, et slags moralsk thermometer for høfligheden, en arne for det intellektuelle liv, for causeriet, for venskabet og de ømme følelser — den ramme, hvori skønheden og elegantsen udfolder sig og glimrer. Maa man ikke tilslut lægge til, at salonen er et af de væsentlige kendetegn paa et civiliseret folk i modsætning til barbariske eller primitive nationer, som mangler alle forudsætninger for at skabe den?»

I Frankrige har som bekendt salonlivet altid spillet en stor rolle — det dannede selskabelighedens fineste blomst. Allerede i det syttende aarhundrede var det fuldstændigt udviklet. Mens

Moliere glimrede som digter og Ludvig den 14de som et mønster for fyrsterne, gav hotel Rambouillet tonen an som salon. Det var mødestedet for alle tidens skønaander . . .

Hvem kan tælle den række af saloner, som fulgte efter, og som alle har øvet større eller mindre indflydelse paa samfundslivet, saavel i politisk som i literær henseende? Madame du Deffand, Julie Lespinasse, madame Recamier, madame Staël, madame Emile Girardin lignede til vore dage, hvor en madame Edmond Adam og madame Garcia-Viardot har forstaaet at samle de mest fremragende mænd og kvinder om sig . . .

Da jeg første gang kom fra udlandet paa et besøg i Kristiania, sagde en af mine gamle venner til mig: »De maa ikke glemme at gøre fru Sars Deres opvartning. Saa faar De anledning til at se en norsk salon — vor eneste.«

Salonliv i Norge! Jeg var mere end overrasket. Vel turde jeg ikke regne mine landsmænd med til hine »barbariske og primitive nationer«, som mangler alle forudsætninger for et salonliv i moderne forstand, men alligevel — — —

Vilde et saadant produkt af gammel tradition, af fin kultur og sleben omgangstone finde den rette jordbund i mit kære fædreland med dets nybyggerforhold? Og fandtes der i hele Kristiania en kvinde, eiendommeligt og begavet nok til at samle alle de spredte skønheds- og dannelseselementer, som higede efter ening? For en kvinde maatte det være! Der har endnu ikke eksisteret en salon, som er bleven holdt af en mand. Mændene kan stifte klubber, akademier og politiske foreninger — men salonens scepter har altid været forbeholdt en kvindehaand.

Jeg kendte ikke familien Sars personlig, men rygtet om dens gæstfrihed og elskværdighed var ogsaa naaet til mig i min udlændighed.

»En Sars er saa snil, at han aldrig kan sige nei, naar man beder om noget,« havde saaledes en af mine venner ytret.

Desuden havde jeg staaet i korrespondance af forretningsmæssig natur med professor Ernst Sars i hans egenskab af udgiver af »Nyt tidskrift«.

Da jeg aflagde visit havde jeg ikke det held at træffe nogen af familien hjemme. Men næste dag modtog jeg en indbydelse til søndag middag.

Fru Sars boede dengang ude i Frognergaden, ikke langt fra Frogner gamle herresæde, i en gulmalet træ-villa, omgivet af en ret stor have. I første étage, hvor gæsterne modtoges, var der en række værelser, som gik i flugt med hverandre, og som var udstyret med hjemlig, gammeldags hygge, uden nogen luksus.

Vi var alle samlet, for at gaa tilbords, da fru Sars, ledsaget af et par damer, der tilhørte familien, kom ned fra sit værelse. Med nysgerrig interesse gik jeg hende imøde. Fru Collett havde saa tidt fortalt mig om Welhavens yndlingssøster, »den deilige Maren Sars«, og om den opsigts, hun vakte, da hun første gang viste sig i Kristiania-societeten.

Fru Sars var dengang en dame i syttiaarsalderen, men holdt sig endnu udmærket. Hun var af middelhøide, figuren havde lidt embonpoint, hvad dog ikke skadede hendes letthed. De fine, noget markerede træk, de sjælfulde glimrende øine fortalte om, hvor stor ungdomsskønheden engang havde været. Hun bar en liden sort kniplingskappe paa det graanedes haar og om halsen paa sin sorte kjole havde hun en tredobbelt rad af jetperler.

Fruens sprog havde trods det lange ophold i Kristiania bevaret sit bergenske præg. Under-

tiden kunde det overraske ved en let dansk accent, en reminescents fra fruens ungdomstid, hvor vort sydlige nabolands sprog var herskende ikke alene paa scenen, men ogsaa i flere af hovedstadens toneangivende kredse, hvis værtinder var danskfødte. Fru Welhaven var saaledes en københavnerinde, søster til bispinde Martensen.

Efter middagen, hvori foruden familien kun nogle af husets intime deltog, gik jeg en tur op til vestre Aker med professor Ernst. At spasere med denne mand er en ren fest, man gaar i den vakreste natur og glemmer at betragte den, henrevet af en underholdning, der er livsfrisk og uafbrudt sprudlende, uden spor af den lærdes pedanteri. Da vi ved ottetiden vendte tilbage, fandt vi alle værelser fulde. Der kunde være samlet omtrent en 40 gæster, damer og herrer. Ingen af dem var budne, alle kom af sig selv. Søndagen var jo fruens modtagelsesdag.

Damerne havde grupperet sig om fru Sars, der sad i sofaen i det første værelse. Hun talte livligt og gesticulerende. At dømme efter tilhørernes lattermilde stemning, maatte det være meget morsomt og vittigt, hvad den gamle frue fortalte.

Blandt gæsterne var flere af hovedstadens mest fremragende mænd og kvinder. Der var

kunstnere og der var politikere. Johan Svendsen, Arne Garborg, Eilif Petersen, Laura Gundersen, statsminister Blehr og frue, Amalie Skram, stortingspresident John Lund, professorinde Mathilde Schjøtt, født Dunker etc.

Det er en kendsgerning, at der i vort land neppe gives en kunstner af betydning fra Ole Bull, Welhaven, Camilla Collett, Bjørnson, Grieg, etc. nedover til de yngste navne, som ikke har passeret dette fine gæstfrie hjem og ligesom modtaget et præg af det . . . Det er mere end en selskabelig udmærkelse at komme til fru Sars, kunstneren føler uvilkaarligt, at han her har fundet det drømte asyl, hvor titler og rang lidet gælder, men hvor begavelse og personlig elskværdighed er alt.

Berømte fremmede fra nabolandene, der besøger Kristiania, undlader sjældent at hilse paa Sarses. Hauch, Georg Brandes, professor Høffding m. fl., har saaledes alle været husets gæster.

Man har sagt om Sarses hjem, at det alene forbruger mere aandelig kapital end hele Kristiania tilsammen. En større kompliment kan neppe ydes familien.

Fru Sars's søster, frøken Elisabeth Welhaven, der er bekendt ved sine kvikke, i kulturhistorisk henseende værdifulde skildringer af Bergenserlivet

i gamle dage, hjalp værtinden med at gøre honneurs. Det var en for sin alder usædvanlig livlig og meddelsom dame, rig paa anekdoter og smaa-træk fra fødebyen. Hun lod til at være glad over at træffe en bergenser, der tilfulde forstod at paaskønne hendes historier.

Familien Sars er som bekendt meget musikalsk. Professor Ossian spiller violin i de ledige stunder, han kan afsé fra sin videnskab, som han med hele sin sjæl gaar op i; to af døtrene, fru Mally Lammers og fru Eva Nansen er jo bekendte sangerinder.

Fru Lammers foretog den aften flere af Griegs melodier til Vinjes digte, de skønneste, Grieg har skrevet. Især gjorde »Vaaren« en gribende virkning . . . Man fik taarer i øinene ved at høre den . . . Saa sang Eva Nansen med al den enkle hjertelighed og troskyld, som hun raader over, flere af Kjerulfs romancer, disse poesimættede, stemningsrige romancer, som nu desværre høres saa sjeldent i vore koncertsale, fortrængte af moderne musikalsk klingklang. Og tilslut satte Lammers kronen paa det hele ved at foredrage »Dalebu Johnsen« saa kraftigt og hjemligt, som kun denne kunstner formaar det.

Efter aftensbordet skiltes selskabet. Herrerne fulgte husets sønner ind i rygeværelset, hvor tod-

dyen ventede. Damerne blev inde i salen hos fru Sars, hvor der servertes vin og dessert.

Det var et smukt syn at se professor Ernst med det hvide haar og skæg (der forresten gør ham ældre end han virkelig er) og de usædvanlig vakre, blaa øine presidere ved bordet i rygeværelset. Et stykke fra ham sad professor Ossian, ligesaa taus som broderen var veltalende. Hans velvillige smil røbede imidlertid, at hans taushed ikke hidrørte fra et gnavent humør.

Samtalen dreiede sig mest om politik og literatur. Det var en ren fornøjelse at høre professor Ernst udtale sine meninger. Han er en mester i kauseriets kunst. Paa en baggrund af rig viden og dyb livserfaring udfoldede han en aandrigheid, parret med fin satire, karakterisk for et byesbarn af Holberg. Hver tanke fremsattes i formel henseende saa fuldkomment, at den straks kunde nedskrives uden at man behøvede at ændre et ord. Men vilde man rigtig nyde professor Ernsts foredrag — en saadan form antog nemlig konversationen uvilkaarlig — maatte man afholde sig fra at afbryde ham med spørsmaal eller indvendinger, for da var det, som om inspirationens sprudlende kilde stansede, ialfald for øieblikket . . .

Da jeg ved ellevetiden forlod Sarses hjem, sagde den gamle frue med moderlig venlighed til mig: »Nu maa De være saa snil at komme her ud hver søndag af Dem selv. Her er De altid hjertelig velkommen.«

Paa hjemvejen maatte jeg i mit stille sind anstille en sammenligning mellem en hjemlig salon som fru Sarses og en Parisersalon som madame Viardots, hvor jeg i sin tid havde været gæst og mødt berømtheder som Turgenjeff og Renan.

Begge steder fik man aand og musik — men saa var der den forskel, at mens man hos den franske værtinde ikke engang bødes en kop the eller et glas limonade, nød man hos fru Sars en god solid aftensmad, der nok kan passe til vort klima og vore altfor tidlige middage. Og saa delte selskabet sig hos fru Sars tilslut i to leire, en mandlig og en kvindelig, hvad man har al grund til at beklage. Idealet af selskabelighed vil kun naaes, hvor de to køn utvungent blander sig med hinanden, givende gensidig sit beste, udvekslende tanker og følelser . . .

Man har fortalt mig, at det er herrernes cigarrer, som er skyld i, at samkvemmet afbrydes, at damerne har en rædsel for at nærme sig rygeværrelset. Enkelte damer paastaar rigtignok det

modsatte. De er af fædre og brødre »indrøgede« fra barnsben af, siger de, de vilde trods cigardampen ind til herrerne — men herrerne ønsker efter bordet ikke deres selskab.

En yngre, modig Kristianiafrøken betroede mig, at hun havde lært sig at ryge »endog meget stærke cigarer« for at slippe ind i den forbudne herrekreds og høre alle de dybsindigheder, som der forhandlede, men det lod til, at hun ikke var synderlig velkommen. Hun havde en bestemt fornemmelse af, at majoriteten af de forsamlede herrer helst vilde være alene med toddyen, cigarerne — og det politiske prat.

Under mit lange ophold i Kristiania kom jeg nu hver eneste søndag til Sarses. Hele ugen igennem glædede jeg mig til dette besøg. Fru Sars' salon blev som et hjem for mig — den fremmede.

Jo mere jeg lærte den sjældne gamle værtinde at kende, jo mere maatte jeg holde af hende og beundre hende. Hun forénte i sin person egenskaber, som ellers pleier at staa i modsætningsforhold til hverandre eller hélt at udelukke hverandre. Aand og intelligense gik haand i haand med en stor hjertensgodhed; praktisk huslig dygtighed med literære og kunstneriske interesser . . . Og dertil kom alle hendes rige livs-

erfaringer, hendes forbindelser gennem et langt, bevæget liv med landets betydeligste mænd og kvinder, som, støttet af en vidunderlig hukommelse, gav hendes samtale en sjelden friskhed og vekslende fylde. En kunde aldrig bli' træt af at høre paa hende, hun var en virtuos i at gengive, hvad hun havde seet og oplevet, selv smaa, hverdagslige tildragelser fik ved hendes fremstillingskunst en egen interesse.

Ofte kunde hendes fortællemaade, især naar hun berørte dagens begivenheder eller meddelte anekdoter om berømte samtidige, minde mig om fru Heiberg, der ogsaa altid havde den samme nøiagtige ligesom støbte form for sin fortælling og aldrig glemte at fremhæve pointet paa en virkningsfuld maade — men naar fru Sars forlod hverdagens tema og gav sig til at skildre større livsbilleder, aabenbarte hun en fantasi saa naiv og frodig, som den tørkritiske fru Heiberg trods alle sine alfesynere og al sin gengangertro ikke paa nogen maade var i besiddelse af.

I fru Sarses fortælling »Kvindenatten«, der ikke er nedskrevet, men kun mundtlig gengivet, aabenbarer sig især denne evne. Hun drømmer, at hun en nat er indesluttet i den gamle Tyskekirke i Bergen, hvor hun gik saa ofte som barn, og her blir hun skrækslagen vidne til, at byens

afdøde kvinder, hvoraf hun genkendte mange, staar i sin hvide ligdragt oppe paa prækestolen og bekender, hvad de hemmeligt har syndet her i livet . . . Og mens kvinderne, den efter den anden, bekender sin brøde i midnatstimen, i den store, tomme kirke, hvis ekko gentager som dommedagsbasuner hvert angrende, fremhulket ord, drypper blodet ustanseligt af den røde vunde paa frelserens bryst — det gamle alterbilled fra catholicismens tid . . .

Med rette kunde Bjørnson skrive i sit stor-
slagne, stemningsrige digt til hendes ottiaarige
fødselsdag:

»Frodig og mild gav du skygge
og af din rigdom du drysset .
over os ned.
Blev vi af susningen bysset
eller i bygeveir trygge
under din fred, —
Fantasus saa vi bag løvets
gyngende karm,
storøiet var han og varm,
speilende alt, baade himlens og støvets«.

Fru Sars har af naturen faaet ligesaamegen
begavelse som sin berømte broder. Og hun er

en rig digternatur som han var. Hun har ogsaa fundet kunstnerisk form for sine tanker og drømme, skønt hun ikke har evnet at skrive dem ned og samle dem i tykke bøger. Til det varme, levende ord har hun indskrænket sig og hun maa paa en vis karakteriseres som en italiensk improvisatrice paa norsk grund.

Hun eier et hélt lidet repertoire af digtninge, og saa fast har hun i sin tanke komponeret dem, at hun næsten aldrig veksler et udtryk eller billed, naar hun fortæller den samme historie om igen. Hendes sjeldne hukommelse og en udpræget kunstnerisk evne kommer hende her tilhjælp.

Jeg husker saaledes foruden »Kvindenatten« en mærkelig spøgelsehistorie »Munken«, hvor scenen er henlagt til et gammelt hus paa Vétrlidsalmending i Bergen, »Biskop Neumanns drømme«, hvor den bekendte bergenske prælat optræder, det fantastiske »Marisagnet«, hvortil et barndomsminde gav hende idéen. Hendes amme, en pige fra Nordfjord, skjulte nemlig altid sit rige, lyse haar under et stort klæde, hin tids kirkestraf for piger, som var »kommet i uleilighed«. Og saa en grufuld fortælling om en mand, der ved midnatstid kom for at hente hendes fader, den gamle, snille pastor Welhaven til et dødsleie, men istedetfor lokkede ham ind paa en kirkegaard, hvor det

aabenbartes at manden var vanvittig og havde den skumle plan at styrte præsten ned i en aaben grav — — —

Det var en fest for mig og de yngre medlemmer af selskabet, naar vi kunde faa den gamle frue til at fortælle. Hun var ikke altid oplagt. Men jo større var glæden, naar hun endelig samtykkede.

Og hun forstod med det rette kunstneriske instinkt at sætte sine fortællinger iscene. Var det saaledes en spøgelsehistorie, som skulde gengives, sagde hun altid til sin yngste datter: »Lad os gaa ind, Evamor, i dit værelse med maaneskinslampen — eller kanske det er best, vi hélt slukker lyset og sidder i mørke.«

Det lykkedes hende altid at fremkalde den stemning, hun ønskede. Jeg husker saaledes, at da hun en aften fortalte »Munken«, blev jeg saa uhyggelig tilmode, saa barnlig mørkræd, at jeg næsten gruede for at gaa hjem til mit ensomme værelse i Rosenkrantzgaden.

Da jeg engang ytrede til en person, der stod fru Sars meget nær, hvad pris jeg satte paa hendes salon, svarte han med et smil: »Salon vil jeg ikke gerne kalde det, det er bare den gamle præstegaardsgæstfrihed, udvidet og forandret efter forholdene i en by —«

Man maa nemlig vide, at fru Sars, der nu glimrer som en dronning i vor hovedstad (den virkelige har vi saa sjældent den fornøielse at se hos os) i over tyve aar har siddet som præstekone paa det fattige, øde strileland, ude ved havkanten, først i Kinn og siden i Manger. Der i ensomheden, hvor hun saa længe vegeterte, er det, at hun har opsparet i al stilhed den store livskraft, aandelig som legemlig, som vi nu beundrer hos hende, og som hun giver ud med fulde hænder, uden at prutte.

Fra kl. 4 middag, hvor husets intime kom, til kl. 11—12 om aftenen, har jeg seet den gamle frue udføre sine værtindepligter, uden spor af træthed. Hun formaaede at holde hele selskabet i aande, der var ingen døde punkter i konversationen, og hun havde et øie og et godt ord for alle. Og man maa ikke tro, at hun søgte hvile, naar de siste gæster var borte, nei, da skulde den nye bog af Bjørnson eller Ibsen læses og dømmes. Gik hun saa omsider tilsengs, og søvnen udeblev, laa hun ikke ørkesløs og ventede paa dens komme, nei, hun tændte lampen og begyndte resolut at strikke paa et af disse kunstværker af strømper eller shawler, hvormed hun lyksaliggjør sine venner. Selv er jeg bleven hædret ved at modtage en gave af denne art.

Fru Sars havde ligesom i sin tid Kamma Rahbek den svaghed at give folk øgenavne eller om man vil — kælenavne, for de gaves til hendes beste venner og var i reglen saa harmløse og vittige, at man bare kunde smile af dem. Vi vidste alle, at vi bar et saadant navn, der hentydede til en eiendommelighed ved vort ydre eller vort væsen — men navnet selv kom ikke altid til vor kundskab.

Hvad et begavet, gæstfrit og tolerant hjem som fru Sarses i aarenes løb har virket mellem os, kan ikke haandgribelig lægges tilrette, da det har virket i det stille, men følgerne er derfor ikke mindre sikre og velgørende. Alt forenede sig ligesom for at gøre dette hus til det indflydelsesrige centrum i vor unge, ufærdige hovedstad. Glansen af faderens verdensberømte navn, moderens begavelse, interessante familieforbindelser, sønnernes ry som videnskabsmænd og døtrenes elskværdighed og kunstsans.

Sarsernes hjem har haft en civilisatorisk mission mellem os . . . Det har givet aandsfriheden ly, hvad der særlig trænges i et lidet, ortodokst samfund som vort, det har været et samlingens punkt, hvor kræfter, ellers ofte spredte og fiendtlige, kunde mødes paa den ægte dannelses neutrale grund . . .

Hvor karakteristisk var det ikke, at i rigsrettens bevægede tider, da høire og venstre stod med knyttede hænder mod hinanden og det syntes umuligt selskabeligt at forene de to partier, kunde man dog hos fru Sars se en høiremand sidde fredeligt ved siden af en »radikaler« — vistnok den beste illustration til den gode, forsonende og samlende aand, som hersker i dette hjem.

Man vidste forresten godt, paa hvilken side husets frue stod saavel i politisk som i literær henseende. At hun, Welhavens søster, opdraget i gamle, halvdanske traditioner, i sin modnere alder energisk sluttede sig til Bjørnson, Wergelands arvetager, hvem hun beundrer baade som menneske og digter, er betegnende nok.

Hun vilde ikke sidde alene tilbage som en ulykkespaaende Sibylle paa ruinerne af den gamle tid, hun havde en trang til at leve det levende liv med i »det unge Norge« og kæmpe med under den fane, der efter hendes overbevisning havde fremtidsseiren for sig . . .

Fru Sars gaar nu i sit 87de aar *), men er trods sin høie alder frisk og rask paa legeme og sjæl og tager med usvækket interesse del i alt,

*) Denne skitse er skrevet et aar før fru Sars døde.

hvad der foregaar. Man kan saaledes se hende en aften paa en forelæsning, den næste i teatret eller paa en koncert.

Der er noget isandhed rørende i betragtningen af denne gamle, skønne, ærværdige skikkelse, som saa intenst har levet med Norges nye liv siden 1814 — Welhaven-Wergelandsfeiden berørte hende jo dybere og personligere end andre — og som selv har givet frugtbare impulser. Et stykke moderne norsk kulturhistorie er ligesom legemliggjort i hende.

Som hun nu sidder der i hjemmets høisæde, omgivet af kærlig slægt og hengivne venner, saaledes har hun siddet gennem aarene, blid, aandfuld og hjertensgod, opmuntrende det ædle, fjernende ved sin nærværelse det slette, mens den ene generation efter den anden har passeret revue for hende . . . De har bukket ærbødigt for husets høie værtinde, og hun har, aandelig talt, givet dem allesammen et smil og en blomst med paa veien.
